RIVERSAYD DRAYV

Leon Kobrin

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

לעאָן קאָברין

ריווערסייד דרייוו

דראַמע אין דריי אַקטן

2

פאָלקס־ביבליאָטעק

אַרויסגעגעבן דורך דער

שרייבער־סעקציע ביים איקוף

ניו־יאָרק

די דאָזיקע דראַמע איז געדרוקט געווען אין דעם זשורנאַל „די צוקונפט“ אין 1928. אין 1931 געשפּילט געוואָרן אין יידישן קונסט־טעאַטער מיט מאָריס שוואַרץ, חנה אַפּעל, סניעגאָוו און סטעלאַ אַדלער, יוסף בולאָוו, לאַזאַר פריד און וואָלף גאָלדפאַדן אין די הויפּטראָלן.

אָן דער דערלויבניש פונם פאַרפאַסער טאָר קיינער ניט די פּיעסע אויפפירן.

LEON KOBRIN

RIVERSIDE DRIVE

(Drama in Three Acts)

Printed in U. S. A.

New York, 1942

PILLSDORF PRINTING CO. 214 417 LAFAYETTE ST., N. Y.

פערזאָנען :

שלמה יאַפּע
רבקה, זיין ווייב
הערמאַן זשאַפּע, זייער זון
מאַדאַם זשאַפּע
אדעל, 18 יאָר, זייער טאָכטער
מאָרטימער, 12 יאָר, זייער יינגל
טעדי, 5 יאָר, זייער מוזיניקל
ראַבאַי שלעזינגער, מאדאם זשאפעס פאטער
מאַדאַם שלעזינגער, זיין ווייב
עמאַ, א קינדער־מיידל ביי די זשאפעס.
פרענציס, א דינסט ביי די זשאפעס
איזי, א וועכטער ביי זשאפען אין פאבריק
ליאָ, אדעלס א באקאנטער יונגערמאן, אן אמעריקאנער ביזנעסמאן.
דייוו, אויך א באקאנטער פון אדעל, אן אמעריקאנער דיכטער.
אַ נעגער.

(עס האנדלט זיך אין ניו־יארק ביי די זשאפעס אינם הויז אויף ריווערסייד דרייוו. פון דעם ערשטן אקט ביזן דריטן פארלויפן דריי וואכן.)

ערשטער אַקט

ביי הערמאַן זשאַפען אין הויז, אויף ריווערסייד דרייוו. די בינע שטעלט פאָר איין גרויס צימער לינקס, רייך מעבלירט, מיט אַ פּיאַנאָ אין הינטערגרונט. אַ גאַלערי אויף דער לינקער האַנט פירט אַרויף צו די אויבערשטע צימערן. טירן רעכטס און לינקס און איין טיר אין צענטער. רעכטס אַ צימער, אָפּגעטיילט פון דעם גרויסן צימער מיט פּאָרטיערן. דאָס צימער ווערט צוגעגרייט פאַר די גרינע, וואָס מען דערוואַרט פון אייראָפּע. צוויי בעטן שטייען דאָרט און נאָך אַ פּאָר שטיקלעך מעבל. אַ דינסט לייגט אויס איין טיגער־פעל אויפן דיל לעבן איין בעט און אַן אַנדער פעל לעבן דאָס צווייטע בעט. מאַדאַם זשאַפּע, עטלעכע און דרייסיק יאָר, אַ שלאַנקע, עלעגאַנטע דאַמע, ווייזט דער דינסט וואָס צו טאָן.

צייט — אַ נאָכמיטיק אין חודש מאַי.

(דורך דער צענטער־טיר קומט אַריין רבי שלעזינגער, אַ מאַן מיט אַ ווייסן קאָפּ און יונגן, ריין־ראַזירטן פּנים, אָנגעטאָן אין שוואַרצן, מיט אַ שוואַרצן שטייענדיקן קראַגן.)

ר ב י ש ל ע ז י נ ג ע ר : **העללאָו, גערטרוד !**

מ אַ ד . ז ש אָ פּ ע : **אָה, פּאָפּאַ, העללאָו !** (די דינסט פאַרנויגט זיך פאַר רבי שלעזינגער מיט גרויס דרך ארץ.)

ר ב י ש ל ע ז . : (פריינטלעך צו דער דינסט) **האַו איז פּרענציס ?**

ד י נ ס ט : **דהענק יו, דאָקטאָר, זייער גוט.**

ר ב י ש ל ע ז . : **פיין ! גערטרוד, עפּעס נייעס ?**

מ אַ ד . ז ש אָ פּ ע : **הערמאַנס עלטערן קומען באַלד.**

ר ב י ש ל ע ז . : **ווען ?**

מ אַ ד . ז ש אָ פּ ע : **באַלד. הערמאַן איז געפאָרן נאָך זיי. דאָס גרייט איך אַ צימער פאַר זיי.**

ר ב י ש ל ע ז . : **דיין מאַן איז דאָך געוויס צופרידן, וואָס זיינע עלטערן קומען. אַזוי פיל יאָרן זיי נישט געזען.**

מ אַ ד . ז ש אָ פּ ע : **געוויס איז ער צופרידן.**

ר ב י ש ל ע ז . : **און דו, גערטרוד ?**

מ אַ ד . ז ש אָ פּ ע : **איך אויך, פּאָפּאַ. זיי זענען דאָך אונזערע עלטערן. אַ שאָד נאָר, וואָס זיי זענען ניט געקומען פריער מיט אַ פּאָר טעג, אָדער מיט אַ פּאָר טעג שפּעטער.**

ר ב י ש ל ע ז . : **וואָס מיינסטו ?**

מ אַ ד . ז ש אָ פּ ע : **היינט עפנט זיך דאָך די קאָנפערענץ פון די טשאַריטי אָרגאַניזעישאָנס . . .**

ר ב י ש ל ע ז . : **אָה, יעס. איך בין איינער פון די רעדנער ביי דער דערעפענונג . . .**

מ אַ ד . ז ש אָ פּ ע : **וועל איך צוליב זייער היינטיקן קומען ניט קענען אָנטייל נעמען אין דער דערעפענונג פון דער קאָנפערענץ, און דאָס וועט זיין דאָס ערשטע מאָל פאַר די לעצטע פינף יאָר. אַ שאָד. (צו דער דינסט) איך רעכן, פּרענציס, אַז דאָס צימער איז פאַרטיק. איר קאָנט גיין. וואַרט, פּרענציס, ברענגט אַריין אַ פּאָר וואַרעמע דעקעס. אַלטע לייט קומען פונם שיף . . .**

ד י נ ס ט: יעס, מעם. (אָפּ.)

מ אַ ד. ז ש אַ פּ ע: פּאַפּאַ, דו דענקסט, אַז זיי וועלן זיך פילן ביי אונז באַקוועם? (גייען אַריין אין גרויסן צימער.)

ר ב י ש ל ע ז.: דו מיינסט די אַלטע זשאַפּעס? איר דאַרפט זען, אַז זיי זאָלן זיך פילן ביי אייך באַקוועם. דאָס איז אייער הייליקער חוב. (רעדט אַרויס אויפן יאַהודישן שטייגער) כבד את אביך ואת אמך — מיין קינד. האָנאָר דהאַי פאַדהער ענד דהאַי מאַדהער, עז דהי לאָרד, דהאַי גאָד, העטה קאָמאַנדעד דהי...

מ אַ ד. ז ש אַ פּ ע: אונזער הייליקן חוב צו זיי וועלן מיר זיכער דערפילן. און, וויפיל איך ווייס וועגן זיי פון הערמאַנען, זענען זיי ליבע מענטשן אויך. אומגליקלעכע, דער פּאָגראָם אין רוסלאַנד האָט זיי רואינירט. ווען נישט דאָס, וואָלטן זיי קיין אַמעריקע נישט געקומען.

ר ב י ש ל ע ז.: יאָ, איך ווייס. דיין מאַן האָט מיר דערציילט. וויפיל דער רוסישער ייד האָט די לעצטע צייט געליטן. געשטיקט זיי אין דער צייט פון מלחמה, דערנאָך די פּאָגראָמען. דער רוסישער ייד איז אַ הייליקער מאַרטירער. דערפאַר, מיין קינד, דאַרפסטו זיין באַזונדערס גוט צו די גרינע און געדולדיק...

מ אַ ד. ז ש אַ פּ ע: געדולדיק?...

ר ב י ש ל ע ז.: יאָ, גערטרוד, געדולדיק. מחמת געדולד וועסטו מוזן האָבן פאַר זיי. מענטשן וואָס זענען אַנדערש דערצויגן ווי דו...

מ אַ ד. ז ש אַ פּ ע: דאָס שרעקט מיך נישט, פּאַפּאַ. געדולד האָב איך גענוג, ווען איך דאַרף. בפרט צו מענטשן, וואָס זענען מיר ליב. נאָך איידער זיי זענען געקומען, האָב איך זיי ליב. הערמאַנס פאָטער געהערט צו די פיינע טיפּן פון די רוסישע יידן...

ר ב י ש ל ע ז.: יאָ, אַזאַ פאַרשטעלונג וועגן אים האָב איך אויך פון דעם, וואָס דיין מאַן האָט מיר דערציילט וועגן אים.

מ אַ ד. ז ש אַ פּ ע: אַן איידעלער מענטש און אַ שטאָלצער. פאַר מיר איז גענוג וואָס ער האָט קיינמאָל נישט געוואָלט, אַז הערמאַן זאָל אים שיקן געלט פון דאַנען. „אויב דיר האָט גאָט געהאָלפן, מיין זון, צוטייל דאָס געלט, וואָס דו ווילסט מיר שיקן, צווישן אָרעמע לייט; דיין פאָטער איז נישט קיין אָרעמאַן" — האָט ער געשריבן הערמאַנען. איז דאָס נישט אַ פיינער שטריך, פּאַפּאַ?

ר ב י ש ל ע ז.: (מיט אַ שמייכל) אָפּזאָגן זיך פון דעם אַמעריקאַנער דאָלער — דער פיינסטער שטריך. זענען די קינדער צופרידן, וואָס אַ נייער גרענדפּאַ און אַ נייע גרענדמאַ קומען פון איראָפּע?

מ אַ ד . ז ש אַ פ ע : אַלץ הייסט צופרידן ? אַדעל און מאַרטימער האָבן נישט געוואָלט גיין היינט אין סקול צוליב דעם קומען פון זייערע נייע גרענדפּאַ און גרענדמאַ. אַדעל האָט שוין אויסגעאַרבעט אַ גאַנצע פּראָגראַם לכבוד זיי. ערשטנס, אַ „פּאַרטי". צווייטנס, פֿאָרט זי מיט זיי אין היפּאָדראָם, דערנאָך אין דער אָפּערא. און מאַרטימער זאָגט, אַז ער וועט עס טאָן . . .

ר ב י ש ל ע ז . : און וואָס זאָגט טעדי ?

מ אַ ד . ז ש אַ פ ע : טעדי פרייט זיך. האָט געפונען גרענדפּאַס בילד אינם אַלבאַם, לויפט ער מיט דעם אַרום און ווייזט עס יעדן איינעם מיט שמחה. (טעדי, אַ פינף יאָריק יינגעלע, מיט אַ בילד אין די הענט, קומט אַרונטער פון די טרעפּ און לויפט־צו צו רבי שלעזינגערן מיט שמחה.)

ר ב י ש ל ע ז . : העלאָ, יונגערמאַן !

ט ע ד י : (פריילעך) העללאָ, גרענדפּאַ ! (דריקט זיך צו צו רבי שלעזינגערס קני און קוקט אַרויף צו אים מיט פריילעכע אויגן.)

ר ב י ש ל ע ז . : וואָס מאַכסטו, יונגערמאַן ? וואָס פאַר אַ בילד האָסטו ?

ט ע ד י : דאָס איז מיין נייער גרענדפּאַ. ער קומט היינט מיט אַ נייער גרענדמאַ !

ר ב י ש ל ע ז . : ביזטו צופרידן ?

ט ע ד י : שור.

ר ב י ש ל ע ז . : האָסטו ליב דיין נייעם גרענדפּאַ ?

ט ע ד י : שור.

מ אַ ד . ז ש אַ פ ע : און די נייע גרענדמאַ אויך ?

ט ע ד י : שור. די נייע גרענדמאַ אויך.

ר ב י ש ל ע ז . : לאָז זען דאָס בילד, טעדי. (נעמט דאָס בילד פון טעדיס הענט און קוקט אויף דעם) אַן אינטערעסאַנט פּנים. זעט אויס ווי אַן אָרטאָדאָקסישער ראַבאַי. נאָך גאַרנישט קיין אַלטער מאַן. אַ שוואַרצע באָרד, קלוגע און יונגע אויגן, אַ יונגער, אינטעלעקטועלער שטערן אָן איין קנייטש . . . ווי לאַנג האָט איר דאָס בילד ?

מ אַ ד . ז ש אַ פ ע : אַ יאָר פופצן. נישט אמת, פּאַפּאַ, ער מאַכט אַן איינדרוק פון אַ פיינער, זויבערער פּערזאָן ? . . .

ר ב י ש ל ע ז . : יאָ, גאַנץ באַשטימט (גיט צוריק טעדין דאָס בילד) און איצט, טעדי, הער אויס, יונגערמאַן, וואָס וועסטו זיי זאָגן, ווען דיינע נייע גרענדפּאַ און גרענדמאַ וועלן קומען ?

ט ע ד י : איך וועל זאָגן: גרענדפּאַ, טעל מי עי נייס סטאָרי ! . . .

ר ב י ש ל ע ז . : ניין, נישט דאָס זאָלסטו זיי זאָגן. וואָרים זיי

וועלן נישט פֿאַרשטיין, אַז דו וועסט עס זיי זאָגן. דו זאָג זיי עפּעס, וואָס זיי וועלן יאָ פֿאַרשטיין. דו זאָג זיי: שלום־עליכם, גראָס־פֿאַטער, שלום־עליכם, גראָס־מוטער. קענסטו עס זאָגן?

ט ע ד י: שור, גרענד־פּאַ.

ר ב י ש ל ע ז.: זאָג, איך וויל הערן.

ט ע ד י: שלום־עלוקעם . . . וואָט עלס? . . .

מ אַ ד. ז ש א פּ ע: (כאַפּט אונטער) שלום־עליקעם, גראָס־פֿאַדהער.

ט ע ד י: שלום־עליקעם, גראָס־פֿאַדהער . . .

מ אַ ד. ז ש א פּ ע: שלום־עליקעם, גראָס־מאַדהער . . .

ט ע ד י: יעס . . .

ר ב י ש ל ע ז.: וואָס יעס, טעדי?

ט ע ד י: יעס, שלום־עליקעם . . .

מ אַ ד. זש א פּ ע: שלום־עליקעם. ווייטער . . .

ט ע ד י: גראָס־פֿאַדהער, גראָס־מאַדהער, שלום־עליקעם, שלום־עליקעם, שלום־עליקעם! . . . (טאַנצט אונטער אויף די פֿיס.)

ר ב י ש ל ע ז.: דהאַט׳ס דהי באָי!

ט ע ד י (מיט קינדערשער התפּעלות טורקענדיק מיט אַ פֿינגער אינם בילד וואָס ער האַלט אין דער האַנט) שלום־עליקעם, שלום־עליקעם, שלום־עליקעם, גראָס־מאַדהער! (רבי שלעזינגער און מאַדאַם זשאַפּע לאַכן. די דינסט קומט אַריין מיט צוויי דעקעס, לייגט זיי אויף די בעטן אין צווייטן צימער און אָפּ.)

ר ב י ש ל ע ז.: קום אַהער, יונגערמאַן. וואָס בין איך, אַ גראָס־פֿאַדהער אָדער אַ גראָס־מאַדהער?

ט ע ד י: אַ גראָסמאַדהער, גרענדפּאַ!

ר ב י ש ל ע ז.: געטראָפֿן! (ער און מאַד. זשאַפּע לאַכן ווידער.) איז וואָס וועסטו זאָגן צו דער גראָס־מאַדהער?

ט ע ד י: (אומגעדולדיק) איך ווייס, וואָס צו זאָגן.

ר ב י ש ל ע ז.: דו האָסט פֿאַרגעסן.

ט ע ד י: נייִן, איך געדענק. שלום־עליקעם, גראָס־מאַדהער! שלום־עליקעם, גראָס־פֿאַדהער! זעסטו?

ר ב י ש ל ע ז.: בראַוואָ, דו געדענקסט!

ט ע ד י: גרענד־פּאַ, טעל מי עי נייס סטאָרי . . . (לייגט אַוועק דאָס בילד אויף אַ שטול. מאַד. זשאַפּע נעמט צו דאָס בילד און באַהאַלט עס אין דעם שיפֿלאַד פֿונם טישל, וואָס שטייט דאָרט.)

ר ב י ש ל ע ז.: אַ מעשה זאָל איך דיר דערציילן? געדעכט.

שוין לאַנג דיר נישט דערציילט קיין מעשה. גוט, איך וועל דיר דערציילן; אָבער פריער, טעדי, זינג פאַר מיר דאָס לידל, וואָס איך האָב דיר לעצטן מאָל אויסגעלערנט. איך וויל זען צי דו געדענקסט.

טעדי: אָל־ראַיט, גרענד־פּאַ. (זינגט אַן ענגליש, קינדערש לידל, רבי שלעזינגער און מאַד. זשאָפּע אַפּלאָדירן אים.)

טעדי: נאַו טעל מיר דהי סטאָרי...

רבי שלעז: (זעצט זיך און נעמט אים צו זיך אויפן שויס) גוט, טעדי, איך וועל דיר דערציילן. וואָס? יאָ, וועגן פייגעלע גרענד־פּאַ און וועגן פייגעלע גרענד־מאַ. הער, טעדי: ערגעץ ווייט, ווייט, אין אַ טיפן טאָל, איז געשטאַנען אַן אַלטער בוים. און אויף יענעם אַלטן בוים איז געווען אַן אַלטער נעסט. און אין יענעם אַלטן נעסט האָבן געוואוינט פייגעלע גרענד־פּאַ און פייגעלע גרענד־מאַ. און פייגעלע גרענד־פּאַ און פייגעלע גרענד־מאַ האָבן געהאַט פייגעלע זון. און זיי האָבן ליב געהאַט פייגעלע זון און ווען עס איז קליין געווען, האָבן זיי מיט זייערע שנעבעלעך געשפּייזט און געלערנט עס צו פליען, ווי אַ פייגעלע, און צו טשירקען ווי אַ פייגעלע. איז פייגעלע זון דערנאָך אויסגעוואַקסן אַ גרויסער, אַ גרויסער, און איז אַרומגע־פלויגן אַליין אָן דער הילף פון פייגעלע גרענד־פּאַ און פייגעלע גרענד־מאַ. און איינמאָל האָט פייגעלע זון באַמערקט, וואָס פאַר אַ שיינע, פייערדיקע זון האָט זיך באַהאַלטן הינטערן באַרג. אין דעם טיפן טאָל, וואו עס איז געבוירן געוואָרן, האָט עס אַזאַ זון קיינמאָל נישט געזען. איז פייגעלע זון דערנאָך געקומען צו פייגעלע גרענד־פּאַ און פייגעלע גרענד־מאַ און צו זיי אַזוי גע־זאָגט: לאָזט מיך פליען אויפזוכן די שיינע זון, וואָס זי האָט זיך באַהאַלטן דאָרט הינטערן באַרג. דאָרט איז וואַרעם און ליכטיק, נישט אַזוי ווי ביי אונז אין דעם טיפן, פינצטערן טאָל. איך וועל פאַר זיך אַ נעסט דאָרט בויען.״ האָבן פייגעלע גרענד־פּאַ און פייגעלע גרענד־מאַ גענומען וויינען: „פייגעלע זון, פייגעלע זון, ווי אַזוי וועסטו אונז פאַרלאָזן? מיר וועלן בענקען נאָך דיר; מיר וועלן נישט קאָנען לעבן אָן דיר, ווייל מיר האָבן דיך אַזוי ליב.״ אָבער פייגעלע זון איז אַוועקגעפלויגן פון זיי, צו זוכן די שיינע, פייערדיקע זון, וואָס האָט זיך באַהאַלטן הינטערן באַרג; איז געפלויגן, געפלויגן ווייט, ווייט, איבער בערג און טאָלן, איבער וועלדער און גרויסע וואַסערן. און פייגעלע גרענד־פּאַ און פייגעלע גרענד־מאַ זענען געבליבן אין זייער אַלטן נעסט, אויפן אַלטן בוים, און זיי האָבן טאָג און נאַכט אַלץ געטראַכט וועגן זייער פייגעלע זון, וואָס איז אַוועקגעפלויגן אַזוי ווייט, אַזוי ווייט פון זיי. און זיי האָבן עס געוואָלט זען, ווייל זיי האָבן שטאַרק געבענקט נאָך זייער פייגעלע זון. אָבער פליען צו אים האָבן זיי מורא געהאַט. צו ווייט, און זיי זענען צו

אַלט געוועזן. האָבן זיי שטענדיק גערעדט וועגן אים און געוויינט: „פייגעלע זון, וואו ביזטו? דו ביזט אַוועקגעפלויגן פון אונז; מיר ווילן דיך זען, און דו ביזט אַזוי ווייט פון אונז!״ נישט אמת, טעדי, אַ רחמנות אויף פייגעלע גרענד־פּאַ און פייגעלע גרענד־מאַ?

ט ע ד י: שור!

ר ב י ש ל ע ז.: איז אַ ווילדער שטורעם איינמאָל אַנגעפלויגן אויף יענעם טיפן טאָל און האָט צובראָכן דעם אַלטן בוים און צושטערט דעם אַלטן נעסט פון די פייגעלעך גרענד־פּאַ און גרענד־מאַ, און זיי האָבן נישט געהאַט מער קיין נעסט, וואו צו וואוינען און וואו צו רוען; האָבן דעמאָלט די פייגעלעך גרענד־פּאַ און גרענד־מאַ צונויפגענומען זייערע לעצטע כוחות און האָבן זיך אַוועקגעלאָזט איבער דעם ווייטן, ווייטן וועג, איבער די ווייטע בערג און טאָלן, איבער די ווייטע וועלדער און גרויסע וואַסערן, ביז זיי זענען געקומען צופליען צו זייער פייגעלע זון, וועלכער האָט זיך שוין געהאַט אויסגעבויט אַ שיינעם נעסט און געהאַט אַ פייגעלע־ווייב און פייגעלעך־קינדער. און אַרויסגעפלויגן מיט פרייד קעגן די פייגעלעך גרענד־פּאַ און גרענד־מאַ זענען פייגעלע זון און פייגעלע־ווייב מיט זייערע פייגעלעך־קינדער, און די פייגעלעך־קינדער זענען אַלע געווען גוטע און קלוגע, און זיי האָבן אַלע געזאָגט צו זייער גרענד־פּאַ און גרענד־מאַ: אַנו, טעדי, טרעף, וואָס?...

ט ע ד י: (ציט מיט די אַקסלען) איך ווייס נישט... וואָס האָבן זיי געזאָגט?

ר ב י ש ל ע ז.: שלום־עליקעם־גראָס־פּאַדהער! שלום־עליקעם, גראָס־מאַדהער!

ט ע ד י: (פּאַטשט אין די הענט) שלום־עליקעם. יעס! איך וועל אויך זאָגן מיין נייעם גרענד־פּאַ און מיין נייער גרענד־מאַ שלום־עליקעם!

ר ב י ש ל ע ז.: און דו וועסט זיי ליב האָבן?

ט ע ד י: שור!

ר ב י ש ל ע ז.: אַט אַזוי ווי די גוטע, קלוגע פייגעלעך זייער גרענד־פּאַ און גרענד־מאַ?

ט ע ד י: שור!

ר ב י ש ל ע ז.: וועל איך דיך ליב האָבן. (צו מאַד. זשאַפּע) אויף קינדער זאָל מען נאָר פּרואוון ווירקן מיט מעשהלעך.

(עממאַ, דאָס קינדער־מיידל, קומט אַריין.)

ע מ מ אַ: (מיט גרוים דרך ארץ) עי גוד עפטערנון, דאָקטאָר.

ר ב י ש ל ע ז.: עי גוד עפטערנון. וואָס מאַכט עממאַ?

ע מ מ אַ: אַ דאַנק, דאָקטאָר.

ר ב י ש ל ע ז . : און וואָס מאַכט דער יונגערמאַן ?

ע מ מ אַ : איר מיינט מר. פרידלאַנד ?

ר ב י ש ל ע ז . : נו, געוויס. איך מיין אייער יונגען מאַן. ווען לאַדט איר מיך צו אייער חופה ?

ע מ מ אַ : איך ווייס נישט. איך האָב געוואָלט וועגן דעם אייער עצה. לעצטן מאָל, ווען איך בין געווען אין אייער טעמפּל, האָב איך געוואָלט צוגיין צו אייך, כדי צו פרעגן . . .

ר ב י ש ל ע ז . : פאַרוואָס זייט איר נישט צוגעגאַנגען ?

עמ מ אַ : איך ווייס נישט. איך האָב קיין מוט נישט געהאַט.

ר ב י ש ל ע ז . : דאָס איז נישט ריכטיק, עממאַ. איר האָט געדאַרפט צוגיין צו מיר. ווען איר דענקט, אַז איך קען אייך געבן אַ ריכטיקע עצה, גייט מען צו און מען פרעגט. נישט ריכטיק, מיין קינד, נישט ריכטיק. וועגן וואָס האָט איר געוואָלט פרעגן ?

ע מ מ אַ : איך וועל זיין זונטיק אין טעמפּל, וועל איך דאַן . . .

ר ב י ש ל ע ז . : קומענדיקן זונטיק וועט אין טעמפּל זיין מיין געהילף . . . איך פאָר מאָרגן קיין אַטלאַנטיק סיטי אויף אַ פּאָר וואָכן . . .

ע מ מ אַ : וועל איך וואַרטן ביז איר וועט קומען צוריק.

ר ב י ש ל ע ז . : (אויפהויבנדיק זיך פון אָרט) צו וואָס וואַרטן און טראָגן עס אינעם האַרצן און אינם קאָפּ. קומט נאָר מיט מיר אַרויס. אפשר איז עס פאַר אייך אַ וויכטיקע פראַגע ? . . .

ע מ מ אַ : אָבער איצט איז די צייט, ווען איך נעם טעדין אויף שפּאַציר.

ר ב י ש ל ע ז . : נישט געפערלעך. וועט איר אים נעמען אויף שפּאַציר עטלעכע מינוט שפּעטער. קומט ! (אָפּ מיט עממאַן.)

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע : טעדי, איז וואָס וועסטו זאָגן דיין נייעם גרענד־פּאַ און גרענד־מאַ ?

ט ע ד י : שלום־עליקעם, גראָס־מאַדהער !

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע : ענד גראָס־פאַדהער.

(אַדעל, 18 יאָר, פריילעך, מיט אַ בוקעט בלומען, און מאַרטימער, 12 יאָר אַלט, לויפן אַריין פאַרסאָפּעט דורך דער צענטער־טיר.)

אַ ד ע ל : נאָך נישטאָ ?

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע : ניין. פאַר וועמען זענען די בלומען ?

אַ ד ע ל : פאַר די נייע גרענד־פּאַ און גרענד־מאַ (טראָגט אַריין דעם בוקעט בלומען אינם צימער רעכטס און שטעלט אים אַוועק אויף דעם קליינעם טישל וואָס שטייט דאָרט.)

מ אַ ר ט י מ ע ר : מאַ, איך האָב געוואָלט קויפן בלומען, האָט אַדעל

ביי מיר אויסגעכאַפּט. אַי דאָנט לאַיק האַר פלאַוערס. איך וועל גיין קויפן אַנדערע. אַמעריקען ביוטיס . . .

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע : דו וועסט קויפן מאָרגן.

מ אַ ר ט י מ ע ר : נייַן, איך וויל היינט. די בלומען זענען נישט שיין פאַר גרענד־פּאַ און גרענד־מאַ. אַדעל, נעם זיי אַוועק פון דאַנען. איך ברענג אַמעריקען ביוטיס. (אָפּ.)

אַ ד ע ל : (שטעקט אַרויס דעם קאָפּ פון דעם צווייטן צימער) אפשר, מאַמאַ, האָט מען זיי געדאַרפט געבן מיין צימער? מיינס איז גרעסער.

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע : נייַן, אַדעל. דיין צימער איז נישט גרעסער.

אַ ד ע ל : און די פאַרהאַנגען אויף די פענצטער געפעלן מיר אויך נישט. (קומט אַרויס פונם קליינעם צימער.)

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע : רייד נישט קיין נאַרישקייטן, אַדעל. די פאַרהאַנגען געהערן צו דעם צימער.

ט ע ד י : אַדעל, דו זאָג אויך, שלום עליקעם, גראַס־מאַדהער! ווי די פייגעלעך צו זייער גרענד־פּאַ און גרענד־מאַ: שלום־עליקעם, שלום־עליקעם, שלום־עליקעם!

אַ ד ע ל : וואָס זאָגט טעדי?

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע : דער גרענד־פּאַ האָט אים דערציילט אַ געשיכטע וועגן פייגעלעך, וואָס צו זיי זענען געקומען זייער גרענד־פּאַ און גרענד־מאַ און די פייגעלעך האָבן געזאָגט: שלום־עליקעם, גראַס־פאַדהער! שלום־עליקעם, גראַס־מאַדהער. דאָס איז יידיש. און דאָס מיינט: „וועלקאַם, גרענד־פּאַ, וועלקאַם, גרענד־מאַ“, דו, אַדעל, זאָג דאָס אויך . . .

אַ ד ע ל: געוויס. איך וועל דאָס זאָגן. (נעמט די פעדער, וואָס עס הענגט ביי איר אויף אַ שנירל און פאַרשרייבט אויף אַ שטיקל פּאַפּיר) שלום . . . ווי זאָגסטו, מאַמאַ?

מ אַ ד . ז ש א פּ ע: שלום־עליקעם, גראַס־פאַדהער! שלום־עליקעם, גראַס־מאַדהער . . .

אַ ד ע ל: (פאַרשריבן. חזרט איין) שלום־עליקעם, גראַס־פאַדהער! שלום־עליקעם, גראַס־פאַדהער! גראַס־מאַדהער, שלום־עליקעם! עס קלינגט שיין. איז דאָס יידיש?

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע : יאָ.

(רבי שלעזינגער און עממאַ קומען אַרונטער פון די טרעפּ.)

אַ ד ע ל: (וואַרפט זיך אים אַנטקעגן) שלום־עליקעם, גראַס־פאַדהער!

ר ב י ש ל ע ז.: שלום־עליקעם, וואָס מאַכסטו?

אַ ד ע ל: פּיין.

ר ב י ש ל ע ז.: ווי קומסטו דורך מיט דיינע פּראָפעסאָרן אין אוניווערסיטעט?

אַ ד ע ל: מיט די עלטערע הונדערט פּראָצענט גוט, און מיט די יינגערע פּראָפעסאָרן — נישט אַזוי גוט.

ר ב י ש ל ע ז.: פאַרוואָס?

אַ ד ע ל: ווייל, ווען איך טו אַ שמייכל צו אַן עלטערן פּראָפעסאָר, העלפט עס, און אויף די יונגע פּראָפעסאָרן ווירקט ניט מיין „סוויט סמאַיל"...

ר ב י ש ל ע ז.: דו העלפסט זיך נאָך אַלץ אַרויס מיט דיין ווייבערשן כשוף?

אַ ד ע ל: מיט עפּעס מוז איך זיך דאָך העלפן. עס איז דאָך מיר גרינגער צו שמייכלען, ווי צו פאַרטיק ווערן מיט די לעקציעס. ווען איך בין נישט פאַרטיק הונדערט פּראָצענט מיט אַ לעקציע, בין איך שטענדיק פאַרטיק הונדערט פּראָצענט מיט אַ זיס שמייכל. און עס העלפט, דאָס הייסט, ביי די עלטערע פּראָפעסאָרן. גלויב מיר, גרענד־פּאַ, עס העלפט!

ר ב י ש ל ע ז.: אויף אַזאַ אופן וועסטו ענדיקן קאָלאָמביאַ מיט אַ שמייכל, דו קליינע קאָקעטקע דו! (אַלע לאַכן.)

ע מ מ אַ: (נעמט טעדין פאַר אַ האַנט) קום, טעדי. (אָפּ מיט אים.)

ר ב י ש ל ע ז.: איצט מוז איך גיין. אַ שאָד וואָס איך קען נישט געבן קיין שלום עליכם דיינע געסט.

מ אַ ד. ז ש אַ פּ ע: דו פאָרסט טאַקע מאָרגן?

ר ב י ש ל ע ז.: יאָ, גאַנץ באַשטימט.

אַ ד ע ל: וואוהין פאָרסטו, גרענד־פּאַ?

ר ב י ש ל ע ז.: אין אַטלאַנטיק סיטי.

אַ ד ע ל: אויף ווי לאַנג?

ר ב י ש ל ע ז.: אויף אַ צוויי־דריי וואָכן.

אַ ד ע ל: און אַזוי לאַנג וויל איך דיך ניט זען?

ר ב י ש ל ע ז.: קוק מיך אָן פאַר די דריי וואָכן.

אַ ד ע ל: איך קוק...

ר ב י ש ל ע ז.: נו?...

אַ ד ע ל: (וואַרפט זיך צו אים שטורמיש און כאַפּט אים אַרום און קושט אים) איין וואַך... צוויי... דריי! (ציילט די קושן) העוו עי גוד טאַים, גרענד־פּאַ!

ר ב י ש ל ע ז.: (לאַכט) איך האָב שוין אַ גוד־טאַים. וועלל, גערטרוד, גוד־באַי! גריס אין מיין נאָמען דיין מאַן און דיינע געסט!

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע : גוד־באַי, פּאַפּאַ. (קושט אים. רבי שלע־זינגער אָפּ.)

אַ ד ע ל : מאַמאַ, איך וועל גיין מאַכן מיינע לעסאַנס. ווען זיי וועלן קומען, לאָז מיר גלייך וויסן.

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע : גוט, אַדעל.

אַ ד ע ל : (טוט אַ קוק אין דאָס פּאַפּירל און לייענט) שלום־עליקעם, גראָס־פּאַדהער! שלום־עליקעם, גראָס־מאַדהער! שלום־עליקעם! (גייט מיט די ווערטער אַרויף די טרעפּ פון דער גאַלעריע און פאַרשווינדט דאָרט.)

מאַדאַם זשאַפּע גייט אַריין אין דעם צימער רעכטס, גייט־צו צו די פאָרהאַנגען, ציט זיי אַרויף און אַראָפּ, באַטראַכט די בעטן און די אַנדערע שטיקער מעבל און שטעלט איבער די בלומען אויף אַן אַנדער אָרט. פון אַ צווייטן צימער דערהערט זיך אַ מוזיקאַליש קלינגען פון אַ זייגער פינף מאָל. עס קומען אַריין דורך דער צענטער־טיר הערמאַן זשאַפּע און זיינע גרינע עלטערן, שלמה און רבקה יאַפּע. הינטער זיי אַ ניגער מיט שלמהס געפּעק. סיי שלמה און סיי רבקה טרעטן צוטומעלטע און וואַרפן צומישטע אויגן אויף דער אומגעוויינלעכער רייכער אומגעבונג. דער ניגער האָט איבערגעלאָזט דאָס געפּעק אין דעם צוגעגרייטן צימער. טוט אַ קוק מיט די ווייסע אויגן אויף די גרינע, פאַרשטעלט דאָס מויל מיט דער האַנט, פאַרשטיקט אַ קוויטשנדיק געלעכטער און לויפט אַרויס. מאַד. זשאַפּע קומט אַרויס פון דעם צוגעגרייטן צימער, דערזעט די גרינע און קוקט אויף זיי מיט אויסגעגלאָצטע אויגן און אַ צופלאַמטן פּנים. זי שטייט ווי צוגעוואקסן צו איר אָרט. דער דאָזיקער אַלטער מיט דער ווילדער ווייסער באָרד, מיט דעם טוך אַרום האַלדז, מיטן אַלטן הוט אויפן קאָפּ, מיט די צוטומעלטע אויגן און מיטן רוקן, וואָס ער האָט זיך ווי געבויגן אונטער אַ משא פון אומריינעקייט, ווי איר האָט זיך געדאַכט, און די דאָזיקע אַלטע, וואָס האָט אַזוי בעטלעריש־דערשלאָגן אַרויסגעקוקט ווי פון אַ באַרג מיט שמאַטעס, — זיי זענען אַזוי נישט ענלעך געווען צו יענע עלטערן פון איר מאַן, ווי זי האָט זיך זיי פאָרגעשטעלט ! פון די טירן רוקן אַריין די דינסטן זייערע קעפּ מיט ווייסע טשיפּעקעס און קוקן אויף די אַלטע ווי אויף אַ בייז־וואונדער און פאַרשווינדן.

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע : ווהאָט עי סאַיט, גאָד!...

ז ש אַ פּ ע : (קוקנדיק אויף איר מיט אַ בעטנדיקן שמייכל) גערטרוד, מאַי פּאַדהער ענד מאַדהער...

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע : (באַהערשט זיך גלייך) אָה, יעס. (גייט־צו צו זיי, שטרעקט אויס גראַציעז די האַנט צו זיי און רעדט אַרויס מיט אַ וואַרימען שמייכל און הארציק) וועלקאָם פּאַדהער, וועלקאָם מאַדהער, אין אור האַוז!

ז ש אַ פּ ע : (צו די אַלטע, וואָס קוקן אויף זיין ווייב נאָך אַלץ צו־טומלט) דאָס איז מיין ווייב!

ר ב ק ה : (טוט זיך אַ כאַפּ) דיין ווייב? טאָכטער מיינע! (קושט

זי און ווײנט מיט אַ קינדערשן געוויין אָן ווערטער. מאַדאַם זשאָפּע קושט זי אויך און ווישט די טרערן).

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע (וויקלט אַרויס רבקהן פון איר גרויסן טוך און מאַנטל) **פור סאָולס!** (רבקה בלייבט שטיין מיט אַ ווײסן טיכל אויפן קאָפּ און אין אַ לוסטרינענעם קלייד און קאַפּטע.)

ז ש אַ פּ ע : (נעמט אַרונטער פון זיין טאַטן דעם מאַנטל. זיין טאַטע בלייבט אין דעם אַלטן היטל אויפן קאָפּ און אין דעם אַלטן גאַרניטור.) **איף יו האַירד ווהאַט דהעי העוו טו טעל . . . איט איז נאָ וואַנדער . . .**

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע : **דאַנט וואַרי, הערמאַן. דהעי וויל לוק דיפּע־רענט אין טאַים. אַי שעל טעיק גוד קער אָוו דהעם . . . פּור סאָולס . . .**

ז ש אַ פּ ע : (קוקט זי אָן מיט וואַרימקייט און דריקט איר די האַנט) **טהענק יו, גערטרוד . . .** (שלמה און רבקה קוקן דאָ אויף זייער זון און דאָ אויף זייער שנור, שוין פרייער, און הערן זיך־צו צו דעם אומבאַקאַנטן לשון).

ש ל מ ה : (שטיל צו זיין ווייב) **נו, רבקה, דו פאַרשטייסט זייער לשון?**

ר ב ק ה : **איך? ניין, שלמה.**

ש ל מ ה : **און איך אויך נישט, רבקה.**

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע : **הערמאַן, דהי טשילדרען אַר קאַמינג. דהעי מאַסט נאָט סי דהעם דהאַט ווײ. אַי עם עשעימד איוון פאַר דהי סאַירוועגטס.** (זאָגט אים אין דער שטיל נאָך עפּעס.)

ז ש א פּ ע : **קום, פּאַפּאַ, איך וועל דיר ווייזן, וואו זיך אײנצוואָוואַשן. און דו, מאַמאַ, גיי מיט גערטרודן.**

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע : **דו, מאַדהער, דו קאַם וויט מי. טו וואַש איז געזונטהייט ענד אַ מצוה טו! . . .**

ר ב ק ה : (אַנקוקנדיק זי מיט אויסגעגלאָצטע אויגן. צו זשאָפּען) **הערשעלע, מיין זון, לעבן זאָל זי, זי רעדט . . . און וואָס זאָגט זי?**

ז ש אַ פּ ע : **זי זאָגט, יו נאָו, איר זייט פונם וועג, דאַרפט איר אָרומ־וואַשן דעם שטויב. איר וועט דאַן בעסער פילן . . .**

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע : **יעס, יעס, מאַדהער, ענד א מצוה טו!**

ר ב ק ה: **דאָס מיינט זי? נו, אדרבא, אוודאי . . .**

ש ל מ ה: **אויב דו האָסט נאָר אַ טוש, אדרבא. אין דערהיים אַמאָל זענען מיר געוואוינט געווען צו אַ טוש . . .**

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע : **אַי'ל גאָ ענד פּריפּער!** (אָפּ.)

ש ל מ ה : (ווען מאַדאַם זשאָפּע איז אַוועק) **הערשעלע, דיין ווייב איז טאַקע אַ רבס אַ טאָכטער?**

ז ש אַ פ ע: גענויס. רבי שלעזינגערס טאָכטער.

ש ל מ ה: היינט ווי קומט עס, וואָס זי רעדט נישט קיין יידיש?

ז ש אַ פ ע: זי איז דאָ געבוירן, יו סי, און אירע עלטערן זענען פון ווין.

ר ב ק ה: אַבי אַ יידיש קינד און אַ רבס אַ טאָכטער, איז אוודאי אַ דאַנק גאָט. (קוקט מיט ליבע אויף זשאַפען) געלויבט זאָל זיין זיין נאָמען. איך זע דיך ווידער, מיין זון. שוין איבער צוואַנציק יאָר דיך נישט געזען. אַ מאָגער, אַן איידל בחורל ביזטו געווען, הערשעלע, ווען דו ביזט אַוועקגעפאָרן. דו געדענקסט, ווי איך האָב זיך נישט געקענט אָפּרייסן פון דיר ביים געזעגענען זיך, האַ?

ז ש אַ פ ע: (גלעט זי) יעס, מאַמאַ, איך געדענק.

ר ב ק ה: און ווי מיר האָבן געבענקט נאָך דיר אָט די אַלע יאָרן. נאָך דיר, נאָך דיין ווייב און נאָך דיינע ציפּליאַנטשיקלעך. איין זון, איין קדיש, און ער איז אָפּגעריסן פון אונז. אַ ווייב האָט ער, קענען מיר זי נישט. קינדערלעך האָט ער, קענען מיר זיי אויך נישט. אַז איך וואָלט געהאַט פליגלען, וואָלט איך שוין לאַנג צו אייך געפלויגן. נו, אַ דאַנק גאָט, נאָך די אַלע צרות פון דעם פּאָגראָם און נאָך די אַנדערע יסורים האָבן מיר איצט אַביסעלע נחת.

ז ש אַ פ ע: מיין ליבע מאַמאַ, ווי איך בין העפּפּי . . . אַי מין, ווי איך בין גליקלעך אייך צו זען . . .

ר ב ק ה: און אַז איך האָב דיך דערזען, האָב איך דיך נישט דערקענט. איז דאָס מיין מאָגערינקער, איידעלער הערשעלע? אָט איצט, מיין זון, דערקען איך דיך. ווי צוויי טראָפּן וואַסער דיין פּאָרטרעט, וואָס דו האָסט אונז געשיקט. נישט אמת, שלמה?

ש ל מ ה: דעם אמת געזאָגט, וואונדער איך זיך נאָך אַלץ, צי דאָס איז אונזער הערשל. מען דאַרף מאַכן די ברכה „ברוך משנה הבריות". איך דערקען דיך נישט, מיין זון.

ז ש אַ פ ע: איך דערקען דיך אויך נישט. וואו איז דיין שיינע, שוואַרצע באָרד, פּאַפּאַ?

ש ל מ ה: מיין שוואַרצע באָרד? אַביסל די יאָרן און אַ היפּש ביסל די צרות האָבן זי אויסגעפליקט. דו האָסט אַ פּאַפּיראָסקע, מיין זון? (זשאַפע גיט אים אַ סיגאַר.)

ר ב ק ה: שלמה, דו האָסט געדאַרפט אויספּאַקן די פּעקלעך, אַרויסנעמען די פּערל פאַר אונזער שנור.

ז ש אַ פ ע: אַנטשולדיק, פּאַפּאַ. איך האָב דיר דאָס נאָך דאָרט געוואָלט זאָגן, אַז דו זאָלסט די פּעקלעך מיט די שמאַטעס און אַלטוואַרג אי־

בערלאַזן. איך וועל אײַך בעסערע זאַכן קויפן. נײַע. פּאַק זיי נישט אויס בעסער.

ש ל מ ה : **וואָס מיינסטו? דו ווייסט וואָס פאַר הייליקע זאַכן עס זײַנען פּאַרפאַקט אין אָט די פּעקלעך? מײַן חומש, מײַן תהילים, דײַן זיידנס ש"ס, דײַן זיידנס שולחן ערוך און אַנדערע הייליקע ספרים . . .**

ז ש אַ פּ ע : **דאָס אַלצדינג קען מען דאָ קויפן נײַע, אָן דעם שטויב...**

ש ל מ ה : **אָן דעם שטויב? אַך, מײַן זון, אָט דווקא דער שטויב איז דאָך מיר הייליק. אָט די אַלע הייליקע ספרים, וואָס איך שלעפּ זיי דאָ אין די פּעקלעך, האָט דײַן זיידע געירשנט פון זײַן טאַטן און איך האָב זיי גע־ירשנט פון דײַן זיידן. אָט דווקא, ווײַל זיי זענען פאַרשטויבט, זענען זיי מיר הייליק.**

ז ש אַ פּ ע : **יעס, איך פאַרשטיי. יו אַר ראַיט. איך מיין, דו ביזט גערעכט.** (אַדעל לויפט אַרונטער האַסטיק פון די טרעפּ. מאַדאַם זשאַפּע דער־שיינט פון דער טיר לינקס).

אַ ד ע ל : **זיי זענען שוין דאָ? שלום!** (דערזען די אַלטע, בלײַבט זי שטיין מיט אַ צוטומלטער מינע).

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע : (צוגעגאַנגען צו איר) **אַדעל, יור גרענד־פּאַ ענד גרענד־מאַ, בי פרענדלי!** (אַדעל הויבט אָן צו שמייכלען אנגענעם.)

ז ש אַ פּ ע : **מײַן טאָכטער אַדעל.**

ר ב ק ה : **דײַן האַדעלע?** (טוט זיך אַ לאָז צו איר און שלמה נאָך איר. ביידע מיט האַרציקע שמייכלען) **גוואַלד, וואָס פאַר אַ פאַרשוין! קיין עין הרע!** (כאַפּט אַרום אַדעל און קושט זי. שלמה טוט דאָס זעלבע. אַדעל שטייט אַ צוטומעלטע און לאָזט זיך קושן. מאָרטימער קומט אַריין מיט אַ בו־קעט אַמעריקען ביוטיס.)

ז ש אַ פּ ע : **דאָ איז מאָרטימער אויך. מאָרטימער, יור גרענד־פּאַ ענד גרענד־מאַ!** (מאָרטימער קוקט אויף די אַלטע מיט אַזאַ מינע ווי ער וואָלט דערזען פאַר זיך ווילדע טשיקאַווע נפשות). **דאָס איז מײַן זון מאָר־טימער.** (דערווײַל האָט זיך אַדעל אָפּגערוקט פון די אַלטע, אינגאַנצן צוטומלט, בײַסט די ליפּן און ווישט זיך פאַרגנבעט מיט אַ טיכל, און רוקט זיך אַרויס פון צימער.)

ש ל מ ה : **דאָס איז מרדכילע?**

ז ש אַ פּ ע : **יאָ, דאָס איז ער.**

ר ב ק ה : **אוי, מרדכילע!** (טוט זיך אַ לאָז צו אים. ער טוט זיך אַ צאַפּל און לאָזט אַרויס דעם בוקעט בלומען פון די הענט).

מ א ד . ז ש אַ פּ ע : **מאָרטימער, בי פרענדלי!** (זי הויבט אויף

דעם בוקעט און לייגט אים אויפן טיש. מאַרטימער וויל אַ שמייכל טאָן און עס קומט אַרויס ביי אים אַ זויערע מינע.)

ר ב ק ה : **איז דאָס אונזער אייניקל מרדכילע ? מיר האָבן דאָך אַזוי געבענקט נאָך דיר און נאָך אייך אַלעמען !** (קושט אים און ער קרימט דערביי דעם פּנים, אַזוי ווי ער וואָלט אַ ביטערן מעדיצין איינגענומען.)

מ אַ ר ט י מ ע ר : **דאַנט קיס מי סאָ מאַטש !**

ז ש אַ פּ ע : (שטרענג) **מאַרטימער !**

ש ל מ ה : **מרדכילע, נו, שלום עליכם, צוקוש זיך מיטן זיידן אויך.** (קושט אים.)

מ אַ ר ט י מ ע ר : (אַ צורויטלטער, צעווישט זיך שיער) **דעטס אָל.** (אָפּ.)

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע : (אויפגערעגט) **מאַרטימער !** (אָפּ נאָך אים.)

ש ל מ ה : (מיט התפּעלות) **הערשעלע, מתנות וועל איך פאַר זיי קויפן. זאָלן זיי וויסן, אַז זייער זיידע און באָבע זענען געקומען.**

ר ב ק ה : (ווישנדיק די אויגן) **די שענסטע מתנות פון גאָט זענען זיי. אמתע ליאַלקעס. איך האָב נאָר מורא צו קוקן אויף זיי, טאָמער וועל איך זיי אַן עין הרע געבן.**

ש ל מ ה : (צולאַכט זיך) **אָט האָסטו דיר ! איז ווען גייסטו מיט מיר, הערשעלע, קויפן מתנות ?**

ז ש אַ פּ ע : **מאָרגן.**

ש ל מ ה : **אָבער ריכטיקע, דו הערסט ? . . . אי פאַר האָדלען . . . ווי רופסטו דיין האָדלען ?**

ז ש אַ פּ ע : **אַדעל.**

ש ל מ ה : **און דיין מרדכילען ?**

ז ש אַ פּ ע : **מאַרטימער.**

ש ל מ ה : **און דיין מיזיניקל ?**

ז ש אַ פּ ע : **טעדעלע . . .**

ש ל מ ה : **ווייס איך, צו שווער, אַ רחמנות אויף מיינע אַלטע ציין. איך וועל זיי רופן ווי אין דער היים : האָדל און מרדכילע. זעסטו, דעם מי־זיניקל דיינעם וועל איך דווקא רופן אַזוי ווי דו — טאַטעלע . . . טאַטעלע איז דווקא יידישלעך. מסתמא פאַרצויגן פון דעם וואָרט „אבא", טאַטע, האַ, מיין זון ?**

ז ש אַ פּ ע : **דאָס קען זיין.**

(מאַדאַם זשאַפּע קומט אריין, הינטער איר — מאַרטימער און אַדעל, וועלכע בלייבן שטיין פון דערווייטנס.)

מ אַ ד . ז ש אַ פ ע : (צו די גרינע) : **באַ, וואַש, וואַש!** (ווייזט מיט די הענט, ווי זי וואַלט זיך געוואַשן.)

ש ל מ ה : אַה, יאַ, יאַ. איך האָב שיער נישט פאַרגעסן, וואָס איך האָב פריער געוואָלט טאָן. נו, הערשעלע, פיר דיין טאַטן אין באָד.

(אָפּ מיט זשאַפּען. רבקה מיט מאַדאַם זשאַפּע).

מ אַ ר ט י מ ע ר : (טוט אַ וואונק צו אַדעלן און מאַכט נאָך זיין מוטער מיט די הענט) **וואַש, וואַש . . .**

אַ ד ע ל : (מיט אַ שמייכל) **יעס.**

(מאַרטימער הויבט אָן דערנאָך צו זוכן אין צימער אויפן דיל. אַדעל מיט אים).

אַ ד ע ל : אפשר האָסטו פאַרלאָרן דיין שפּילקע ערגעץ וואו אַנדערש ?

מ אַ ר ט י מ ע ר : (הויבט אויף פונם דיל אַ שפּילקע) **געפונען. הפנים ער האָט עס אַרונטערגעשאַרט מיט זיינע סאַנטאַ־קלאָוס וואָיסקערס, ווען ער האָט מיך געקושט. ער האָט מיר שיער דעם גאַנצן פּנים מיט זיין ווילדער באָרד נישט אַרונטערגעריסן. אַדעל, זענען אָט די ווילדע באמת אונזערע גרענד־פּאַ און גרענד־מאַ ?**

אַ ד ע ל : יאַ, מאַרטימער. מיר האָבן זיך טאַקע אומזיסט געפרייט. אָבער זיי זענען דאָך אונזערע גרענד־פּאַ און גרענד־מאַ.

מ אַ ר ט י מ ע ר : איין גרענד־פּאַ און איין גרענד־מאַ האָבן מיר. — גרענד־פּאַ שלעזינגער און גרענד־מאַ רוט. יענע האָבן מיר ליב און די, גאָד! . . .

אַ ד ע ל : מאַרטימער, רייד נישט אַזוי. ווען פּאַפּאַ אָדער מאַמאַ זאָל דאָס הערן.

מ אַ ר ט י מ ע ר : דאָס איז דער ריינער אמת, אַדעל. און האָסטו פאַרשטאַנען, וואָס זיי האָבן גערעדט ? איך, קיין וואָרט נישט. מאַרקעלע, מאַרקעלע, מאַרקעלע. געהערט אַזאַ ווילדן לשון ?

אַד ע ל : (לאַכט) **איך האָב אויך נישט פאַרשטאַנען קיין איין וואָרט.**

מ אַ ר ט י מ ע ר : איך וועל היינט נישט קענען עסן, אַדעל. אויף דער צונג פיל איך נאָך זיין באָרד. או! . . . (ווישט זיך די צונג און די ליפּן מיט אַ טיכל) **אַי, אַדעל, פון וואַנען האָבן זיך גענומען אַזאַ גרענד־פּאַ און אַזאַ גרענד־מאַ ?**

אַ ד ע ל : פּאַפּאַ וועט אים דאַרפן נעמען צו אַ באַרבער . . .

מ אַ ר ט י מ ע ר : דער באַרבער וועט האָבן אַ גאַנצן טאָג אַרבעט. וואו האָט ער גענומען אַזאַ באָרד ? (דערזעט זיין בוקעט בלומען אויפן טיש.)

זעסט? געלאָפן אַזוי ווייט צו קויפן די אַמעריקען ביוטיס, און צום סוף — אַזאַ גרענד־פאַ און אַזאַ גרענד־מאַ, און אַזאַ באָרד! איך וועל זיי די בלומען נישט געבן — ניין! אַדעל, נעם דו צו די בלומען!...

אַ ד ע ל: מאַרטימער, דו ביזט אַ ווילדער! טראָג אַריין די בלומען צו זיי אין צימער. געקויפט פאַר זיי, דאַרף דאָס בלייבן פאַר זיי. און צי גוט, צי שלעכט, זיי זענען פּאַפּאַס עלטערן, און שוויג! (כאַפּט די בלומען און טראָגט זיי אַריין אין צימער צו די גרינע.)

מ אַ ר ט י מ ע ר: מיר וועלן נישט קענען זיי אַרויסלאָזן פונם הויז, וואָרים מען וועט לאַכן פון אונז...

אַ ד ע ל: ניש־קשה, מיר וועלן זיי מאַכן פאַר אַמעריקאַנער. דו האָסט דאָך געהערט, וואָס מאַמע האָט געזאָגט? זי וועט זיי דערציען, וועט זיי אַמעריקאַניזירן...

(עס דערהערט זיך פון אַהינטער אַ טיר שלמהס קול.)

מ אַ ר ט י מ ע ר: (גיט זיך אַ כאַפּ) זיי קומען. זיי וועלן נאָך אונז ווידער קושן. קום! (ער אַנטלויפט מיט אַדעלן אויף די טרעפּ.)

(שלמה, אין אַ יאַרמולקע, און אין זיין זונס שלאָף־ראָק, קומט אַריין מיט זשאַפּען און קוקט איס אַזוי ווי ער וואָלט פון אַ באָד אַרויס.)

ש ל מ ה: אַי, אַי, פּשוט זיך מחיה געווען! דער טוש איז גאָר פלאַי פלאַים, ווי גוטער באַלזאַם! אַלע ביינער צעוואָרימט. עפּעס גאָר אַן אַנדער מין טוש ווי איך האָב אין דער היים געהאַט...

ז ש אַ פּ ע: (לאַכט) אַבי דו האָסט הנאה געהאַט, בין איך צופרידן.

ש ל מ ה: סטייטש, הנאה געהאַט, פלאַי פלאַים.

ז ש אַ פּ ע: (פאַררויכערט אַ סיגאַר און גיט איינעם זיין פאַטער) וועסט סמוקן?

ש ל מ ה: האַ?

ז ש אַ פּ ע: איך מיין, דו וועסט רויכערן?

ש ל מ ה: (גענומען דעם סיגאַר) גוטע סיגאַרן... איך האָב מורא, מיין זון, אַז דו וועסט מיר צוגעוואוינען צו אָט די אַלע גוטע זאַכן, וועל איך אויף די עלטערע יאָרן קריגן אַ רייכן יצר הרע.

ז ש אַ פּ ע: איז וואָס האָסטו מורא? ביי מיר וועסטו קענען דעם רייכן יצר הרע נאָכגעבן. מאָרגן פאָר איך מיט דיר און דער מאַמען אין אַ געשעפט און קויף אייך קליידער.

ש ל מ ה: דו וועסט גאָר קויפן? אַ דאַנק גאָט, איך קען אַליין באַצאָלן. נישט געקומען צו דיר קיין אָרימאַן, הלילה. דאָ, אין בוזים־קעשענע, זענען ביי מיר איינגענייט עטלעכע טויזנט זלאָטיס. וויפיל די רוצחים האָבן

נישט צוראַבירט, איז נאָך אַלץ עפּעס פֿאַרבליבן. אַ דאַנק גאָט, כדי דיין טאַטע זאָל נישט דאַרפֿן אָנקומען אויף זיינע עלטערע יאָרן צו זיינעם אַ קינד. דו קענסט דאָך מיך, הערשל? דו האָסט מיר אַ סך מאָל געוואָלט שיקן געלט פֿון דאַנען — ניין, אַ דאַנק, מוחל! האָסט געשיקט אַ מתנה מיר, צי דיין מאַמען? זייער שיין! אָבער, דו זאָלסט מיר העלפֿן מיט געלט, דאָס, מיין זון, וויל איך נישט, זאָל מיר גאָט אויסהיטן! נישט געוואוינט, מיין זון, אַז מען זאָל מיר העלפֿן. אַלע יאָרן בין איך געוואוינט געווען, אַז איך זאָל העלפֿן אַנדערע. (רבקה, אַ פֿאַררויטלטע און אין סאַמעטענע שטעק־שיך, און מאַדאַם זשאַפּע קומען אַריין.)

ר ב ק ה: מיין זון, זאָג דיין ווייב, אַז זי האָט מיך מחיה געווען. איך האָב דאָס איר געזאָגט, זי פֿאַרשטייט אָבער נישט, וואָס איך רייד. ווי אַ גוטע מאַמע איז זי צו מיר געווען. מיט די אייגענע הענט מיך געוואַשן, אַזוי ווי איך וואָלט געווען אירס אַ לייבלעכע עופֿהלע. זאָג עס איר, מיין זון.

מ אַ ד. ז ש אַ פּ ע (גייט־צו צו איר און נעמט זי אַרום) אַי אַנדער־סטענד והאָט יו סעי, פֿור סאָול. דו מיין מאַמאַ, מיין דיער מאַמאַ! (קושט זי.)

ר ב ק ה: אָט דאָס פֿאַרשטיי איך, מיין טאָכטער. אַ קוש פֿאַרשטיי איך. נו, אַ דאַנק גאָט, אַ דאַנק גאָט. איז טאַטעלע נאָך נישטאָ? מיין האַרץ גייט אויס; איך וואָלט אים שוין אַזוי וועלן זען.

ז ש אַ פּ ע: ער איז אַרויס שפּאַצירן. ער וועט באַלד זיין. זעצט זיך צום טיש. איר ווילט עסן, טרינקען?

ש ל מ ה: עסן ווילן מיר נישט, נאָר אַ גלעזעלע טיי... (זעצט זיך ביים טיש; רבקה זעצט זיך לעבן אים. מאַדאַם זשאַפּע גייט אַרויס פֿונם צימער. זשאַפּע זעצט זיך לעבן זיין מאַמען און נעמט זי אַרום.)

ר ב ק ה: (גלעט אים די האַנט) מיין הערשעלע... זון מיינער... גוואַלד, וואָס פֿאַר אַ גאָט! אָט זיצן מיר ביי דיר אין אַזאַ הויז, זען דיך און אונזער שנור, און אונזערע אייניקלעך... און מיר זענען דאָך שיער, שיער נישט געווען אויף יענער וועלט. דיין טאַטן האָט מען דאָך שיער נישט דערהרגעט.

(מאַדאַם זשאַפּע קומט אַריין, און איין דינסט נאָך איר מיט טיי אויף אַ טאַץ און אַ צווייטע מיט פּרוכטן און געבעקס. די דינסטן קוקן זיך איבער מיט אַ שמייכל און אָפּ. מאַדאַם זשאַפּע רוקט־צו גלעזער טיי צו שלמהן און רבקהן און דערנאָך זעצט זי זיך אויך.)

ש ל מ ה: ווען מען וואָלט מיך געהרגעט, וואָלט נישט געווען אַזאַ אומגליק ווי דאָס, וואָס איך האָב געמוזט קושן ביים פּאָגראָמטשיק דעם שטיוול, וואָס ער איז דורכגעוויקט געווען אין יידישן בלוט.

ז ש אַ פ ע: וואָס הייסט?

ש ל מ ה: (אויפגערעגט) בעת איך בין געלעגן אויף דר׳ערד אַ צעדרגעטער, האָט דער פּאַגראָמשטשיק צו מיר געשריען: „קוש מיינע פיס, באַלשעוויק דו״! און געשפּאַרט מיר דעם בלוטיקן שטיוול אין מויל אַריין... יידיש בלוט פאַרזוכט. אַ פולן מויל אַנגענומען פון אָט דעם שטיוול... אפשר פון יידישע קליינע קינדער... נאָך איצט איז עס ביי מיר אין מויל, אין האַלדז, אין האַרצן. ווי אַ פייער ברענט עס אין מיר, ווי אַ העליש פייער. כ׳וויים גאָרנישט, ווי אַזוי כ׳האָב עס איבערגעלעבט; ווי איך האָב געקאָנט גאָר נאָך אַזאַ מעשה לעבן.

ז ש אַ פ ע (צו זיין ווייב) דו יו אַנדערסטענד?...

מ אַ ד. ז ש אַ פ ע: (מיט טרערן אין די אויגן) אָה, יעס!

ז ש אַ פ ע: נו, פאַרגעס, פּאַפּאַ... באַרואיק זיך...

ש ל מ ה: פאַרגעסן? נישט ווען אַפילו מען וועט מיר שערבלעך אַרויפּלייגן אויף די אויגן! איך פאַרשטיי נאָך עד היום נישט, ווי אַזוי איך האָב עס געטאָן. אַפּנים נישט ביים זינען געווען. וואָס הייסט קושן דעם שטיוול ביי אַזאַ רוצח? צולייגן די ליפּן צו אַ שטיוול, וואָס ער איז איינגעווייקט געווען אין יידיש בלוט? און ווער? שלמה יאַפּע! נישט אַנדערש ווי איך בין נישט געווען ביים קלאָרן זינען!

ר ב ק ה: אַז דו וואָלסט עס נישט געטאָן, וואָלט מען דיך, חלילה, דערהרגעט אויף טויט.

ש ל מ ה: לאָזן זיך דערהרגענען און נישט טאָן דאָס. נישט שלמה יאַפּע, נישט איך! נאָך אָט דער מעשה האָב איך נישט געקענט מער קוקן נישט אויף זיך און נישט אויף מיין הויז, און נישט אויף מיין גאַס, און נישט אויף דער גאַנצער שטאָט, און איך וואָלט אַנטלאָפן אפילו אונטער דער ערד!

מ אַ ד. ז ש אַ פ ע (גייט־צו צו אים און נעמט אַרום אים און רבקהן און פּליסטערט אַרויס מיט טרערן אין די אויגן) יו פּור סאָולס, ווי דו געסאָפערסט האָסט! און ווהאָט עי פאַין קערעקטער יו אַר. ווי שעל טעיק גוד קער אָוו יו. העוו יור טהי... דרינק! (רוקט־צו צו זיי דאָס געבעקס) העוו דהאָט, איט איז כשר; עווריטינג איז כשר.

ז ש אַ פ ע: טרינק, פּאַפּאַ, טרינק, מאַמאַ. (ער ווישט פאַרגנבעט די אויגן.)

ש ל מ ה: דו ווייסט, הערשל, אַז איך דערמאָן מיך... נאָר מילא! (הויבט אָן צו טרינקען די טיי.)

מ אַ ד. ז ש אַ פ ע (רוקט־צו צו אים דאָס געבעקס) העוו דהאָט, פּאַדהער, כשר!

ש ל מ ה: (ווינקט צו איר אויף שטום־לשון): **דו ווילסט מיר געבן צו פֿאַרשטיין, אַז עס איז כשר? נו, אוודאי. איך פֿאַרשטיי אַליין, ביי אַ טאָכ־טער פֿון אַ רב, נו, אוודאי...**

(טעדי לויפֿט אַריין.)

מ אַ ד. ז ש אַ פּ ע: היר איז טעדי; (ער לויפֿט־צו צו זיין מוטער און דרייט זיך אַריין מיטן רוקן אין איר קלייד און קוקט פֿאַרוואונדערט אויף שלמהן און רבקהן.) **טעדי, יור ניו גרענדפֿאַ ענד גרענדמאַ.** (ער דרייט די אַקסלען און שווייגט.) **וועלל, טעדי, שלום־עליקעם...**

ט ע ד י: שלום־עליקעם, גראַס־מאַדהער! (פֿאַרשעמט זיך און באַ־האַלט דאָס פּנים ביי זיין מוטער אין קלייד.)

ר ב ק ה: דאָס איז טאַטעלע?

ז ש אַ פּ ע: יאָ, מאַמאַ, מיין טעדעלע...

ר ב ק ה: קיין עין הרע נישט, ווי אַלע זיבן זונען. (הויבט זיך אויף פֿונם אָרט און לויפֿט צום קינד) **דיין באָבע, פֿייגעלע, לאָם מיר דיך אָנקושן!** (שטרעקט אויס די הענט צו אים. ער דרייט אָוועק דעם קאָפּ פֿון איר און דריקט זיך אַריין מער אין זיין מאַמעס קלייד.)

ז ש אַ פּ ע: טעדי דיער, קיס יור גרענדמאַ! (טעדי וויל שוין זיך אַ לאָז טאָן צו רבקהן, דערזעט ער פּלוצלונג שלמהן, וואָס ער איז אויך צוגע־גאַנגען צו אים, טוט ער אַ קוק אויף זיין באָרד פֿאַרוואונדערט און באַהאַלט ווידער דעם פּנים ביי זיין מאַמען אין קלייד.)

ש ל מ ה: אַ קינד... מילא... פֿאַרשטייט נאָך נישט, וואָס זיידע איז און וואָס באָבע איז... און טאַקע נישט באַקאַנט אויך... וועט זיך מער באַקאַנען מיט אונז... לאָז אים צורו, רבקה, קום...

ר ב ק ה: ער שרעקט זיך פֿאַר אונז... פֿאַרוואָס? אַ קינד דאַרף דאָך פֿילן, ווער עס האָט אים האַלט. און מיין הארץ גייט דאָך אויס נאָך אים...

מ אַ ד. ז ש אַ פּ ע: טעדי דיער, ווהאַט דיר ליטל באַירד סעי?

ט ע ד י: שלום־עליקעם, גרענד־מאַדהער, שלום־עליקעם, גרענד־פֿאַדהער!

מ אַ ד. ז ש אַ פּ ע: וועלל, ווהאַי דאָנט יו סעי?...

ט ע ד י: (צולאַכט זיך פּלוצלונג ליכטיק און לויפֿט־צו צו רבקהן) **שלום־עליקעם!**

ר ב ק ה: (טוט אים אַ כאַפּ אין אירע אָרעמס) **אַי, ער האָט, דאַכט זיך, געזאָגט שלום עליכם! אַי, חיות! אַי, נחת! אַי, לעבן!** (קושט אים.)

ש ל מ ה: (טוט אים אַ כאַפּ צו זיך אויפֿן שויס) **אַז דו זאָגסט**

שלום עליכם, ביזטו דאָך שוין גאָר אַ גאַש־בראַט! אויב אַזוי, ווידליקל, שטעק אַריין דעם זיידן דאָס לאַפּקעלע און זאָג „שלום עליכם, זיידע!"

מ אַ ד. ז ש אַ פּ ע: **טעדי, שלום־עליקעם...**

ט ע ד י: **שלום־עליקעם, גרענד־פּאַדהער!**

ש ל מ ה: **עליכעם־שלום, טאַטקעלע...** (טעדי קוקט דערווײַל אויף שלמהס באָרד, רירט זי אָן מיט איין פינגער, דערנאָך מיט אַלע פינף. דער־נאָך רוקט ער אַריין אַהין דאָס גאַנצע הענטל, וואו עס פאַרשווינדט צווישן די ווײַסע האָר. געפּעלט עס אים און ער לאַכט. דערנאָך קוקט ער זיך אום אויף זײַן מאַמען מיט אַ גליקלעכער מינע, אַזוי ווי ער וואָלט עפּעס אַ וואונ־דערלעכע זאַך אַנטדעקט און צולאַכט זיך נאָך הילכיקער.)

ז ש אַ פּ ע: (מיט אַ שמייכל) **אים געפעלט דיין באָרד, פּאַפּאַ...**

ר ב ק ה: (מיט הרחבה) **אַט רייס טאַקע אויס, טאַטעלע, דיין זיידן די באָרד!** (טעדי, אַזוי ווי ער וואָלט פאַרשטאַנען, וואָס זי האָט אים געזאָגט, טוט טאַקע אַ צי די באָרד אַפּריער מיט איין הענטל דערנאָך מיט ביידע.)

ש ל מ ה: **ער רייסט דאָך טאַקע!** (לאַכט) **אַי, גוט, גוט, אַ מחיה, אַלע טעמים האָט עס... אַזעלכע וואַרימע הענטעלעך... אַט אַזוי־אַ, אַט אַזוי־אַ! אַי־אַי־אַי, גוואַלד, גזלן, עס טוט וויי, מיט רחמנות!**

מ אַ ד. ז ש אַ פּ ע: (טוט אַ כאַפּ טעדין פון שלמהס שויס) **דאָנט, יו אַר האַירטינג גרענדפּאַ!** (טעדי לאַכט.)

ש ל מ ה: **געשמאַק, אַ מחיה! אָבער עס טוט וויי!...**

ר ב ק ה: (מיט הרחבה) **הלואי האָב איך אַ באָרד און זאָלן די איי־ניקלעך אונזערע רייסן, אויב זיי האָבן הנאה דערפון...**

ז ש אַ פּ ע: (צולאַכט זיך) **גערטרור, דיד יו היר?**

מ אַ ד. ז ש אַ פּ ע: **יעס, יור מאַדהער איז ען ענדזשל!**

(אַ דינסט קומט אַריין, ראַמט אָפּ פונם טיש און אָפּ. אַן אַנדערע קומט אַריין און דעקט דעם טיש פאַר אוונט־ברויט.)

ז ש אַ פּ ע: **מיר וועלן איצט עסן סאַפּער, מאַמאַ.**

ר ב ק ה: **וואָס?**

ז ש אַ פּ ע: **איך מיין, ווי רופט מען עס ביי אייך? יעס, וועטשערע. דאַט'ס איט. מיר וועלן איצט עסן וועטשערע.**

(פאָרהאַנג לאָזט זיך אַרונטער און הויבט זיך באַלד אויף.)

צווייט בילד

נאַכט. דאָס צימער פון שלמה און רבקה טובלט זיך אין אַ ראָזעווען ליכט, וואָס גיסט זיך פון די ראָזעווע עלעקטרישע לעמפלעך. זשאַפּע באַגלייט זיין טאַטע־מאַמע צו זיי אין צימער.

ז ש אַ פ ע: אַז איר וועט וועלן, אַז עס זאָל ווערן פינצטער, זאָלט איר אַ דריק טאָן אָט דעם קנאָפּ . . .

ש ל מ ה: גוט, מיין זון. (ווייזט אויף די פּעל לעבן די בעטן) צו וואָס דאַרף מען נבלות אין אַ צימער?

ז ש אַ פ ע: נישט קיין לעבעדיקע, שרעק זיך נישט.

ש ל מ ה: אָבער דיין מאַמע, האָב איך מורא, וועט זיך ביינאַכט שרעקן פאַר דעם . . .

ז ש אַ פ ע: מען האָט עס אָוועקגעלייגט, כדי עס זאָל זיין אייך באַקוועמער, ווען איר וועט דאַרפן פון בעט אַרונטערגיין.

ש ל מ ה: מען דאַרף נישט. נישט נויטיק. אָן נבלות איז בעסער.

ז ש אַ פ ע: וועל איך דאָס צונעמען. (וואַרפט אַרויס די פּעל פון צימער.) גוט נאַכט אייך!

ש ל מ ה, ר ב ק ה: גוט נאַכט. (זשאַפּע אַרויס. אין דעם צווייטן צימער ווערט פינצטער. עס איז בלויז ליכטיק אינם צימער ביי די אַלטע.)

ש ל מ ה: אַ מאָדנע וועלט. נבלות האַלט מען גאָר אין אַ שטוב!

ר ב ק ה: און אין אַזאַ שטוב. וואָס זאָגסטו, שלמה? (ביידע טוען זיך אויס.)

ש ל מ ה: וואָס זאָל איך זאָגן?

ר ב ק ה: אַ פּאַלאַץ, האַ?

ש ל מ ה: אי־אי, ס'טייטש אַ פּאַלאַץ!

ר ב ק ה: ווער, אָן ערך, וואוינט ביי אונז אין אַזאַ הויז?

ש ל מ ה: דו מיינסט אַמאָל? אפשר גאָר די גרויסע: באַראָן גינזבורג, פּאָליאַקאָוו, בראָדסקי און אפשר אַמאָל דער קיסר אַליין . . .

ר ב ק ה: מיר גלויבט זיך נישט, שלמה . . .

ש ל מ ה: וואָס גלויבט זיך דיר נישט?

ר ב ק ה: אַז דאָס איז אויפֿן וואָר. נאָכן פּאָגראָם, נאָך דער אָפּקו־מעניש אויפֿן שיף . . .

ש ל מ ה: (לייגט זיך אויפֿן בעט) אַי־אַי־אַי, אַ גן־עדן . . .

ר ב ק ה: ווײסטו ווײסן, ווי צו מאַכן פֿינצטער, שלמה?

ש ל מ ה: וואָס פֿרעגסטו אַזעלכע נאַרישע קשיות? דער אייגענער קוועטש ווי אין דערהיים און ווי אויפֿן שיף . . .

ר ב ק ה: נו, טו דאָרט אַ קוועטש, שלמה . . . (לייגט זיך אויך אויף איר בעט.)

ש ל מ ה: וואַרט נאָך אַ ווײַליטשקע — איך וויל נאָך קוקן אויף דער אילומינאַציע. גאָר אַן אַנדער מין עלעקטרי ווי אין דער היים. אַזוי ווי אַ רויטער וואָלקן טראָגט זיך איבער אונז. און דאָס האָט דאָך אַלץ דער מענטש אויסגעטראַכט מיט זײַן שכל.

ר ב ק ה: גאָט האָט דעם מענטשן געגעבן שכל אַרײַנגעגעבן, שלמה.

ש ל מ ה: סטייטש שכל. אַ ייִדענע קען גאָר אַזוי פֿיל נישט באַנעמען. דו האָסט זיך נישט דערשראָקן פֿאַר דעם אַראָפּ, האַ? אַז ער טוט אַ שטעל אויס אויף דיר אַזעלכע ווײַסע אויגן און ווײַסע ציין, ווערט אַביסל מוראדיק, ניין? (ער ווערט אַנטשוויגן. פּויזע.)

ר ב ק ה: שלמה, אַ, שלמה, דו שלאָפֿסט?

ש ל מ ה: ניין. וואָס איז?

ר ב ק ה: אונזער שנור, שלמה, וואָס זאָגסטו, האַ?

ש ל מ ה: וואָס?

ר ב ק ה: אַזאַ גבירטע און זי האָט מיך מיט די אייגענע הענט געוואַשן.

ש ל מ ה: זי איז אַ דימענט און אַ גרויסע מיוחסת, אַ רבס אַ טאָכטער.

ר ב ק ה: און זי האָט מיך מיט בשמים אַזעלכע באַשפּריצט . . .

ש ל מ ה: מיט בשמים גאָר?

ר ב ק ה: יאָ, שלמה. עס האָט געשמעקט פֿון דעם אַ מחיה. אָט, אַז איך לייג נאָך צו איצט די האַנט צו דער נאָז, שמעקט נאָך איצט אויך.

ש ל מ ה: טאַקע?

ר ב ק ה: אָט טו אַ שמעק, אַז דו פֿילסט זיך נישט . . .

ש ל מ ה: איך בין טאַקע אַ בעלן. (קריכט אַרונטער און גייט־צו צו זײַן ווײַבס בעט) טאַקע! אויף מײַן וואָרט, אָט אַזוי ווי פֿון הבדלה־בשמים... (לייגט זיך צוריק אויף זײַן בעט.)

ר ב ק ה: אוי, עס איז גאָר נישט אַזוי שלעכט צו קומען צו אַ זון אַן עושר . . . הײַנט די אייניקלעך, שלמה, וואָס זאָגסטו?

ש ל מ ה : גבירישע קינדער, זאָלן געזונט זיין.

ר ב ק ה : האָסטו שוין אַמאָל געזען אַזעלכע פאַרשויבען? אונזערע טייערע צווייגעלעך. גאָט, זאָלן זיי נאָר וואַקסן ווייטער אַזוי שיין און ליכטיק, ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר.

ש ל מ ה : עס איז נאָר אַ ווייטיק, וואָס מיר פאַרשטייען זיי נישט. שטומע צווייגעלעך פאַר אונז. האָדל איז שטום. מרדכילע איז שטום. טאָטעלע איז שטום, און די שנור אונזערע איז אויך שטום.

ר ב ק ה : יאָ, שלמה, דאָס איז ביטער. איך רייד און רייד צו דער שנור און צו זיי, און ווי צו אַ וואַנט! אַזאַ האַרצווייטיק . . .

ש ל מ ה : נאָך גוט וואָס הערשל פאַרשטייט אונז.

ר ב ק ה : איז דאָ כאָטש כשר, שלמה?

ש ל מ ה : וואָס הייסט, דו נאַר? זי האָט דאָך אַליין געזאָגט „כשר". דאָס האָבן מיר דאָך געהערט . . .

ר ב ק ה : אמת, דאָס האָט זי געזאָגט . . .

ש ל מ ה : אַ רבס אַ טאָכטער וועט אונז ניט אָפּנאַרן.

ר ב ק ה : חלילה . . . (ווידער אַ שוויגן.)

ש ל מ ה : דו ווייסט, רבקה, ביי מיר וועלן זיי שוין נישט זיין שטום. אַמאָל האָב איך געהאַט אַ גוטן קאָפּ. איך וועל זיך אַ נעם טאָן צום אַמעריקאַנישן לשון. שוין פון מאָרגן אָן... און דו וועסט זען... דו שלאָפסט? (ער טוט אַ דריק דאָס עלעקטרישע לעמפּל ביי דער וואַנט, און עס ווערט פינצטער) אַי־אַי־אַי! (הויבט אָן צו מורמלען קריאת־שמע.)

(פאַרהאַנג פאַלט.)

(סוף פון ערשטן אַקט.)

צווייטער אַקט

די זעלביקע צימערן, וואָס אין דעם ערשטן אַקט. נאָכמיטיק.
פון ערגעץ טראָגט זיך אַ מיידלס געזאַנג. מאָרטימער שפּילט
זיך מיט אַ פּילקע אין צימער.

(עממאַ קומט אַריין. דער געזאַנג האָט אויפגעהערט.)

עממאַ: מאָרטימער, פאַרוואָס ביזטו נישט געגאַנגען היינט אין סקול?

מאָרטימער: נישטאָ היינט קיין סקול. קאָלאָמבוס־דעי.

עממאַ: אָ, יעס, איך האָב פאַרגעסן. און איך האָב געמיינט, אַז דו ביזט היינט אין סקול נישט געגאַנגען צוליב... (זי שמייכלט) צוליב די רוסישע געסט...

מאָרטימער: עממאַ, זענען זיי נישט פּאָני?

עממאַ: (לאַכט) אַביסעלע, איך האָב רחמנות אויף דיין פּאַפּאַ און מאַמאַ. וואו זענען זיי?

מאָרטימער: אַוועקגעפאָרן מיט זיי, קויפן קליידער...

עממאַ: נאָט עי בעד אידיע... זאָלן זיי נישט אויסקוקן אַזוי ווילד. די דינסטן לאַכן פון זיי.

מאָרטימער: אפילו אונזער ניגער לאַכט אויך פון זיי. אָ, עממאַ, איך שעם זיך אַזוי מיט זיי. פאַרוואָס זענען זיי געקומען צו אונז? דו ווייסט, ווי זיי רופן מיך? מאַרקעלע! מאַרקעלע! מאַרק, מאַרק, מאַרק... עממאַ, דו פאַרשטייסט, וואָס זיי ריידן?

עממאַ: נישט איין וואָרט! נישט קיין ציוויליזירטע שפּראַכן האָב איך קיינמאָל נישט געלערנט.

מאָרטימער: און מיר האָבן זיך אַזוי געפרייט, וואָס זיי קומען. מיר האָבן געמיינט, אַז זיי זענען ווי גרענדפּאַ שלעזינגער און גרענדמאַ רוט. און פאַרוואָס קושן זיי מיך אַזוי פיל. נעכטן צוויי מאָל און היינט ווידער. זיי

מאַכן מיך ווילד! איך האָב געווינט פון זייערע קושן און איך האָב געבעטן מאַמאַן, אַז זי זאָל זיי זאָגן, אַז זיי זאָלן מיך מער נישט קושן.

עממאַ: מיר געפעלט נישט, וואָס זיי קושן טעדין אויך. קושן אים, ווי ווילדע! (דער גערזאַנג דערהערט זיך ווידער) **ווער זינגט דאָרט ביי אַדעלן אין צימער?**

מאַרטימער: עלינאָר. אַדעל גייט מאַכן אַ גרויסע „פּאַרטי".

עממאַ: ווען?

מאַרטימער: אין דריי וואָכן פון מאָרגן, צו איר געבורטס־טאָג.

עממאַ: (טוט אַ קוק אויף איר זייגערל אַרום איר האַנט) **שוין באַלד פיר. ווען מסתמא באַלד קומען. וואו איז טעדי? מען דאַרף אים איבערטאָן.** (רופט) **טעדי!** (אָפּ. אַדעל מיט אירער אַ פריינדין קומען אַרונטער פון די טרעפּ, גייען־צו צו דער פּיאַנאָ. אַדעל זעצט זיך צו דער פּיאַנאָ און הויבט אָן צו שפּילן. איר פריינדין זינגט. מאַרטימער גייט אויך־צו צו זיי און זינגט אויך מיט זיי. זיי זינגען אַ פריילעך ליד.)

(שלמה און זשאַפּע קומען אַריין. שלמה אין אַ נייעם גאַרניטור, נייע שיך און מיט אַ נייעם קאַפּעלוש אויפן קאָפּ. אַדעל טוט זיך אַ כאַפּ פון איר אָרט ביי דער פּיאַנאָ און שלעפּט אַרויס פונם צימער איר פריינדין. מאַרטימער דערזעט דעם אויסגעפּוצטן גרינעם זיידן און קוקט אויף אים מיט נייגעריקייט.)

שלמה: (באַמערקנדיק ווי מאַרטימער קוקט אויף אים, טוט ער אַ גלעט בהרחבהדיק די באָרד און שמייכלט צו אים) **נו, מרדכילע, ווי געפעלט דיר איצט דיין זיידע?**

זשאַפּע: מאַרטימער, הי וואָנטס טו נאָו האַו יו לאַיק הים אין היז ניו קלאָוז?

מאַרטימער: פיין! באָט, פּליז, פּאַפּאַ, טעל הים נאָט טו קיס מי עני מאָר — אַי קענט סטענד איט!

זשאַפּע: (לאַכט) **הי לאַווס יו. יו שוד אפרישיעיט דהאָט.**

מאַרטימער: אַי קענט, פּאַפּאַ. אַי קענט סטענד איט. אַי וויל אַפּרישיעיט מאָטש מאָר, איף דהעי וואודן קיס מי.

זשאַפּע: דאָנט בי פרעש, מאַרטימער!

שלמה: וואָס זאָגט מרדכילע?

זשאַפּע: ער זאָגט, דו זעסט אויס אַללראַיט, ווי אַ ריכטיקער, יו נאָו, אַלטער דזשענטלמאַן... כ'מיין — האַו דו יו קאָל דהאָט? — נו, דו זעסט אויס שיין, פיין!

שלמה: און אַ מתנה, מרדכילע, האָב איך אויך געבראַכט פאַר דיר.

זשאַפּע: גרענד־פּאַ סעז, הי באָט עי פּרעזענט פאָר יו...

מ אָ ר ט י מ ע ר: אַי דאָנט קער.

ז ש אָ פּ ע: (שטרענג) מאָרטימער, אַי דאָנט לאַיק יור אנסווער. הי איז יור גרענד־פּאַ.

מ אָ ר ט י מ ע ר: (צוגעגאַנגען צו שלמה) טהענק יו, גרענד־פּאַ פאַר דהי פּרעזענט! (טוט אים אַ קוש די האַנט און אָפּ.)

ז ש אָ פּ ע: ער האָט דיר באַדאַנקט פאַר דער מתנה.

ש ל מ ה: פאַרוואָס עפּעס מיט אַזאַ ברוגזער מינע? עפּעס געפעל איך אים נישט.

ז ש אָ פּ ע: דאָס האָט זיך דיר אויסגעוויזן...

ש ל מ ה: ניין, מיין זון, ניין. דיין טאַטע האָט אַ שאַרפן חוש הריח. איך דערשמעק, אַז מרדכילע וויל זיך גאָרנישט מיט מיר מתחתן זיין.

ז ש אָ פּ ע: דאָס איז נישט אמת. איך פאַרזיכער דיר, פּאַפּאַ, אַז ער גלייכט דיך, אַז מיר אַלע גלייכן דיך און די מאַמען.

ש ל מ ה: גלייכן... וואָס מיינסטו „גלייכן״?

ז ש אָ פּ ע: איך מיין ליבן. מיר אַלע ליבן דיך און די מאַמען.

ש ל מ ה: הלואי, מיין זון. און, פאַרקערט, פאַרוואָס זאָלט איר אונז נישט ליבן? מען זאָגט דאָך אַ ווערטל, אַז אַ האַרץ קעגן אַ האַרץ איז ווי אַ זייגער. קלאַפּט איין האַרץ מיט ליבע, קלאַפּט דאָס אַנדערע. און מיר ליבן דאָך אייך אוודאי. פולע הערצער מיט ליבע האָבן מיר דאָך געבראַכט פאַר אייך.

ז ש אָ פּ ע: מיר ווייסן דאָס, פּאַפּאַ.

ש ל מ ה: ניין, ניין, אפשר דו ווייסט עס, אָבער נישט דיינע קינדער. אַז איך וואָלט נישט געווען קיין שטומער; אַז איך וואָלט געקענט ריידן מיט זיי, דעמאָלט ערשט וואָלט איך זיי געקענט געבן צו פאַרשטיין, ווי זיי זענען איינגעבאַקן ביי זייער באָבען אינם האַרצן, ביי מיר אינם האַרצן. אָבער איך טו זיך אַ נעם צום ענגליש. נאָך פון היינט אָן, דיין ווייב וועט זיין מיין רביצין. איך האָב שוין מיט איר אַ שמועס געטאָן וועגן דעם. (נעמט אַראָפּ דאָס היטל בלייבט אין יאַרמולקע. בלייבט שטיין פאַרן שפּיגל) אַי־אַי־אַי, זע נאָר, איך דערקען זיך גאָרנישט! הערשל, קום נאָר אַהער! זע נאָר, וואָס פאַר אַ מין שצאָגל דיין טאַטע איז איצט! פש־פש־פש — אַי־אַי־אַי! איך קען מיך אַליין נישט דערקענען. עפּעס גאָר אַ פּריץ. עפּעס אַ גאַנצער יאַ־טעביע־דאַמניק!

ז ש אָ פּ ע: יעס, דו זעעסט אויס אָלל־ראַיט.

ש ל מ ה: דאָס קאָסט מסתמא אַ שיינע מטבע, האַ, הערשל?

ז ש אָ פּ ע: אַ, ניין. אַ פאָר דאָלער. ביליק.

ש ל מ ה: געדענק, הערשל, וואָס איך האָב דיר געזאָגט: איך באַצאָל!

ז ש אַ פּ ע: שור, פּאַפּאַ, דו צאָלסט. אוודאי דו.

ש ל מ ה: פאַר מיר און פאַר דער מאַמען, און פאַר די מתנות, וואָס עס זאָל נישט קאָסטן . . .

ז ש אַ פּ ע: געוויס.

ש ל מ ה: דערווײַלע האָב איך דיר היינט ווידער צוריבן אַ טאָג. צוליב מיר ביזטו ניט געגאַנגען אין דיין געשעפט.

ז ש אַ פּ ע: מיין געשעפט גייט אָן מיר. איך האָב גענוג אויגן, וואָס זיי גיבן אַכטונג דאָרט אויף מיין געשעפט.

ש ל מ ה: עפּעס אַ סך נפשות אַרבעטן ביי דיר אין דער פאַבריק?

ז ש אַ פּ ע: עטלעכע הונדערט הענט . . .

ש ל מ ה: וואָס מיינסטו „הענט"?

ז ש אַ פּ ע: איך מיין הענט . . . מענטשן . . . אַרבעטער . . . דרעס . . . איך מיין קליידער־מאַכער.

ש ל מ ה: שניידער?

ז ש אַ פּ ע: נו, יעס.

ש ל מ ה: נו, אַ דאַנק גאָט, אַ דאַנק גאָט. אַבי דו גיסט אַזוי פיל מענטשן אויף חיונה. מסתמא יידן, האַ?

ז ש אַ פּ ע: וועלל, אָלערליי הענט . . .

ש ל מ ה: נו, אַדאַנק גאָט!

רבקה און מאַד. זשאפּע קומען אַריין. רבקה אין אַ טונקעלן „קעיפּ", מיט אַ טונקעלן הוט, אַרומגעבונדן מיט בענדער אַרום איר פּנים. זי שמייכלט פאַרשעמט, ווי אַ צניעותדיק קליין־שטעטלדיק מיידל, וואָס באַווייזט זיך צום ערשטן מאָל צווישן באַקאַנטע אין אַ נייעם, שיינעם קלייד. און מאַד. זשאַפּע, וואָס האָט זי אויסגעפּוצט, שיינט ממש פאַר פאַר־געניגן, ווי אַ קינד, וואָס איר האָט זיך איינגעגעבן אויסצופּוצן שיין איר ליאַלקע. זיי ביידע אַריין צו שלמהן אין צימער.

ש ל מ ה: (מיט אויסגעגלאָצטע אויגן קוקט אויף איר, אויף זיין שנור און אויף זיין זון. פּלוצים צולאַכט ער ער זיך הויך אויפן קול) **קינדער, וואו האָט איר אַהין געטאָן מיין אַלט ווייב? איר האָט דאָך מיר גאָר גע־בראַכט אַ פּריצהטע!** (זשאַפּע דערקלערט אין דער שטיל זיין ווייב, וואָס שלמה האָט געזאָגט, און ביידע צולאַכן זיך.)

מאַד. זשאַפּע: איז שי נאָט סוויט? ענד די פאַדהער טו!

שלמה: (פאַררוקט ביידע הענט אין די הויזן־קעשענעס און באַ־טראַכט מיט אַברייטן שמייכל זיין אַלטע) **נו?**

רבקה: (מיט אַ פאַרשעמט שמייכל) **נו! נו!**

שלמה: **וועט דיר איצט אָנשטיין מיט מיר צו ריידן, רבקה?**

רבקה: כ׳ווייס, מירן זיך באַטראַכטן. דו זעסט מיר אויך אויס אַן אַנדערער שלמה . . .

שלמה: **טאַקע?** (פאַררוקט טיפער די הענט אין די קעשענעס) **מיר זעען דאָך באַלד אויס ווי די אַמאַליקע שלמה און רבקה. אי־אי, ווי קליידער מאַכן איבער מענטשן. טראָג געזונטערהייט, רבקה . . .**

רבקה: **אַ דאַנק, שלמה. דו אויך.**

שלמה: (צו זשאפען) **דו אַמעריקאַנעץ, דו ווילסט מיך בדלות שטעלן? דאָס קאָסט דאָך מסתמא אַ שלל מיט געלד?**

זשאַפּע: **ביליק.**

שלמה: **זאָל זיין נישט ביליק. אַ דאגה מיר. אַבי מיר געפעלן אייך אין דעם, אַרט מיך נישט, וויפיל דאָס וועט מיר קאָסטן. אָבער איך וועל באַצאָלן.** (מאַדאַם זשאַפּע האָט דערווייל געהאָלפן רבקהן זיך אויסטאָן.)

זשאַפּע: **געוויס, פּאַפּאַ.** (ער דערקלערט אין דער שטיל זיין ווייב וואָס זיין פאָטער פאַרלאַנגט.)

מאַד. זשאַפּע: (שטיל) **איך בין אַזוי גליקלעך, וואָס ער איז אַזאַ פיינער כאַראַקטער. ווער וואָלט געזאָגט, אַז אָט דער אומציוויליזירטער אַלטער זאָל זיין אַזוי שטאָלץ און אַזוי פיינפילנד. אָבער נעם ביי אים עט־לעכע דאָלער. זאָל ער מיינען, אַז ער האָט באַצאָלט. אַך, ווען ער וואָלט געוואוסט אויסערלעך אויך מערער געשליפן; ווען ער וואָלט געקענט זיצן ביים טיש, ווי אַ ציוויליזירטער מענטש. אָבער דאָס וועל איך אים אויס־לערנען . . .**

זשאַפּע: **פּאַפּאַ, דו ווייסט, וואָס דאָס קאָסט? איך מיין אין גאַנצן, מיט דער מאַמעס קליידער.**

שלמה: **וויפיל, מיין זון?**

זשאַפּע: **פינף און דרייסיק דאָלער מיט עפּעס . . .**

שלמה: **סך־הכל? ס׳איז דאָך עפּעס גאָר אומזיסט!**

זשאַפּע: **שור . . . איך מיין . . . געוויס . . . ביליק.**

שלמה: **און וויפיל מאַכט עס אויס זלאָטעס?**

זשאַפּע: (לאַכנדיק) **ביי מיר איז יעדע זלאָטע דיינע אַ דאָלער.**

ש ל מ ה: הער נאַר, דו, צי נאַרסטו מיך נישט אָפּ?

ד ז ש אַ פּ ע: זאָל מיך גאָט שטראָפן, אויב איך נאַר דיך אָפּ.

ש ל מ ה: וועל איך נאָך היינט דיר סילוקן דעם חוב.

מ אַ ד. ז ש אַ פּ ע: (אַנקוקנדיק די אַלטע, שטיל צו איר מאַן) **ווען זיי זעען אויס אַזוי בעת זיי זענען אָנגעקומען, וואָלטן די קינדער צו זיי אַנדערע געפילן געהאַט.**

ז ש אַ פּ ע: די קינדער ווען זיך צוגעוואוינען.

ר ב ק ה: שלמה, וואו זענען די פּערל?

ש ל מ ה: אָ, יאָ. גיב דאָס איר טאַקע איצט. (דערלאַנגט איר אַ שנור פּערל, וואָס ער נעמט אַרויס פון אַ קעסטעלע.)

ר ב ק ה: (צו מאַדאַם זשאַפּע) **מיין טאָכטער, דאָס איז אַ מתנה פאַר דיר. די פּערל האָט מיין באָבע מיר געגעבן און דו זאָלסט זיי געבן דיינע אייניקלעך.** (זשאַפּע דערקלערט זיין ווייב, וואָס זיין מאַמע האָט געזאָגט.)

מ אַ ד. ז ש אַ פּ ע: (נעמט די פּערל) **אָה, מאַדהער, ווהאַט עי ביוטיפול פּרעזענט! ענד איט מעיקס מי סאָ העפּפּי, מאַדהער!** (דריקט אירביידע הענט) **טהענק יו, מאַדהער, טהענק יו!**

ז ש אַ פּ ע: (גערירט) **זי דאַנקט דיר, מאַמע, און איך אויך.**

ר ב ק ה: איך בין אַזוי צופרידן, וואָס דאָס געפעלט דיר.

מ אַ ד. ז ש א פּ ע: ווער, נאַו ווי שעל העוו אור טהי. (קלינגט אָן. אַ דינסט קומט אַריין) **ווי אַר רעדי פאַר טהי. ענד קאָל די טשילדרען.** (דינסט אָפּ.)

ז ש א פּ ע: (צו שלמהן) **מיר גייען טרינקען טיי.**

פון די טירן קומען אַריין אַדעל, מאָרטימער און טעדי. אַ דינסט פירט אַריין אויף אַ וועגעלע טיי, געבעקס און אַנדערע עסנוואַרג. אַלע זעצן זיך. אַדעל, מאָרטימער און טעדי אויף איין זייט, זשאַפּע אויף דער אַנדער זייט, לעבן שלמהן און רבקהן. מאַדאַם זשאַפּע העלפט סערווירן. פאַר שלמהן און רבקהן האָט זי אַוועקגעשטעלט אַ קליין טישל מיט צוויי גלעזער טיי און מיט קרעקערס, האָט מיט אַ ליבן שמייכל אָנגעבונדן אַ סאַלפעטקע, אַפריער רבקהן אַרום האַלדז און דערנאָך שלמהן. ער קוקט זי אָן פאַרוואונדערט. זי טוט אַ וויש מיט די פינגער איבער אירן ליפּן, ווייזט אים, הייסט עס, וואָס זי מיינט, און פאַר איין וועגס ווייזט זי אים שוין, ווי צו האַלטן דאָס לעפעלע, וואָס ער האָט גענומען אין זיין האַנט. דאָס אייגענע לערנט זי רבקהן. שלמה פאַרשעמט זיך, טרינקט צוטומלט און רייבט זיך נאָכאַנאַנד די ליפּן

מיט דער סאלפעטקע. רבקה טוט אים נאָך. אַדעל באַמערקט עס, שלינגט זי צוזאַמען מיטן טיי דאָס געלעכטער, וואָס שטיקט זי. און מאַרטימער, וואָס זיצט לעבן איר, ווינקט צו איר פאַרגנבעט מיט די אויגן. און פלוצים צולאַכן זיי זיך ביידע.

ז ש א פ ע: (שטרענג) אַדעל! מאַרטימער! (זיי ווערן שטיל און קוקן אין זייערע גלעזער. טרינקען. ער ווענדט זיך דערנאָך שטיל, מיט אַן אומצופרידענער מינע צו זיין פרוי) יו שוד נאָט העוו דאָן איט. יו בעטער ליוו טהעם עלאָן!

מ אַ ד. ז ש אַ פ ע: (שטיל) יו וויל סי, ווי גיך זיי וועלן ביי מיר זיך אויסלערנען. זיי זענען נעכט אַזוי געזעסן ביים טיש, אַז איך האָב זיך גע־שעמט פאַר די קינדער. עס איז קיינמאָל נישט צו־שפּעט צו לערנען זיך. פור סאָולס, זיי האָבן גאָר קיין דערציאונג נישט געהאַט. מען מוז זיי לערנען, ווי קליינע, אומדערצויגענע קינדער. אין אונזערע סקולס דערציען מיר די גרינע, פאַרוואָס זאָל איך עס נישט טאָן ביי מיר אין דער היים מיט מיינע אייגענע? דאָס איז מיין פליכט. ליוו איט טו מי...

ז ש אַ פ ע: לאָז זיי בעסער צורו, בפרט, ווען די קינדער זענען דערביי.

מ אַ ד. ז ש א פ ע: עס מאַכט נישט. זאָלן די קינדער מיר נאָכ־טאָן. נישט פאַראַכטן דאַרף מען זיי, נאָר לערנען. (צו שלמהן) פאַדהער, וואַי דאָנט יו איט דהי קרעקערס? וואַי דו ניט עס?

ש ל מ ה: האַ? (טוט זיך אַ וויש די ליפּן מיט דער סאלפעטקע.)

ז ש א פ ע: זי פרעגט, פאַרוואָס בייסטו נישט צו?

ש ל מ ה: אַה, איך האָב גענוג געגעסן. וויפיל דאַרף דאָס אַן עופהלע, אימשייטנס געזאָגט, עסן, איך מיין, אַן אַלטער מאַן?... (רייבט זיך דערביי די ליפּן מיט דער סאלפעטקע. רבקה טוט אים נאָך.)

אַ ד ע ל: מאַמאַ, דהער וואָז עי טעלעפאָן פראָם דהי טשאַריטי קאָנפערענץ.

מ אַ ד. ז ש אַ פ ע: אַי נאָו. טונאַיט אַל בי דהער. דיר יו פיניש דהי בוק?

אַ ד ע ל: יעס, מאַמאַ. ענד אַי לאַיק איט.

מ אַ ד. ז ש א פ ע: אַי וואוד לאַיק טו טאָק טו יו עבאָוט דהיז בוק.

אַ ד ע ל: אָלל־ראַיט, מאַמאַ... (מאַדאַם זשאַפע הויבט זיך אויף פונם טיש. נאָך איר זשאפע און די קינדער. רבקה און שלמה הויבן זיך

אויך אויף. די דינסט קומט אַריין, ראמט אויף פונם טיש די געשיר, וואָס זי שטעלט אויפֿן וועגל. דער טיש איז אויפגעראמט. די דינסט אָפּ מיטן וועגל.)

מ א ד . ז ש א פ ע: אַדעל, קאַם, יו וויל טעל מי עבאַוט דהי בוק.

אַ ד ע ל: יעס, מאַמע. (אָפּ מיט מאַדאַם זשאַפּע אויף די טרעפּ. מאָרטימער און טעדי נאָך זיי.)

ז ש א פ ע: (דערלאַנגט אַ סיגאַר שלמהן) **וועסט רויכערן אַ סיגאַר, פּאַפּאַ?**

ש ל מ ה: (נעמענדיק) **אַ דאַנק, הערשל. וואו זענען די מתנות, וואָס איך האָב געקויפט פאַר די קינדער?**

ז ש א פ ע: אָה, פאַרגעסן זיי אין מיין קאַר. איך וועל זאָגן, אַז מען זאָל עס אַרויפברענגען. און נאָך עפּעס: איך פאַר איצט צו ביזנעס, וועל איך באַשטעלן פאַר דיר יידישע צייטונגען. איך האָב באַמערקט דאָ נישט ווייט, אויף לעקסינגטאָן עווענוי, אַ סטענד מיט יידישע צייטונגען . . .

ש ל מ ה: אַ יידיש בלאַט? נו, נו, אַדרבה, דאָס וועט זיין פאַר מיר די בעסטע מתנה. **אַי־אַי, אפשר וועל איך פון דעם יידישן בלאַט וויסן אויף וואָס פאַר אַ וועלט איך בין, האַ?**

ז ש א פ ע: (מיט אַ שמייכל) **וואָס מיינסטו, אויף וואָס פאַר אַ וועלט? דו ביזט אין אַמעריקע, פּאַפּאַ.**

ש ל מ ה: נישט דאָס, מיין זון, מיין איך, נישט דאָס . . .

ז ש א פ ע: וואָס דען מיינסטו?

ש ל מ ה: מילא, מיר וועלן וועגן דעם ריידן אַן אַנדערש מאָל, מיין זון.

ז ש א פ ע: אָל־ראַיט. נו, דערוויל גוד־באַי. מאַמע, דו לייג זיך צו אָפּרוען. (אָפּ.)

ש ל מ ה: (אַריין צו זיך אין צימער, רבקה נאָך אים. ער שטעלט זיך אַוועק פאַרן שפּיגל און נעמט אַריין די באָרד אין פויסט) **נו, רבקה?**

ר ב ק ה: וואָס איז, שלמה?

ש ל מ ה: איך האָב דאָך נאָך די באָרד, און איך האָב ערשט גע־מיינט, אַז . . .

ר ב ק ה: אַז וואָס, שלמה?

ש ל מ ה: אַז איך בין מיט אַמאָל אַן עופהלע געוואָרן, און דו אויך.

ר ב ק ה: (פאַרוואונדערט) **וואָס רעדסטו?**

ש ל מ ה: (טוט אַ לאַך) **איך מיין, וואָס די שנור האָט די ווייסינקע סערוועטקעלעך אַריינגעשפּאַרט די עופהלעך אין די הענטעלעך אַריין און**

זיי געוויזן, וואָס צו טאָן דערמיט, אַז די עופהלעך זאָלן זיך, חלילה, נישט פאַרפּאַטשקען. נו, רבקה, האַ?

ר ב ק ה: אָבער, שלמה, זיי זיצן דאָך אַלע מיט סערוועטקעלעך. מיר אַליין האָבן באַדאַרפט האָבן שכל און דאָס טאָן אָן איר. דו קענסט צו זיי גאָרנישט האָבן. זיי זענען זייער גוט צו אונז . . .

ש ל מ ה: אמת, זיי זענען גוט צו אונז, האָבן אונז אויפגענומען מיט גרויס כבוד; אָבער עפּעס נישט דאָס, נישט דאָס . . .

ר ב ק ה: נישט דאָס? וואָס האָסטו געוואָלט?

ש ל מ ה: דו ביסט אַ יידענע, רבקה, דו פאַרשטייסט נישט. דער חוש הריח איז ביי דיר אַביסל פאַרלייגט און טאַקע אַביסל דיין ווייבערשער מוח אויך. נישט דאָס, רבקה, נישט דאָס . . .

ר ב ק ה: וואָס געפעלט דיר נישט, משוגענער?

ש ל מ ה: רבקה, ווען די שנור האָט דאָס אונז געטאָן, האָט זיך מיר אויסגעוויזן, אַז איך האָב מיט אַמאָל פאַרלוירן די צורת אָדם, דעם פּנים פון אַ מענטשן. און, אַחוץ דעם, דאָס ריידן אויף שטום־לשון, ווייזט מיר אויף די ליפּן, וואָס צו טאָן, ווייזט מיר ווי צו האַלטן דעם גאָפּל . . . און די אייניקלעך . . . נישט גוט, רבקה, נישט גוט!

ר ב ק ה: וואָס האָסטו צו אונזערע אייניקלעך?

ש ל מ ה: אָט דאָס איז דאָך די מעשה, וואָס דיר פעלט דער חוש הריח. האָסטו געהערט, ווי זיי האָבן ביים טיש געלאַכט פון אונז? זיי האָבן אונז נישט ליב, רבקה!

ר ב ק ה: גיי שויך, גיי, משוגענער. דו ווילסט דאָך נאָר מיר אָפּעסן דאָס האַרץ. פאַרוואָס עפּעס זאָלן זיי אונז נישט ליב האָבן, ווען מיר האָבן זיי אַזוי ליב?

ש ל מ ה: מיר האָבן זיי ליב, און זיי האָבן אונז נישט ליב, רבקה, נישט ליב. זיי אַנטלויפן פון אונז, ווי פון נישט־גוטע.

ר ב ק ה: דיר ווייזט זיך דאָס אויס, שלמה, ווייל מיר פאַרשטייען זיי נישט; ווייל מיר זענען, ברוך השם, שטום . . .

ש ל מ ה: אפשר . . . אפשר ביזטו גערעכט, הלואי, רבונו של עולם. (צולאַכט זיך שטיל.) שטום? מיט אַמאָל שטום געוואָרן! ערשט גאָר נישט לאַנג האָט שלמה געקאָנט ריידן און שכל געגוג געהאַט און מענטשן זענען געקומען און עצות זיך מיט אים געהאַלטן — און מיט אַמאָל . . . שטום! און זיין שכל אַנגעוואוירן, אַפילו ווי צו עסן לערנט מען אים! און ער קוקט און פאַרשטייט נישט! און ער הערט און פאַרשטייט נישט! און ער רעדט

און מען פֿאַרשטייט אים נישט — אַן אַנדער שלמה, אין אַ פרעמדער וועלט! און וואו? ביי זיין אייגענעם זון, ביי זיין בן־יחיד!

ר ב ק ה: אַז דו וועסט זיך אי״ה אויסלערנען זייער לשון, וועט זיין אַנדערש.

ש ל מ ה: זייער לשון וועל איך זיך שוין אויסלערנען. איך וועל זיך מוזן אַ נעם טאָן צו זייער לשון. די קשיא איז אָבער: פֿאַרוואָס זאָלן זיי נישט קענען דעם לשון פון זייער זיידן, דעם יידישן לשון? ס׳טייטש, זי איז דאָך אַ טאָכטער און זיי זענען דאָך אייניקלעך פון אַ רב? מילא, איז נישט וואַשן זיך, איז נישט בענטשן, איז נישט דאַווענען, עסט מען אָן היטלען, אָבער אַ יידיש וואָרט כאָטש . . . וואָרט, לאָמיך אויף גיך זיך אויסלערנען זייער לשון, זיי וועלן שוין ביי מיר ווערן יידן — טאַטעלע און אפשר מרדכילע אויך. לאָמיך נאָר קענען זיך צונויפריידן מיט זיי. און איך וועל איה״ש קענען. מיין מוח קען נאָך עפּעס באַנעמען. אַחוץ אַ בלאַט גמרא אויך. אי וואָס עס איז נישט אַזוי געשמאַק פאַר אַ יידן מיט אַ ווייסער באָרד צו פילן זיך, אַז ער איז אַן עופהלע, וואָס עס דאַרף אָנהויבן ערשט זיך צו לערנען ריידן? מילא, ווי זאָגט די גמרא: „לא הבישן למד״, דער, וואָס שעמט זיך, וועט קיינמאָל נישט לערנען. בפרט, ווען איך וויל נישט, אַז די צווייגעלעך, וואָס זיי האָבן אַרויסגעשפּראָצט פון מיר, זאָלן בלייבן אויף תמיד אָפּגעריסן פון מיר.

ר ב ק ה: שלמה, לערן זיך אויס וואָס גיכער זייער לשון, וועסטו זיי קענען דערציילן, ווי דו האָסט זיי ליב און ווי איך האָב זיי ליב, וועלן זיי אונז אויך מער ליב האָבן.

ש ל מ ה: מילא. (נעמט אַרויס אַ ספר פון אַ שאַפע, וואָס שטייט דאָרט און זעצט זיך צום טישל, קוקט אַריין אין ספר און צוזינגט זיך האַרציק מיט אַ גמרא ניגון.)

(מאַדאַם זשאַפּע קומט אַריין מיט אַ העפט פּאַפּיר אין דער האַנט און מיט אַ בליי־פעדער.)

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע: פאַדהער, ענד יו, מאַדהער, טו, ענגליש! (לייגט אַוועק דאָס פּאַפּיר און בליי־פעדער אויפן טיש.)

ש ל מ ה: דעם אוראַק געקומען מיר געבן? אַ דאַנק. אַ וואוילע שנור. (פאַרמאַכט דעם ספר.)

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע: (מיט אַ ליבן שמייכל) ענגליש, ענגליש, פאַרשטאַנדן?

ש ל מ ה: נו, יאָ, נו, אַן ענגלישן אוראַק. אוודאי, אוודאי, איך פאַרשטיי. אפשר, טאָכטער מיינע, דערפאַר ווייל דו לערנסט מיך ענגליש, זאָל איך דיך לערנען יידיש? כ׳לעבן, עס וואָלט גאָר קיין עוולה נישט געווען, אַז דו זאָלסט קענען אַ יידיש וואָרט, האַ?

מ אַ ד. ז ש אַ פ ע: (טוט אים אַ גלעט איבערן אַקסל) וועלל, פוירסט דו ענגליש, פאַדהער. דו טעיק דהי פעיפער ענד שרייבן . . .

ש ל מ ה: אה־אה, טאָכטערל, איך פאַרשטיי. פאַרשרייבן אויף פאַפיר וואָס דו וועסט מיך לערנען, און איך זאָל עס דערנאָך איינחזרן. (וויזט אויף זיין שטערן) איך האָב אַמאָל געהאַט אַ גוטן קאָפּ, טאָכטערל.

מ אַ ד. ז ש אַ פ ע: יעס, יעס, פאַפאַ. (זעצט זיך אויך ביים טיש) דו, פאַדהער, דו הער . . .

ש ל מ ה: (מיט אַ גמרא־ניגון) איך הער, איך הער . . . וואָרט, לאָמיר דאָס מאַכן מיט אַ טאָלק. מיר וועלן אַפּריער מאַכן אַ ווירעלע, אָט אַזוי . . . אויף דער זייט ענגליש און אויף דער זייט — יידיש . . . איך האָב האָלד אַלץ מיט אַ טאָלק און מיט שכל. נו, טאָכטערל, הויב אָן . . . מה שיעשה הזמן לא יעשה השכל — וואָס די צייט קען אויפטאָן, קען דער שכל נישט אויפטאָן. על פי שכל, דאכט זיך, האָב איך נישט געדאַרפט גיין אין חדר צו אַן יידענע. וואָס זאָגסטו, רבקה, האַ?

מ אַ ד. ז ש אַ פ ע: (אויסשטעלנדיק צו אים אירן אַ פינגער) פינגער, הע, פאַדהער?

ש ל מ ה: נו, אוודאי אַ פינגער. וואָס איז מיט דיין פינגער?

מ אַ ד. ז ש אַ פ ע: אין ענגליש „פינגער״, פינגער.

ש ל מ ה: אַה, דאָס מיינסטו? אַז אַ פינגער איז אויף ענגליש אויך אַ פינגער? הערסטו, איז דאָך דאָס עפּעס גאָר קיין מעשה נישט? פאַרשרייבן מיר: „פינגער בלשון ענגליש גם כן פינגער״. (שרייבט).

מ אַ ד. ז ש אַ פ ע: (שטעקט אוים צו אים אַ האַנט) ענד דהאַט?

ש ל מ ה: אַ האַנט.

מ אַ ד. ז ש אַ פ ע: אין ענגליש „הענט״.

ש ל מ ה: אַזוי? הענט? האַנט הייסט עס איז „הענט״. אַ האַנט, נאָר מיט אַ סעגל. פאַרשרייבן מיר: „האַנט בלשון ענגליש גם כן האַנט בסעגל״.

מ אַ ד. ז ש אַ פ ע: (וויזט אים אויף איר אויג) ענד דהאַט?

ש ל מ ה: אויג.

מ אַ ד. ז ש אַ פ ע: אַי.

ש ל מ ה: וואָס „אַי״?

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע: אַי! אַי!

ש ל מ ה: אַה, אַן אויג איז „אַי״?

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע: אין ענגליש „אַי״, פֿאַדהער!

ש ל מ ה: אַ לשון! ביי אונז אַז מען שלאָגט אויס אַן אויג, איז אַי, און דאָ איז אַ געזונט אויג אויך אַי! מילא, דאָס איז דאָך שוין גאָר גרינג צו געדענקען. וואָס פֿאַר אַ ייד קען עפּעס אַזאַ וואָרט, ווי „אַי״, פֿאַרגעסן? מיטן „אַי״, טאָכטער מיינע, זענען מיר, יידן, דאָך געבוירן געוואָרן! פֿאַרשרייבן מיר: „אויג בלשון ענגליש איז „אַי״. אַי, נו, רבונו של עולם! (זיפֿצט.)

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע: (ווייזט אויף איר נאָז) נאָז? אין ענגליש „נאָאָס״.

ש ל מ ה: אַזוי? „נאָז אין ענגליש גם כן נאָס״.

(אַ דינסט קומט אַריין.)

ד י נ ס ט: מעדעם, יו אַר וואָנטעד טו דהי טעלעפֿאָן! (אָפּ.)

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע: פֿאַדהער, אַי . . .

ש ל מ ה: אויג, יאָ, יאָ . . .

מ אַ ד . ז ש אַ פּ ע: (צולאַכט זיך) נאָ, אַי דאָנט מאַין דהאָט . . . טומאָראָ — מאָרגן — מאָרגן ענגליש. מאָרגן אַ האָול שטונדע. פֿאַרשטאַנדן? (אָפּ.)

ש ל מ ה: רבקה, וואָס האָט זי געזאָגט?

ר ב ק ה: איך ווייס נישט; אָבער זי איז אַ דימענט. אַה, שלמה, דער מוח שפּאַלט זיך מיר.

ש ל מ ה: דער קאָפּ טוט דיר וויי?

ר ב ק ה: יאָ, פֿון די שווערע ווערטער.

ש ל מ ה: פֿון וועלכע שווערע ווערטער?

ר ב ק ה: אָט פֿון די, וואָס זי האָט אונז געלערנט.

ש ל מ ה: (קוקט זי אָן פֿאַרוואונדערט) וואָס האָסטו צו טאָן מיט די ענגלישע ווערטער?

ר ב ק ה: איך וויל זיך אויך אויסלערנען צו פֿאַרשטיין זייער לשון.

ש ל מ ה: (צולאַכט זיך) יידענע דו, איבער זעכציק יאָר האָסטו אָפּגעלעבט אין רוסלאַנד און דו האָסט זיך נישט געקענט אויסלערנען קיין רוסיש, ווילסטו איצט, אויף די עלטערע יאָרן, זיך אויסלערנען אַזאַ לשון ווי ענגליש?

ר ב ק ה: (רחמנותדיק) איך וויל דאָך אָבער, אַז מיינע אייניקלעך זאָלן מיך פֿאַרשטיין און איך זאָל זיי פֿאַרשטיין, ווי איז צו מיר!

ש ל מ ה: זיי נישט קיין יידענע. איך וועל פֿאַר דיר ריידן מיט

זיי. איך וועל זיך גיך אויסלערנען זייער לשון. (הויבט אָן צו לויפן איבערן צימער מיטן העפט און חזרט מיט אַ גמרא־ניגון) **פינגער בלשון ענגליש גם כן פינגער — האַנט בלשון ענגליש גם כן האַנט בסעגל. אויג בלשון ענגליש — אַי! נאָז בלשון ענגליש גם כן נאָז! . . .**

(אַ דינסט ברענגט אַריין צו זיי אין צימער די מתנות וואָס זיי האָבן געקויפט פאַר די אייניקלעך, טוט אַ קוק מיט אַ שפּאָטישן שמייכל אויף שלמהן און רבקהן. און אָפּ.)

ר ב ק ה: דאָס זענען די מתנות פאַר די קינדער?

ש ל מ ה: יאָ.

ר ב ק ה: וואו זענען די קינדערלעך? געדאַרפט זיי אָפּגעבן.

(אַדעל קומט אַריין.)

אַ ד ע ל: (מיט אַ געצוואונגענעם ליבן שמייכל) **גרענד־פּאַ, עי דזשויש מען וואָנטס טו סי יו. פּאַפּאַ העז סענט הים . . .**

ש ל מ ה: (קוקט אויף איר און רבקהן מיט אַן אומבאַהאָלפענער מינע) **וואָס זאָגט זי, האַ? איך פאַרשטיי דיך נישט, האַדעלע.** (ווייזט אויף זיינע ליפּן) **שטום! . . .**

אַ ד ע ל: (שאָקלט דעם קאָפּ מיט אַ ליבן שמייכל) **אַי דאָנט אַנדערסטענד יו, גרענד־פּאַ.**

ר ב ק ה: האַדעלע, ער האָט זיך שוין גענומען היינט לערנען ענגליש. דיין זיידע האָט אַ גוטן קאָפּ, ער וועט זיך גיך אויסלערנען. שלמה, גיב איר די מתנה.

אַ ד ע ל (צו רבקהן) **אַי דאָנט אַנדערסטענד יו, גרענד־מאַ!** (צו שלמהן) **יו סי, גרענד־פּאַ, עי מען** (באַמיט זיך דערביי אים צו דערקלערן מיט צייכנס) **בראָט ניוספּעיפּערס . . . פּאַפּע סענט הים . . . קאָם, הי איז וועיטענג דהער . . .**

ש ל מ ה: און אַז דו וועסט צו מיר ריידן ביז מאָרגן, וואָס וועט זיין די פּעולה, האַ?

אַ ד ע ל: (טוט אים פּלוצים אַ כאַפּ ביים אָרעם) **קאָם!** (ווינקט צו אים, ער זאָל מיט איר גיין, און שלעפּט אים.)

ש ל מ ה: וואוהין שלעפּסטו מיך? (גייט מיט איר.)

ר ב ק ה: גיי מיט איר, שלמה. זע, וואָס זי וויל. (שלמה אָפּ מיט אַדעל. רבקה גייט צו צום טיש, וואו עס ליגט שלמהס העפט מיט די פאַרשריבענע ענגלישע ווערטער, טוט אַן אירע ברילן און הויבט אָן צו לייענען אויך מיט אַ גמרא־ניגון, ווי שלמה) **פינגער ביי־ב־־לשון ענ־ענ־גע־ג־ליש**

ג־ג־ג . . . — ווי מאַכט עס? גימל און שלאָס־מעם און כאָף און לאַנגער נון און פינגער. דער טייטש, מסתמא, אַז פינגער איז אויף ענגליש אויך פינגער. (דריקט זיך דעם שטערן, שאָקלט זיך און חזרט מיט אַ גמרא־ניגון) וואָס ביי אונז איז פינגער, איז ביי מיינע אייניקלעך אויך פינגער. פינגער ביי אונז איז ביי זיי אויך פינגער. (לייענט ווייטער) ה־ה־א־אַנט ביי־ביי־לשון ע־ענג־עליש, און ווידער גימל און שלאָס־מעם און לאַנגער נון און נאָך אַ וואָרט, און . . . און האַ־אַנט ביי־ביי־סעגל . . . דער טייטש דערפון . . . וואָס איז דער טייטש דערפון? וואָס ביי אונז איז אַ האַנט, איז ביי מיינע אייניקלעך, וואָס? דאָ קען איך שוין נישט אַרויסקריכן! . . . (שלמה מיט עטלעכע יידישע צייטונגען און איזי, אַ פאַרמרהשחורהטער ייד, קומען אַריין. רבקה לייגט אויף גיך אַוועק דעם העפט אויפן טיש און טוט אויס די ברילן.)

שלמה: (צופרידן) זייער שיין, זייער שיין. איצט וועל איך קענען וויסן, וואָס עס טוט זיך אויף דער ווייסער וועלט. וואָס זאָגסטו, רבקה, הערשל האָט צוגעשיקט יידישע בלעטער פאַר מיר. אַי־אַי, זע נאָר, וואָס פאַר אַ גרויסע יידישע בלעטער!

רבקה: אַ וואוילער זון, אונזער הערשל. אַ דאַנק גאָט, שלמה.

שלמה: סטייטש אַ וואוילער. (צום יידן) גייען אַרויס אָט די בלע־טער יעדן טאָג?

איזי: יעדער טאָג, דריי סענט אַ פעיפּער.

שלמה: דריי סענט. וואָס?

איזי: שור, אַמאָל פלעג איך צאָלן איין סענט אַ פעיפּער.

שלמה: וואָס רעדט איר, רבי קרוב?

איזי: שור, מיסטער. איך פלעג צאָלן איין סענט אַ פעיפּער.

שלמה: רבי קרוב, רעדט מיט מיר יידיש, אַז איך זאָל אייך קענען פאַרשטיין קלאָר.

איזי: שור, מיסטער, שור.

שלמה: האַ?

איזי: אוודאי וועל איך מיט זיי ריידן יידיש. דערפאַר האָט דאָך זייער זון מיך געשיקט צו זיי, ווייל זיי זענען אַ גרינער. אפשר ווילן זיי איצט נעמען אַ וואָק?

שלמה: וואָס נעמען?

איזי: אַ וואָק. אפשר ווילן זיי צוגיין צום פּאַרק, אָדער אפשר גאָר צו אַ „מואווי״? . . .

שלמה: איך פאַרשטיי אייך נישט, רבי ייד. וואָס ווילט איר? וואָס האָט איך מיין זון געזאָגט?

א י ז י: ער האָט מיך געשיקט צו זיי מיט אַ פּעיפּער און איך זאָל זיי וואַטשן . . .

ש ל מ ה: דו פאַרשטייסט, רבקה, וואָס דער ייד רעדט?

א י ז י: אַי, מיסטער, מיסטער, איך רייד דאָך מיט זיי פּלעין יידיש, פאַרוואָס פאַרשטייען זיי נישט? זייער זון רופט מיך אַריין אין אָפיס. „איזי — זאָגט ער — איך האָב פאַר דיר אַ נייעם דזשאָב. מיין פּאָפּאַ, יו נאָו, איז געקומען פון יוראָפּ, זענען זיי, יו נאָו, אַ גרינער און דו ביזט דאָך אַן אַמעריקאַנער, וויל איך, אַז דו זאָלסט זיי אַטענדן, יו נאָו, דאָס הייסט, זיין מיט זיי; ריידן פאַר זיי ענגליש, יו נאָו, נעמען זיי אויף אַ וואָק, שפּאַצירן; וויזן זיי, וואו דער פּאַרק איז; וואו אַ בית מדרש איז; גיין פאַר זיי אַ גאַנג; אַמאָל אין טרייעאַטער מיט זיי גיין, צ יאַין אַ מואווי, יו נאָו.” האָט מיר געגעבן געלט און מיר געזאָגט: „קויף אַלע יידישע פּעיפּערס און פיר זיי אָפּ צו מיין פּאָפּאַן און בלייב דאָרטן מיט זיי און אַטענדע זיי, יו נאָו”.

ש ל מ ה: (גלעט זיך די באָרד) אָה, אַזוי? איך שטויס זיך אַביסל אָן! הייסט עס, ער האָט אייך געשיקט צו מיר, אַז איר זאָלט מיר באַהילפיק זיין.

א י ז י: שור, שור, אָט דאָס, וואָס איך מיין. אַטענדן אייך.

ש ל מ ה: היות ווי איך בין, ברוך השם, דאָ אַ שטומער, זאָלט איר דערווייל, הייסט עס, מיין לשון זיין, ביז איך וועל אָנהויבן צו טאָלפּעטשן אויף ענגליש אַליין.

א י ז י: יאָ, יאָ, מיסטער, יאָ!

ש ל מ ה: און היות ווי איך בין דאָ אַ פרעמדער און ווייס נישט וואוהין צו גיין, זאָלט איר זיין מיין וועגווייזער. דאָס מיינט איר, רבי ייד?

א י ז י: יאָ, יאָ, אָט דאָס, אָט דאָס, שור!

ש ל מ ה: אויב אַזוי איז אַ גרויסער יישר כוח מיין זון. דו פאַרשטייסט, רבקה, אָנגעשטעלט אַ מענטשן, כדי מיר זאָלן נישט זיין עלנט.

ר ב ק ה (מיט הרחבה) מיר האָבן אַ טייערן זון, שלמה, געלויבט און געדאַנקט זאָל זיין גאָט!

ש ל מ ה: אמת, אמת. ווי אַזוי־זשע הייסט איר, רבי ייד?

א י ז י: איזי.

ש ל מ ה: ווי?

א י ז י: איזי. אין דער היים האָט מען מיך גערופן איצע און דאָ איזי.

ש ל מ ה: וואָס הייסט, איר פאַרבייט אַ נאָמען פון די הייליקע אָבות אויף אַזאַ . . . ווי זאָגט איר, איזע?

א י ז י: איזי, איזי, שור. מיט אַ יאָר צוואַנציק צוריק, אַז איך בין געקומען קיין אַמעריקע, האָט מען מיך גענומען רופן „איזי”, יו נאָו, אין שאָפּ, יו נאָו, פון דעמאָלט אָן בין איך געבליבן איזי.

ש ל מ ה: און אַז מען רופט אייך אויף עולה לתורה זיין?

א י ז י: וואָס? עולה לתורה זיין? איר מיינט צו אַן עליה אין שול?

ש ל מ ה: נו, יאָ, יאָ, דאָס מיין איך.

א י ז י: ווער האָט עס געלט צו ספּענדן אויף דעם?

ש ל מ ה: האַ?

א י ז י: ביי אונז אין אַמעריקע קריגט מען נישט קיין עליות אומזיסט, ווי אין מיין שטעטל, אין יוראָפּ. דאָ קאָסט עס געלט. וואָלט איך געוועזן, יו נאָו, אַ רייכער ייד, איז — ווי זאָגט מען אין אַמעריקע — „טו העל די פּאָר דאָללאַר!” אַזוי אָבער — לעבט מען אָן עליות?

ש ל מ ה: האָט איר קיינמאָל גאָר נישט עולה לתורה געוועזן, זינט איר זייט אין אַמעריקע?

א י ז י: איין מאָל. מיט עטלעכע יאָר צוריק. איך בין אַריין, יו נאָו, דאַווענען אין בית המדרש אין מיין נעיבאָרהוד, האָב איך דאָרטן געכאַפּט אַן אומזיסטע עליה צו דער תוכחה, יו נאָו . . .

ש ל מ ה: אַזוי, אַזוי, מילא. ווי קומט איר צו מיין זון?

א י ז י: איך בין אַ וואָטשמאַן ביי אים אינעם שאָפּ. ער האָט דריי וואָטשלייט. אויף יעדן פלאָר איינעם, בין איך איינער פון זיי, יו נאָו.

ש ל מ ה: רבי ייד, איך פאַרשטיי נישט, וואָס איר רעדט.

א י ז י: וואָס איז, איך רייד דאָך מיט זיי, דאַכט זיך, פלעין יידעש?

ש ל מ ה: איר זייט פון פלעין? וואו ליגט די געגנט?

א י ז י: האַ? גאָט מיינער, זיי פאַרשטייען נישט קיין יידעש, וואָס?

ש ל מ ה: איר זעט דאָך, אַז איך פאַרשטיי נישט, איך בין נישט פון פלעין — איך האָב קיינמאָל נישט געהערט פון אַזאַ געגנט. רעדט אַ ידיש, אַז איך זאָל אייך פאַרשטיין. איר אַרבעט ביי מיין זון?

א י ז י: איך האָב דאָך זיי געזאָגט: איך וואָטש ביי אים דעם שאָפּ ביינאַכט. איך וואָטש די ביזנעס ביי זיי . . . נו, אַ שומר ביי זיי. היט, אַז גנבים זאָלן זיך נישט אַריינכאַפּן, עס זאָל נישט זיין קיין פייער, קיין שריפה, דאַכט זיך, פלעין יידעש, פאַרוואָס פאַרשטייען זיי נישט?

ש ל מ ה: אָה, אָה, האָט קיין פאַראיבל נישט. איצטער פאַרשטיי איך שוין. איר זייט, הייסט עס, אַ שומר ביי אים אין דער פאַבריק.

א י ז י: שור, שור, דאָס מיין איך.

ש ל מ ה: שוין לאַנג, רבי איצע? איך וועל אייך רופן, „רבי איצע”.

א י ז י: אַ דאַנקע מיר, זיי קענען מיר רופן ווי זיי ווילן: איזי, איצע, רבי איצע, אפילו רבי קנאַקניסל, אַבי פרנסה. און זיי הייסן אויך מיסטער זשאַפּע, ווי זייער זון?

ש ל מ ה: איך הייס רבי שלמה יאַפּע.

א י ז י: אין יוראַפּ. און ווי ווען זיי הייסן דאָ?

ש ל מ ה: שלמה יאַפּע דאָ, שלמה יאַפּע דאָרטן און שלמה יאַפּע נאָכן טויט. איז ווי לאַנג פאַרט זייט איר ביי מיין זון?

א י ז י: שוין אַ פּאָר יאָר, זינט די הענט האָבן ביי מיר גענומען טרייסלען . . .

ש ל מ ה: וואָס הייסט טרייסלען?

א י ז י: איך האָב פריער געאַרבעט אין אַ שאַפּ ביי בעיבי קלאָוקס, דאָס הייסט ביי קינדערשע מענטעלעך. ווער איך מיט אַמאָל קראַנק, יו נאָו. און אַז איך בין געזונט געוואָרן און איך בין געגאַנגען צוריק אין שאַפּ, כאַפּ איך זיך, אַז איך האָב פאַרלוירן די הענט. דאָס הייסט, די הענט האָב איך ניט פאַרלוירן, חלילה, נאָר זיי אַרבעטן נישט. נעם איך אַ שטיקל אַרבעט אין האַנט אַריין, איז טשאַק־טשאַק־טשאַק — טרייסלען זיך ווי פון אַ קדחת, יו נאָו! האָב איך געמוזט זוכן אַן אַנדער דזשאָב און איך בין געגאַנגען צו די טשאַריטיס, זיי זאָלן מיר העלפן. האָט מיסעס דזשאַפּע דאָרט מיך אײַנ־מאָל געזען, דאָס הייסט, זייער זונס מאַדאַם. און איך האָב זיי דערציילט מיין גאַנצן „טראָבל״, האָבן זיי מיך געשיקט צו זייער מאַן, דאָס הייסט צו מיס־טער זשאַפּען. און זיי האָבן מיר געגעבן דעם דזשאָב פון אַ וואָטשמאַן ביי זיי אין שאַפּ. יו נאָו . . .

ש ל מ ה: עפּעס פאַרשטיי איך, נאָר אַ האַרבע שטיקל מהרשא וואָלט מיר גרינגער געווען צו פאַרשטיין. אָבער מילא . . .

ר ב ק ה: זאָגט נאָר, רבי איצע, איר האָט דאָ אייניקלעך אויך?

א י ז י: אוודאי. ווי דען? אייניקלעך פון זין, פון טעכטער.

ר ב ק ה: און זיי זענען דאָך אייך מסתמא טייער?

א י ז י: שור, אוודאי, אייגענע בלוט.

ר ב ק ה: רעדט איר מיט זיי? זיי מיט אייך? פאַרשטייט איר, וואָס זיי ריידן?

א י ז י: שור, אוודאי.

ר ב ק ה: ענגעליש?

א י ז י: שור, אוודאי, ענגעליש. איך רייד ענגעליש, טהענק גאָט, אָלל־ראַיט, לאַיק וואָטער.

ר ב ק ה: (מיט אַ זיפץ) און מיר האָבן אויך אייניקלעך, שיינע אייניקלעך, נאָר . . . (רוקט זיך צו צום טיש און טוט אָן די ברילן, נעמט דעם העפט און קוקט אין אים אַריין און לייענט מיט די ליפּן.)

ש ל מ ה: וואָס הייסט, אייערע קינדער ריידן אויך נישט קיין ייִדעש? איך האָב דאָך געמיינט, אַז נאָר גבירשע קינדער ריידן נישט קיין ייִדעש.

א י ז י: וואָס פאַר אַ קינד רעדט דאָס ייִדעש אין אַמעריקע?

ש ל מ ה: און אין חדר?

א י ז י: אַי, ר' שלמה, דאָ איז נישט יוראָפּ, יו נאָו!

ש ל מ ה: אַזוי, אַזוי, נו, מילא! (נעמט פאַנאַנדער אַ צייטונג און לייענט) „אָן אינ־דזשאַנק־שאָן קעגן די פּיקעטס פון דער פאַריער יוניאָן" — וואָס איז דאָס?

א י ז י: איר פאַרשטייט נישט? דאָס איז דאָך ייִדיש. אָן אינ־דזשאַנקשאָן קעגן די פּיקעטס פון דער פאַריער יוניע, אַז זיי זאָלן, יו נאָו, נישט פּיקעטן ביים שאַפּ, וואו מען סטרייקט.

ש ל מ ה: רבי יצחק, וואָס פאַר אַ לשון רעדט איר?

א י ז י: אַי, מיסטער, נישט איך האָב כוח און נישט איך בין אַזוי קלוג אייך דאָס צו געבן צו פאַרשטיין! דער טראָבל איז, יו נאָו, וואָס מיט גרינע איז שווער צו ריידן. איר זאָלט מיר עקסיוזן, רבי שלמה. איר זייט קיינמאָל קיין יוניע־מאַן נישט געווען, דערפאַר ווייסט איר נישט, וואָס דאָס איז.

ש ל מ ה: (קוקט אַריין ווייטער אין דער צייטונג. צו זיין אַלטער) ווילסט הערן, רבקה? (לייענט) „נעגער געלינטשט פאַר טרייען צו דער־מאָרדן אַ ווייסן". דו פאַרשטייסט, וואָס דאָס איז?

ר ב ק ה: וואָס מיינט דאָס, שלמה?

ש ל מ ה: דאָס מיינט, רבקה, אַז מיר וועלן מוזן האָבן נאָך אַ רבין אויף אויסצולערנען זיך לייענען אַ ייִדיש בלאַט.

א י ז י: דאָס פאַרשטייט איר אויך נישט, רבי שלמה? מען האָט געלינטשט אַ נעגער, ווייל ער האָט געטרייעט צו דערמאָרדן אַ ווייסן. דאָס איז דאָך שוין גאָר פּלעינער ייִדעש?

ש ל מ ה: (גוטמוטיק) איר האָט מיר פאַרטייטשט. ווייס איך שוין. איר וואָלט געקענט זיין אַן אויסגעצייכנטער מלמד, רבי יצחק!

ר ב ק ה: שלמה, רבי יצחק קען דאָך ריידן ענגעליש גוט, זאָל ער אַריינרופן די קינדער און מיר וועלן זיי אָפּגעבן די מתנות.

ש ל מ ה: דו ווילסט זיי געבן איצט די מתנות? אויך רעכט. רבי

יצחק, זייט אַזוי גוט און רופט אַריין אונזערע אייניקלעך און זאָגט זיי, אַז מיר האָבן מתנות פאַר זיי. אַנו, ווייזט ווי איר קענט ענגליש.

א י ז י : וואו זענען זיי?

ש ל מ ה : גייט־צו, זייט מוחל, צו יענער טיר און טוט אַ רוף: האָ־דעל, מרדכילע און טאַטעלע!

א י ז י : (גייט־צו צו דער טיר און רופט) האָדעל! מרדכילע! טאַטעלע! (אָדעל קומט אַריין מיט איר שמייכל.)

אָ ד ע ל : אַר יו קאָלינג מי?

א י ז י : דהי גרינהאָרן וואָנטשע . . .

אָ ד ע ל : ווהאַט?

ש ל מ ה : (צוגעגאַנגען צו איר און נעמט זי אָן פאַר אַ האַנט) קום אַהער, מיין קינד, איך האָב פאַר דיר אַ מתנהלע (נעמט אַרויס אַ געשטריקטן טייערן האַנט־טאַש און דערלאַנגט איר) פאַרניץ געזונטערהייט, מיין קינד.

אָ ד ע ל : איז איט פאָר מי?

ש ל מ ה : איך פאַרשטיי נישט. זאָגט איר, רבי יצחק, רבי אַמערי־קאַנער, אַז דאָס איז אַ מתנה פונם זיידן.

ר ב ק ה : (טוט זיך אַ כאַפּ) און פון דער באָבן. אַ מתנה פון דעם זיידן און פון דער באָבן, זאָגט איר, רבי יצחק.

א י ז י : דאָס איז אַ פּרעזענט פראָם הים און פראָם האָר פאָר יו.

אָ ד ע ל : אָה, וועריי נייס. טהענק יו, גרענד־פּאַ.

א י ז י : זי דאַנקט זיי, רבי שלמה.

ש ל מ ה : צו דיין חתונה וועל איך דיר געבן נאָך שענערע מתנות, מיין קינד. פאַרטייטשט דאָס איר, רבי אַמעריקאַנער.

א י ז י : הי סעז, טהאַט טו יור מערידזש הי וויל גיוו יו מאַטש בעטער פּרעזענטן נאָך!

אָ ד ע ל : (מיט איר ליבן שמייכל) אַי דידנ׳ט געט יו, מיסטער. אַי דאָנ׳ט אַנדערסטענד . . .

א י ז י : ווהאַי? אַי ספּיק ענגליש אָלל־ראַיט! (אָדעל צולאַכט זיך.)

ר ב ק ה : (צוגעגאַנגען) האָט איר איר געזאָגט, אַז די מתנה איז פון מיר אויך?

א י ז י : שור, שור, איר האָט דאָך געהערט? פראָם הים און פראָם האָר טו — האָב איך איר געזאָגט.

ר ב ק ה : (צו אָדעלן) געפעלט דיר די מתנה, האָדל? אַי, גוואַלד, די זון איז דאָך נישט אַזוי שיין ווי דו! אַז איך וואָלט דיר געקענט אָפּגעבן מיין האַרץ, קינד מיינס. (טוט זי מיט אַמאָל אַ כאַפּ און קושט זי.)

א ד ע ל: (ווידער צוטומלט פון אירע קושן) **מאַי גאָד!** (באַהערשט זיך אָבער באַלד ווידער און שמייכלט.)

ש ל מ ה: **זאָגט איר, זייט מוחל, אַז זי זאָל אַ רוף טאָן מרדכילען און טאַטעלען.**

א י ז י: **הי וואָנטס מרדכילע און טאַטעלען. קאָלל דעם, מיס, קאָלל דעם!**

אַ ד ע ל: (מיט אַ שמייכל) **אַי סי!** (רופט מיט אַ שמייכל) **מאַר־קעלע! טהעדי!** (מאַרטימער מיט אַ ווייס הינטל אונטערן אָרעם.)

מ אַ ר ט י מ ע ר: **אַר יו קאָללינג מאַרקעלע?**

אַ ד ע ל: **יעס, גרענד־פּאַ העז עי פּרעזענט פאָר יו, מאַרקעלע.**

מ אַ ר ט י מ ע ר: **אַי דאָנ׳ט וואָנט היז פּרעזענט.**

אַ ד ע ל: **מאַרטימער, דאָנ׳ט אינסאָלט הים, טהעיק דהי פּרעזענט.** (טהעדי קומט אַריין, שלעפּנדיק אַ קאַץ ביים האַלדז־באַנד, וואָס זי טראָגט.)

מ אַ ר ט י מ ע ר: **דהעי מעי קיס מי, אַי עם עפרעיד.**

ש ל מ ה (צוגעגאַנגען צו מאַרטימערן מיט אַ קאַמערע) **דאָס איז פאַר דיר, שגץ, אַ מתנה.**

ר ב ק ה: **פון דיין זיידן און פון דיין באָבן, מרדכילע.** (לאָזט זיך אויך צו אים גיין.)

מ אַ ר ט י מ ע ר: **טהענק יו** (נעמט די קאַמערע, שלמה וויל אים אַ גלעט טאָן איבערן קאָפּ. מאַרטימער גיט זיך אַ צאַפּל.) **ביוועך, דהי דאָג וויל באַיט יו!** (רוקט זיך אָפּ פון אים.)

ש ל מ ה: **וואָס זאָגט דער שגץ?**

א י ז י: **ער זאָגט, אַז זיי זאָלן זיך היטן פאַר דעם הינטל, ווייל ער וועט זיי אַ בייס טאָן, יו נאָו.**

ר ב ק ה: **קום אַהער, מרדכילע, איך וועל דיר גוט אָנקושן.**

אַ ד ע ל: (פּלוצים) **טהענק יו פאָר דהי פּרעזענט!** (אָפּ.)

מ אַ ר ט י מ ע ר: (גיט זיך אַ כאַפּ) **טהענק יו!** (לויפט אַרויס נאָך אַדעלן).

ר ב ק ה: (קוקט אים נאָך) **אַנטלאָפן. נישט פאַרשטאַנען, וואָס איך האָב אים געזאָגט.**

ש ל מ ה: **הפנים, אַז זייער הונט און קאַץ פאַרשטייען זיי בעסער, ווי זייער זיידע־באָבע!**

ר ב ק ה: (אָנקוקנדיק טהעדין) **אפשר דו?** (טוט אַ כאַפּ טהעדין) **טאַטקעלע, לאָז אָפּ די קאַץ, אַז מען שפּילט זיך מיט אַ קאַץ, פאַרלירט מען**

דעם זכרון. (טעדי האט אראפגעלאזן די קאץ, וועלכע אנטלויפט) זעסטו ? טאטקעלע פארשטייט, ער האט מיך געפאלגט. (קושט אים.)

ש ל מ ה: (פארטראכט) פע, עס געפעלט מיר נישט. רבקה, דו הערסט ? . . .

ר ב ק ה: וואס, שלמה ?

ש ל מ ה: עס איז מיר דא די גאנצע צייט אזוי, ווי איך וואלט געשטאנען אונטערן טוש: טראפ — טראפ — קאלט! טראפ — טראפ — לעבלעך! ווארעם! הייס! און מיט אמאל — ווידער קאלט! קעלטער, קעלטער! די טראפנס וואסער שניידן דיך דורך, ווי מיט נאדלען! אט אזוי איז דא. דאכט זיך, אט גוט, ווארעם, און מיט אמאל — אייז־קאלט. שטעכן דורך, ווי מיט נאדלען . . .

ר ב ק ה: איך פארשטיי נישט, וואס דו רעדסט, שלמה . . .

ש ל מ ה: א יידענע. איר פארשטייט, וואס איך האב געזאגט, רבי אמעריקאנעץ ?

א י ז י: שור. קאלטע וואסער איז, יו נאו, קאלט אין אמעריקע אויך.

ש ל מ ה: יא, יא, איר האט פארשטאנען. איר האט באמת א קאפ פון א גאון, רבי יצחק.

א י ז י: איצט גיי איך. איך וועל קומען שפעטער. יו נאו, אפשר וועלן זיי מיך דארפן.

ש ל מ ה: יא, יא, רבי יצחק — איך וועל וועלן, אז איר זאלט מיך צופירן אין א בית־מדרש.

א י ז י: אל־ראיט. גוד־באי. איך מיין, א גוטן אייך!

ש ל מ ה: גייט געזונטערהייט. (איזי אפ.) א ייד פון פלעין, א מאדנע באשעפעניש!

ר ב ק ה: (פארטאן מיט טהעדין) אי, געזונט זאלסטו זיין, פייגעלע! ליכטיקער! ווי אלע זונען ביזטו דאך, טאטקעלע. זע, זע, שלמה, קוק אים נאר אן, נאר גיב אים ניט קיין עין הרע! (קושט אים כמעט ווילד און שפייט אפ) טפו, טפו, טפו!

ש ל מ ה (קוקט אן טהעדין) אז ער אנטלויפט נישט פון זיידע־באבן, איז א גוטער סימן. א סימן, אז זיידע און באבע זענען נאך אים אזוי טייער לכל הפחות ווי די קאץ. קום אהער, ווידליקל. (נעמט אן טהעדין פאר א האנט) אפשר וואלט איך דיר געמאכט פאר א שטיקל יידן. און טאקע דיך אויסלערנען אביסעלע יידיש ריידן אויך. איך, מיט מיין ווייסער בארד, מעג יא לערנען דיין לשון, היינט פארוואס זאלסטו, קליינער ווידליקל, נישט לערנען דיין זיידנס לשון ? אנו, קום אקארשט א פרואוו טאן, וואס פאר א קעפעלע

דו האָסט! (זעצט זיך און נעמט אים צו זיך אויפן שויס.) **רבקה, דערלאַנג אקאָרשט דאָס ביסל ענגליש, וואָס איך האָב דאָרט פאַרשריבן!** (רבקה דערלאַנגט אים זיין העפט.) **דו הער אויס מיט קאָפּ, טאַטקעלע.** (קוקט אַריין אין העפט און מיט אַ גמרא־ניגון) **טאַטקעלע, וואָס איז דאָס? אַ פינגער, האַ? איז אויף ענגליש פינגער און אויף יידיש פינגער!**

ט ה ע ד י: (לאַכט) **פינגער, פינגער, ענגליש!**

ש ל מ ה: (זאָגט אים אונטער) **און אויף יידיש פינגער, טאַטקעלע.**

ט ה ע ד י: **טיטיש פינגער, טאַטקעלע. כאַ, כאַ, כאַ!**

ש ל מ ה: **לאַך נישט, שגץ, לערן מיט התמדה. האַנט אויף ענגליש, האַנט . . . ניין — אויף ענגליש האַנט בסעגל, און אויף יידיש האַנט . . .**

ט ה ע ד י: **ענגליש הענד. הענט לעגל־מעגל . . . שלום־עליקעם, שלום־עליקעם!** (לאַכט און וואַרפט מיט די פיס.)

ש ל מ ה: **שלאָג מיך נישט מיט דיינע פיס, גזלן. אָבער דו וועסט שוין ביי מיר קענען. איך וועל דיך שוין מאַכן פאַר אַ לייטישן יידן. שגץ, זאָג: זיידע, זיידע, זייד־ע־ע!**

ט ה ע ד י: **סעד־ע־ע! סעד־ע־ע!**

ש ל מ ה: **ער זאָגט! ער זאָגט! ער וועט ביי מיר זיין אַ ייד!**

ר ב ק ה: **טאַטעלע, זאָג: באָבע, באָבע!**

ט ה ע ד י: **באָבע! באָבע!**

ר ב ק ה: **אַי, ער זאָגט באָבע! אַי, נחת! . . .**

ש ל מ ה: **דערפאַר, טאַטעלע, קום, איך וועל דיר געבן אַ מתנה.**

(לאָזט אים אַרונטער פונם שויס און גיט אים אַ לאָקאָמאָטיוו מיט וואַגאָנען, דרייט אים אָן און עס לויפט איבערן דיל. טהעדי לויפט נאָך נאָך דעם שפּיל־צייג מיט אַ פריילעכן געלעכטער. שלמה און רבקה יאָגן זיך אויך נאָך נאָך דעם און פרייען זיך מיט טהעדיס פרייד. זיי שפּילן זיך אַזוי לאַנג, זיידע און באָבע מיטן אייניקל, ביז רבקה טוט אַ כאַפּ טהעדין און הויבט אָן אים צו קושן.)

ר ב ק ה: (קושנדיק אים) **גוואַלד, האַרצעלע! גוואַלד, וואָס פאַר אַ נחת! גוואַלד, ווי געשמאַק!**

(עממאַ קומט אַריין און נאָך איר מאַדאַם זשאַפּע, אָנגעטאָן צום אַרויסגיין.)

ע מ מ א: (רייסט אַרויס טהעדין פון רבקהס אָרעמס מיט כעס) **דאָנ׳ט קיס הים לאַיק עי סעוועדזש! . . .** (רבקה קוקט זי אָן צושראָקן.)

מ א ד. ז ש אַ פּ ע: (אויפגערעגט) **מאַדהער, דו ניט קיס טהעדי. ניט געזונט, מאַדהער, אַי דאָנ׳ט לאַיק איט! יו אַנדערסטענד, פאַרשטאַנדן?**

עממאַ, טעיק הים עווע׳, אַי עם גאָאינג טו דהי טשאַריטי קאָנפערענץ. מאָ־דהער, אַי דאָנ׳ט מין טו האַירט יו, באַט דו ניט קיס טעדי, ענד מאַרטימער דו ניכט קיס ענד נייטהער אַדעל. פליז! גוד־באַי! (אָפּ מיט עממאַ און טהעדין.)

ר ב ק ה: (צוטומלט און הילפלאָז) **שלמה, וואָס איז דאָ געוועןץ פאַרוואָס איז זי בייז געוואָרן?**

ש ל מ ה: (מיט ווייטיק און שפּאָט) **דו האָסט דאָך געהערט? דו ניט קוש! . . . רבקה, דאַכט זיך, אַז מיר זענען דאָ ניט קיין שטאַרק אָנגע־לייגטע זיידע און באָבע, האַ?**

פ אָ ר ה אַ נ ג

דריטער אַקט

די אייגענע צוויי צימערן, ווי אין די פריערדיקע צוויי אַקטן. אין דריי וואָכן שפּעטער. זונטיק שפּעט נאָכמיטיק. ביי אַדעלן איז געווען אַ „פּאַרטי״ לכבוד איר געבורטס־טאָג. ווען דער פאָרהאַנג הייבט זיך אויף, הערט זיך אַ טומל פון הינטער דער אָפּענער צענטער־טיר און שטימען „גוד־באַי! גוד־באַי!״ פון די געסט וואָס זעגענען זיך דאָרט מיט אַדעלן. אַרום דער אָפּענער טיר שטייען אויך מיט פריינטלעכע שמייכלען זשאַפּע און מאַדאַם זשאַפּע, רבי שלעזינגער און מאַדאַם שלעזינגער, אַ דיקע, עלטערע פרוי, מיט ווייסע האָר, שטאַרק דעקאָלטירט. צווישן זיי אויך מאָרטימער, אַ פריילעכער מיט צוברענטע אויגלעך. זיי אַלע מאַכן מיט די הענט צו די געסט, וואָס פאַרלאָזן דאָס הויז. הינטער דער טיר ווערט שטיל. און אַדעל קומט אַריין, אין גאַנצן אַ שטראַלנדיקע, אין אַ ווייסן קלייד, אין אַזעלכע שיך און מיט אַ רויטער בלום אין די האָר. הינטער איר ליאָ און דייוו, צוויי פון אירע יונגע־לייט, וועלכע האָבן זיך אָפּגעשטעלט ביי די זשאַפּעס אינם הויז. מען קוקט אויף זיי ביידן ווי אויף פּאַסנדיקע יונגע־לייט פאַר אַדעלן. סיי ליאָ און סיי דייוו האָבן רייכע עלטערן און זיי ביידע זענען שוין איבער 25 יאָר אַלט. ליאָ האָט געענדיקט קאָלאָמביע אוניווערסיטעט און איז איצט מיט זיין פאָטער אין רייכן פוטערוואַרג־געשעפט. זיין גאַנצע האַלטונג איז פון אַן אַמעריקאַנעם ביזנעסמאַן — רואיק, שטייף און העפלעך. ער רעדט געציילטע ווערטער און אַלץ אין אַ הויכער שפּראַך. דייוו איז פּונקט דער היפּך פון אים: אַ יונגערמאַן מיט קוועקזילבער אין די ביינער. ער רעדט היציק, אָבער איינפאַך, און האַלט זיך דורכאויס איינפאַך. ער האָט געענדיקט קאָרנעל אוניווערסיטעט, האָט אויסגעשטודירט לאָיער, האָט אַן אָפיס; אָבער זיין פּראָפעסיע אינטערעסירט אים ווייניק. ער איז אַ דיכטער, און מער ווי זיין פּראָפעסיע אינטערעסירט אים זיין פּאָעזיע. ער אינטערעסירט זיך אויך מיט געזעלשאַפטלעכע פראַגן, איבערהויפּט מיט פראַגן, וואָס זענען נוגע יידן.

ד י י ו ו: איך מוז נאָך טאַנצן אַ וואַלץ מיט מאַדאַם שלעזינגער, איידער איך גיי אַהיים.

מ אַ ד. ש ל ע ז.: האָט איר נאָך וויניק געטאַנצט אויף דער היינטיקער „פּאַרטי״?

ד י י ו ו: נישט מיט אייך.

מ אַ ד. ש ל ע ז.: מיט יינגערע. מיט יונגע, שיינע מיידלעך.

ד י י ו ו: זיי קענען אָבער נישט אַזוי גוט טאַנצן ווי איר.

מ אַ ד. ש ל ע ז.: דייוו, מיין ליבער דיכטער, איר זייט אַ שמייכלער...

ד י י ו ו: (צו רבי שלעז.) בין איך אַ שמייכלער, דאָקטאָר?

ר ב י ש ל ע ז.: אה, מיין פריינט, מאדאם שלעזינגער מיינט דאָס גאָר נישט. אינם האַרצן איז זי דורכאויס מיט אייך, אַז זי קען בעסער טאַנצן איידער די יונגע.

מ אַ ד. ש ל ע ז.: און ווי מיינסטו, אַדאָלף?

ר ב י ש ל ע ז.: איך, וואָס ביי מיר אויפן האַרצן האָסטו פערציק יאָר אַזוי שיין און גראַציעז געטאַנצט, מיין, אַז דו, רוט, ביזט די בעסטע טענצערין...

מ אַ ד. ז ש א פ ע: (נעמט אַרום מאַדאַם שלעזינגער) איך מיין אויך אַזוי, מאַמאַ...

ר ב י ש ל ע ז: (צו מאַרטימער) און ווי מיינסטו, מאַרטימער, איז דיין גרענד־מאַ אַ גוטע טענצערין? קאַם אָן, פאַיט! (שטעלט זיך אין אַ פּאָזע קעגן מאַרטימערן און זיי „פאַיטן״ זיך כלומרשט. אַלע לאַכן.)

ד י י ו ו: אַלזאָ, וואָס בלייבט מיט אונזער וואַלס? ליאַ, זעץ זיך צו דער פּיאַנאָ און שפּיל אַ וואַלס.

ל י אַ: (שטייף) שפּילן אַ וואַלס? איך בין נישט קיין פּאַדעראַעווסקי.

ד י י ו ו: ווער זאָגט עס, אַז דו ביזט אַ פּאַדעראַעווסקי? (קוקט זיך אַרום מיט אַ קאָמישער מינע) האָט עס אימיצער געזאָגט? טרוקענער ציפּער דו, גיי שפּיל אַ וואַלס, טו עפּעס פאַר דער מענטשהייט!

ל י אַ: טאָן פאַר דער מענטשהייט — דאָס לאָז איך איבער פאַר אייך, דיכטער.

ד י י ו ו: מיר טוען, וואָס מיר קענען. דו טו כאָטש, וואָס דו קענסט ניט. שפּיל אַ וואַלס.

ל י אַ: וואָס איך קען נישט, טו איך נישט. און אויב איך טו עפּעס, קען איך עס פּערפעקט. מיין פריינט, דו ווייסט דאָך, איך בין אַ ניכטערער אַמעריקאַנער ביזנעסמאַן מיט אַ ראַציאָנאַלן בליק אויפן לעבן. איך פאַרנעם

זיך נישט מיט אבסטראַקציעס, וואָס איך קען נישט רעאַליזירן. אויב איך פאַרנעם זיך מיט עפּעס, אויב איך טו עפּעס, רעאַליזיר איך עס אַזוי פּערפעקט, ווי איך קען נאָר.

ד י י ו ו : אורא! פון וואָס פאַר אַ טיפן אינטעלעקטועלן קוואַל דו שעפּסט דאָס דיינע ווערטער, ליאַ! נישט אומזיסט באַקומען אַ דיפּלאָם פון קאָלומביע אוניווערזיטעט. (צו רבי שלעז.) דאָקטאָר, קענט איר מיר נישט דערקלערן אַזאַ מין שטריך ביי געוויסע יידישע אינטעלעקטואַלן, וואָס ביי ניט־יידישע האָב איך זעלטן באַמערקט?

ר ב י ש ל ע ז . : וואָס פאַר אַ שטריך מיינט איר?

ד י י ו ו : צו ריידן אין אַ הויכער שפּראַך, צו באַנוצן וואָס מען רופט „עי האַי פלוטן לענגוויטש". דעם דאָזיקן שטריך האָב איך אויך באַמערקט לעצטן יאָר, ווען איך בין געווען אין דייטשלאַנד. דווקא די יידישע דייטשן האָבן גערעדט אַזאַ הויכן דייטש, אַז איך האָב געמוזט האָבן פאַר אים אַ ווערטערבוך.

ר ב י ש ל ע ז : דאָס באַווייזט נאָר, ווי גרינגלעך זיי קענען די שפּראַך.

ד י י ו ו : ניין, דאָקטאָר, דאָס באַווייזט גיכער, אַז זיי האָבן מורא, מען זאָל נישט פאַרדעכטיקן, אַז זיי, די יידן, קענען נישט גרינטלעך די שפּראַך. דאָס קומט דערפון, מיין איך, מחמת אַט די יידן ליידן פון אינפיריאָריטי קאָמפּלעקס. און מחמת דעם איז אַזאַ ייד מער אַמעריקאַנער איידער דער אַמעריקאַנער, מער ענגלענדער איידער דער ענגלענדער, מער דייטש איידער דער דייטש, און אַזוי ווייטער און אַזוי ווייטער . . .

אַ ד ע ל : (פּלוצים) גענוג צו דעבאַטירן, דייוו. קומט, איך וויל, אַז איר זאָלט מיר פאָרלייענען אייערע נייע לידער.

ל י אַ : (טוט זיך אַ כאַפּ) וואָס? ווער איך בעסער שפּילן אַ וואַלץ! (געלעכטער.)

ד י י ו ו : וועל איך בעסער פאָרלייענען מיינע לידער. און דו, ליאַ, וועסט אויך זיי מוזן אויסהערן.

ל י אַ : דו ווילסט אומבאַדינגט מיך היינט פּייניקן?

ד י י ו ו : איך וויל דיך אויפהויבן אין די הויכע ספערן, וואו דיין ראַציאָנאַלער בליק זאָל אַריינדרינגען אין אַבסטראַקציעס! קומט, אַדעל!

מ אַ ר ט י מ ע ר : קען איך אויך גיין?

ד י י ו ו : געוויס, ווער עס וויל, זאָל נאָכגיין נאָך מיר אויפן פּאַרנאַס, אויסער מיין פריינט ליאַ; פאַר אים זענען פאַרשפּאַרט אַלע וועגן צו די הויכע ספערן פונם פּאַרנאַס! (אָפּ מיט אַדעל און מאָרטימער אַרויף די טרעפּ.)

ל י אַ: אַ משוגענער! איז וויניקער פּראַקטיש אידער אַ קינד. קוקט צום הימל און פילט נישט אונטער זיך די ערד.

ר ב י ש ל ע ז.: אַ טאַלאַנטפולער דיכטער. אַן עקסטרעם־מאָ־דערנער, איינער וואָס ער שאַפט אַ שולע אין דער אַמעריקאַנער פּאָעזיע. די קריטיקער האַלטן פון אים.

ז ש א פּ ע: אַן אינטערעסאַנטער יונגערמאַן מיט אַ נשמה, און אַ גוטער ייד.

מ אַ ד. ש ל ע ז.: וועט ער אָבער קענען פאַרזאָרגן זיין פאַמיליע, ווען ער זאָל חתונה האָבן?

מ אַ ד. ז ש א פּ ע: ער איז דאָך אַ לאָיער און האָט אַ גרויסע באַקאַנטשאַפט.

ל י אַ: אַ לאָיער, וואָס זיינע הויפּט־קליענטן זענען די מוזעס און די מענטשהייט, איז קיין לאָיער נישט. מיט דער מוזע און דער מענטשהייט טוט מען קיין ביזנעס נישט. אַ גוטער לאָיער איז פריער פון אַלץ אַ גוטער געשעפטסמאַן. איך האָב אַ סך מאָל מיט אים גערעדט. מיר זענען דאָך פריינט פון קינדווייז אויף. עס העלפט נישט. ער האָט קיין שום אינטערעס פאַר דעם פּראַקטישן לעבן. שוועבט אין די הויכע ספערן, וויל זיין אַ בייראָן, אַ שעלי, אַ מילטאָן, וויל זיין אַלצדינג, נאָר נישט קיין פּראַקטישער, ראַציאָ־נאַלער מענטש. ווען נישט זיינע עלטערן . . .

מ אַ ד. ש ל ע ז.: זיינע עלטערן זענען דאָך זייער רייך?

ל י אַ: זיי זענען „געריייטעט" איבער אַ צוויי מיליאָן . . .

מ אַ ד. ז ש אַ פּ ע: און וויפיל קינדער האָבן זיינע עלטערן, אויסער אים?

ל י אַ: נאָך איין זון, וועלכער איז אין געשעפט מיט זיין פאָטער.

מ אַ ד. ז ש א פּ ע: (קוקט זיך איבער מיט איר מאַן) דייוו איז זייער אַן אינטערעסאַנטער יונגערמאַן. און מיר געפעלט דווקא, וואָס ער איז אַ דיכטער. ער וועט חתונה האָבן, וועט ער פּראַקטישער ווערן.

ז ש א פּ ע: (בויגט זיך־צו צו איר און זאָגט איר מיט אַ שמייכל) איבערהויפּט געפעלן דיר זיינע רייכע עלטערן, נישט אַזוי?

מ אַ ד. ז ש אַ פּ ע: און ווען אַפילו אַזוי? (לאַכט.)

מ אַ ד. ש ל ע ז.: איז דייווס ברודער אויך אַזאַ טרוימער, ווי ער?

ל י אַ: ניין. ער איז דווקא אַ ניכטערער ביזנעסמאַן. איך קען אים גוט. מיר באַלאַנגען צו דעם זעלביקן אַטלעטיק קלוב, צום זעלביקן טעמפּל...

ר ב י ש ל ע ז.: באַזוכט איר אָפט גאָטס טעמפּל?

ל י אַ: דעם יאָר עטלעכע מאָל. מען האָט דאָרט געגעבן אינטע־רעסאַנטע „ענטערטעינמענטס" . . .

ר ב י ש ל ע ז.: און צו גאָטעס־דינסט?

ל י אַ: געוויס. אַמאָל קומט מען צו גאָטעס־דינסט אויך — יום כיפּור. און אַמאָל, ווען דאָקטאָר האָלמס, דער פּאַסטאָר פון מעדיסאָן עוועניו קירך, האַלט אַ „סערמאָן" ביי אונז אינם טעמפּל . . .

ר ב י ש ל ע ז: דאָקטאָר האָלמס וועט האַלטן אַ „סערמאָן" די וואָך אין מיין טעמפּל. קומט צוגיין. איך וועל האַלטן אַ „סערמאָן" אין זיין טעמפּל. אפשר וואָלט איר גאָר געקומען צו מיר? דאָקטאָר האָלמס קירך איז דאָך אין אייער געגנט . . .

ל י אַ: מיט פאַרגעניגן, דאָקטאָר, אויב איך וועל נאָר האָבן די מעג־לעכקייט. (פון אויבן הערט זיך אַדעלס און דייווס געלעכטער. ליאַ קוקט זיך אום) אַנטשולדיקט, איך וועל דאָך גיין, הערן זיין פּאָעזיע! (פאַרשווינדט אויף די טרעפּ.)

מ אַ ד. ז ש א פ ע: ער האָט דערהערט, אַז זיי לאַכן, איז ער אייפערזיכטיק געוואָרן. ער איז אייפערזיכטיק צו דייוון און דייוו צו אים. איך האָב עס שוין לאַנג באַמערקט. דערפאַר קריגן זיי זיך שטענדיק אַרום, ווען אַדעל איז דערביי.

מ אַ ד. ש ל ע ז.: ביידע וואוילע יונגע לייט פאַר אַדעלן. און ווער פון זיי געפעלט איר בעסער?

מ אַ ד. ז ש אַ פ ע: זיי געפעלן איר ביידע. אַמאָל זאָגט זי, אַז ליאַ געפעלט איר בעסער, און אַמאָל — אַז דייוו. און אַן אַנדערס מאָל זאָגט זי גאָר, אַז העברי געפעלט איר בעסער . . .

ר ב י ש ל ע ז.: איר האַרץ וועט שוין געפינען דעם וועג צו דעם ריכטיקן.

מ אַ ד. ש ל ע ז.: זי איז שוין היינט געוואָרן 18 יאָר אַלט, אַדאָלף. אין אירע יאָרן האָב איך שוין געהייראַט.

ר ב י ש ל ע ז.: יאָ, רות, דאָס געדענק איך.

ז ש א פ ע: (פּלוצים) און מיינע אַלטע זענען נאָך נישטאָ . . .

מ אַ ד. ז ש א פ ע: ווען זיי וואָלטן אינגאַנצן אַוועק פון דאַנען . . .

ז ש א פ ע: גערטרוד, דו רעדסט שוין ווידער?

מ אַ ד. ז ש א פ ע: פאַר זייער אייגענער טובה וועגן. איך זאָג עס דיר ווידער, הערמאַן; זיי דאַרפן אַרויסציען פון דאַנען.

ז ש א פ ע: איך האָב דיר געזאָגט: זיי בלייבן דאָ וואוינען מיט זייער זון, גערטרוד.

מ אַ ד . ז ש א פ ע : דו טוסט זיי נישט דערמיט קיין טובה, הערמאַן.

ר ב י ש ל ע ז : גערטרוד, גערטרוד, וואָס זענען עס פאַר אַ רייד!

ז ש א פ ע : אַזוי איז זי די לעצטע צייט. זיי זאָלן אַרויסציען פון דאַנען. איך דערקען זי גאָר נישט.

ר ב י ש ל ע ז . : גערטרוד, איך בין איבערראַשט. אַזוי טוסטו דיין פליכט?

מ אַ ד . ז ש אַ פ ע : פאַפאַ, איך האָב מיין פליכט געטאָן, מער ווי מיין פליכט. איך בין געווען פריינטלעך צו זיי, אָפּגעגעבן זיי כבוד. באַמיט זיך אַפילו זיי צו האָבן ליב. געזען, אַז די קינדער זאָלן זיי רעספּעקטירן, געלערנט מיטן אַלטן ענגליש, געלערנט זיי אפילו, ווי צו האַלטן אַ מעסער זיי זענען דאָך ווי ווילדע, ווייסן דאָך נישט אפילו, ווי צו האַלטן אַ מעסער און גאָפּל אין די הענט, די גאַנצע צייט האָב איך זיך דאָך געדאַרפט שעמען פאַר דער דינערשאַפט . . .

ז ש א פ ע : רייד נישט אַזוי וועגן זיי, הער אויף!

ר ב י ש ל ע ז . : קינדער, קינדער!

מ אַ ד . ז ש א פ ע : ווי דו זעסט, פאַפאַ, אַזוי גראָב איז ער איצט קעגן מיר. שרייט אויף מיר. האָט שוין עטלעכע מאָל געשלאָגן מאָרטימער, פאַרוואָס ער ליבט נישט די אַלטע; פאַרוואָס אים איבלט פון זייערע קושן. אין די דריי וואָכן, זינט יענע זענען אינם הויז, איז דאָ אַ גהנום געוואָרן! . . .

ז ש א פ ע : זיי זענען ביי מיר אין הויז, גערטרוד, ביי זייער זון אין הויז!

מ אַ ד . ז ש א פ ע : זיי זענען אויך ביי דיין ווייב אינם הויז, הער־מאַן, און ביי דיינע קינדער אינם הויז. זיי מאַכן אונז ענג אינם הויז, און מיר מאַכן זיי ענג אינם הויז, פאַרשטיי דאָך, הערמאַן!

ר ב י ש ל ע ז . : אָבער פאַרוואָס ביזטו קעגן זיי, גערטרוד?

מ אַ ד . ז ש א פ ע : פאַפאַ, איך בין מיד פון זיי. פּשוט מיד פאַר רחמנות צו זיי. יאָ, פאַר רחמנות! . . . איך קען נישט צוזען, ווי זיי ליידן. און העלפן זיי קען איך אויך נישט. נישט איך פאַרשטיי זיי, נישט זיי פאַר־שטייען מיך, און נישט זיי פאַרשטייען די קינדער. באַוועגן זיך איבערן הויז ווי כמאַרעס, צוויי אַלטע מענטשן, ברוגזע, ליידנדיקע . . . צום געקעכץ האָבן זיי אויפגעהערט זיך צוצורירן: נישט כשר . . . לעבן מיט אַ ביסל מילך און מיט אַ גלאָז טיי . . . היינט די אַלטע — ווי אַ משוגענע! האַלט נאָר אין אייןריידן, רעדט און רעדט, נישט אַלצדינג פאַרשטיי איך, וואָס זי רעדט; איך פאַרשטיי נאָר, אַז זי פרעגט, פאַרוואָס האָבן די קינדער זי נישט ליב, ווען זי האָט זיי אַזוי ליב? . . .

ז ש א פ ע: זי מעג עס פרעגן. יאָ, גערטרוד, פאַרוואָס האָבן די קינ־דער זי נישט ליב?

מ אַ ד. ש ל ע ז.: אַך, הערמאַן, ווי קענען דיינע אַמעריקאַנישע, גוט־דערצויגענע קינדער זיי ליב האָבן? זיי זענען, אמת, דיינע עלטערן, אָבער דו מוזט דאָך אַליין פאַרשטיין, אַז נישט פאַר דיינע קינדער און נישט פאַר דיין ווייב, און נישט פאַר דיין הויז פאַסן זיי . . .

ז ש א פ ע: (קוקט זי אָן אויפגערעגט) זיי פאַסן דאָ פונקט ווי מייַ ווייבס זייער געערטע מוטער! . . .

מ אַ ד. ש ל ע ז.: (באַליידיקט) אַה!

מ אַ ד. ז ש א פ ע: מיין מוטער זאָלסטו נישט באַליידיקן, הערמאַן

ז ש א פ ע: מיינע עלטערן זאָלסטו נישט באַליידיקן, גערטרוד!

ר ב י ש ל ע ז.: קינדער, דאָס געפעלט מיר נישט . . . געקומען ספּעציעל פון אַטלאַנטיק סיטי צו אַדעלס „פּאַרטי", און מיט אַמאָל אַזאַ „פּאַרטי"!

ז ש אַ פ ע: מיר געפעלט עס אויך נישט. איך האָב עס קיינמאָל נישט דערוואַרט . . .

מ אַ ד. ז ש א פ ע: דו האָסט עס באַדאַרפט דערוואַרטן, ווען דו וואָלסט געווען אַנדערש דערצויגן . . .

ז ש א פ ע: (צולאַכט זיך) אַנדערש דערצויגן? אפשר נישט קיין רוסישער ייד, דאָס מיינסטו? נו, פאַרוואָס האָסטו נישט געפּרואווט מיך אַנדערש דערציִען, אַזוי ווי דו האָסט געפּרואווט צו דערציִען מיין אַלטן פאָטער און מיין אַלטע מוטער? עך, גערטרוד, אויב שויןריידן וועגן דעם, ווער עס איז גוט דערצויגן, וועל איך דיר זאָגן, אַז דו ביזט עס נישט, ניין, נישט דו! איך זאָג עס אָפן, ווען דיינע עלטערן זענען דערביי. יאָ, יאָ, גער־טרוד, מיט דיין ווילן דערציִען מיינע אַלטע, מיט דיין לערנען זיי, ווי זיי זאָלן זיצן ביים טיש, ווי אַזוי זיי זאָלן עסן, ווי זיי זאָלן באַנוצן דאָס נאָז־טיכל, האָסט באַוויזן, ווי אומדערצויגן דו ביזט אַליין! דו האָסט זיי דערמיט דער־נידעריקט, זיי ווי געטאָן, געלאָזט זיי פילן, אַז זיי זענען שיער־נישט קיין ווילדע ברואים. דו האָסט געוואוסט, וואָס פאַר אַ שטאָלצער מענטש מיין אַלטער פאָטער איז; דו אַליין האָסט נישט איין מאָל גערעדט מיט מיר וועגן דעם; פונדעסטוועגן האָט עס דיך נישט אָפּגעהאַלטן צו דערנידעריקן אים מיט דיין ווילן אים דערציִען. איך האָב דיך נישט איין מאָל געוואָרנט קעגן דעם און דו האָסט דיינס געטאָן. דאָס באַווייזט, ווי אומדערצויגן דו ביזט באָך אַליין. אַנטשולדיקט, פּאָפּאָ, פאַרוואָס איך רייד אַזוי. עס טוט וויי! . . .

מ אַ ד . ז ש אַ פ ע: (שפּאַטיש) מאַמאַ, פאַרוואָס האָסטו מיך נישט געגעבן דערצויגן פאַר מיין מאַן?

מ אַ ד . ש ל ע ז .: קום, גערטרוד, דיין מאַן איז אויפגערעגט.

מ אַ ד . ז ש אַ פ ע: דו ביזט געדערעכט, מאַמאַ, קום!

ז ש אַ פ ע: איין מינוט, איך האָב נאָך נישט געענדיקט! מיינע עלטערן בלייבן דאָ. און פון איצט אָן וועל איך זען, אַז זיי זאָלן זיך פילן וואָס באַ־קוועמער ביי מיר אינעם הויז, ווען מיר זאָל אַפילו אויסקומען צו פאַרלאָזן דאָס געשעפט און פאַרברענגען מיט זיי.

מ אַ ד . ז ש אַ פ ע: גוט, הערמאַן, טו וואָס דו ווילסט. קום, מאַמאַ! (אָפּ מיט מאַדאַם שלעזינגער אויף די טרעפּ.)

ר ב י ש ל ע ז .: (טוט אַ פּאַטש זשאַפען איבערן אַקסל) דו געפעלסט מיר, הערמאַן. כבד את אביך ואת אמיך, למען יאריכון ימיך . . . וואו זענען זיי?

ז ש אַ פ ע: אוועק צו זייערן אַ לאַנדסמאַן, אַ רב, מיטן מאַן, וואָס איך האָב אים אָנגעשטעלט צו זיין מיט זיי. נישט געקענט פועלן ביי זיי, אַז זיי זאָלן פאַרבלייבן אויף דער „פּאַרטי״. זייער לאַגע איז אַ שרעקלעכע. זיי זענען אַזוי צוגעבונדן צו מיר און צו זייערע אייניקלעך, און צום סוף . . .

ר ב י ש ל ע ז .: יאָ, נישט קיין אָנגענעמע לאַגע. דו ווייסט, הערמאַן, איך האָב שוין אַ סך מאָל פון דעם געטראַכט. עס איז נישט אמת, אַז מיר פאַרמאָגן אָן איין אייניציק יידיש פאָלק, מיר פאַרמאָגן פאַרשיידענע יידישע פעלקער.

ז ש אַ פ ע: גאַנץ ריכטיק. אפילו איך און מיין ווייב געהערן צו צוויי באַזונדערע יידישע פעלקער.

ר ב י ש ל ע ז .: זאָלן מיר נישט ריידן פון דיר און דיין ווייב. מיר וועלן ריידן פון דיינע עלטערן און דיין ווייב. גערטרוד איז אַן אידעלע, גוט־האַרציקע פרוי. דו ווייסט עס, היינט ווי קומט אַזאַ פרעמדקייט צווישן איר און דיינע עלטערן? איך האָב נאָך דיינע עלטערן נישט געטראָפן; איך פאַרשטיי אָבער, אַז די פרעמדקייט צווישן זיי קומט נישט בלויז דערפון, ווייל זיי פאַרשטייען נישט איינער דעם אַנדערנס לשון, הגם איך לייקן נישט, אַז דאָס שפּילט אויך זייער אַ גרויסע ראָל, און אויך נישט מחמת דעם, ווייל זיי געהערן צו אַנדערע דורות, נאָר, דער עיקר, מחמת דעם, ווייל זיי געהערן צו פאַרשיידענע פעלקער מיט פאַרשיידענע קולטורן. למשל, ווען איך בין דיין פאָטער, הגם איך געהער אויך צו אַן אַנדערן דור, וואָלט צווישן מיר און גערטרוד נישט געקענט געמאָלט זיין אַזאַ פרעמדקייט . . .

ז ש אַ פ ע: אויב די פראַגע איז דאָ פאַרשיידענע יידישע פעלקער,

היינט פֿאַרוואָס פֿיל איך, דער רוסישער ייד, זיך נישט פֿרעמד מיט אייך, מיט איינעם פֿון דעם דייטש־יידישן פֿאָלק ? . . .

ר ב י   ש ל ע ז.: ווייל דו ביזט נישט מער רוסישער ייד ווי איך בין נישט מער דייטשער ייד. מיר ביידע זענען אויסגעקאָכט אין דעם גרויסן אַמעריקאַנישן אַסימילאַציע־קעסל, אָט אַזוי ווי הונדערטער טויזנטער אַנדערע פֿון די פֿאַרשיידענע יידישע פֿעלקער . . .

(דייוו קומט אַרונטער פֿון די טרעפּ.)

ד י י ו ו: (מיט ליאַרעם) מען קען משוגע ווערן פֿון אים!

ר ב י   ש ל ע ז.: פֿון וועמען ?

ד י י ו ו: פֿון מיין פּריוואַט ליאָ. האַלט מיר כסדר לעקציעס און אַלץ פֿון זיין ראַציאָנאַלן, פּראַקטישן שטאַנדפּונקט! באַזונדערס מאַכט מיך משוגע זיין לשון. אַזוי ווי ער וואָלט איינגעשלונגען דעם גאַנצן וועבסטערס ווערטער־בוך, און איצט ווערגט ער זיך מיט די שווערע, וואָגיקע ווערטער! . . .

ר ב י   ש ל ע ז.: און ווי זענען אים געפֿעלן געוואָרן אייערע לידער ?

ד י י ו ו: גאָר נישט געפֿעלן, גאָר נישט. הימל... בלויער זעפּיר... זוכעניש... בענקעניש... ווייס איך וואָס! קיין פֿוטער־וואָרג פֿאַר זיין געשעפֿט קען דערפֿון נישט אויסגעאַרבעט ווערן!

ר ב י   ש ל ע ז.: דייוו, מיר ריידן דאָ וועגן אַ טעמע, וועלכע, ווי איך ווייס, וועט אייך אינטערעסירן.

ד י י ו ו: צום ביישפּיל, דאָקטאָר ?

ר ב י   ש ל ע ז.: איך האָב אויסגעדריקט אַ מיינונג, אַז אנשטאָט איין יידיש פֿאָלק פֿאַרמאָגן מיר פֿאַרשיידענע יידישע פֿעלקער. ווי דענקט איר, דייוו ?

ד י י ו ו: וועגן דעם האָבן מיר דיסקוטירט נישט איינמאָל ביי אונז אין פֿאַראיין.

ר ב י   ש ל ע ז.: וואָס איז דאָס פֿאַר אַ פֿאַראיין ?

ד י י ו ו: אַ פֿאַראיין פֿון יידישע סטודענטן, ס'רוב אַמעריקאַנער געבוירענע, וועלכער פֿאַרנעמט זיך מיט יידישע קולטורעלע פּראָבלעמען, אײבערהויפּט מיטן פּראָבלעם יידישע ליטעראַטור און יידישע שפּראַך.

ר ב י   ש ל ע ז.: מיט דעם פּראָבלעם „יידישער זשאַרגאָן" ?

ד י י ו ו: מיט דעם פּראָבלעם „יידישע שפּראַך", דאָקטאָר. און יידיש איז נישט קיין זשאַרגאָן, דאָקטאָר, ווי ענגליש, וואָס עס איז אויך אַ געמיש פֿון שפּראַכן, איז נישט קיין זשאַרגאָן. אַ שפּראַך, וואָס זי האָט אין זיך

אַריינגעזאַפּט אַזוי פיל צער און יסורים, אַזוי פיל פרייד און האָפנונגען, אַזוי פיל ליבע און גייסט, און אַזאַ אייגנאַרטיקן הומאָר פון אַזוי פיל מיליאָנען מענטשן אין אַ משך פון יאָרהונדערטער, איז נישט קיין זשאַרגאָן. האָט איר געפּרואווט אַמאָל לייענען די יידישע ליטעראַטור?

ר ב י ש ל ע ז.: ניין. צו וואָס? . . .

ד י י ו ו: לייענט, רבי שלעזינגער, איר וועט דאַן קענען דאָס יידיש פאָלק און איר וועט אויך האָבן אַ גרויסן גייסטיקן געניוס.

ר ב י ש ל ע ז.: איך קען נישט לייענען קיין זשאַרגאָן.

ד י י ו ו: איך און מיינע חברים האָבן פריער אויך נישט געקענט לייענען קיין יידיש און מיר האָבן זיך אויסגעלערנט. לערנט זיך אויך אויס, רבי שלעזינגער. עס איז אייער חוב צו קענען דעם לשון און די ליטעראַטור פון מיליאָנען פון אייער פאָלק.

ר ב י ש ל ע ז.: מיין פאָלק רעדט נישט דעם יידישן זשאַרגאָן.

ד י י ו ו: איך ווייס עס, און דערפאַר איז עס אויפן וועג פון אונ־טערגאַנג אַלס יידן . . .

ר ב י ש ל ע ז.: (מיט אַ שמייכל) ווייל עס רעדט נישט דעם יידישן זשאַרגאָן?

ד י י ו ו: יאָ, אויך דערפאַר, ווייל עס רעדט נישט קיין יידיש.

ר ב י ש ל ע ז.: איר מיינט עס ערנסט, מיין ליבער דיכטער?

ד י י ו ו: גאַנץ ערנסט, דאָקטאָר. פאַרשטייט זיך, אַז איך מיין נישט צו זאָגן, אַז די יידישע שפּראַך אַליין קען אויפהאַלטן דעם קיום פונם יידישן פאָלק אין אַמעריקע, אָבער איינע פון די הויפּט־כוחות פאַר זיין קיום קאָן זי זיכער זיין. און דערפאַר, דאָקטאָר . . .

ר ב י ש ל ע ז.: (גוטמוטיק) דאַרף מען זיך לערנען יידיש?

ד י י ו ו: אַזוי, לכל הפחות, גלויב איך און נאָך אַ סך אַנדערע מיט מיר. ווייל שפּראַך ביי אַ פאָלק איז מער ווי אַן אינסטרומענט פאַר אויסדריקן ווערטער. שפּראַך איז דער לעבעדיקער קלאַנג פון דעם באַזונדערן גייסט און פון דער באַזונדערער קולטור ביי אַ פאָלק. אין דער שפּראַך פון אַ פאָלק הילכט אָפּ זיין גאַנץ באַזונדערע מהות. און, אַ חוץ דעם, איז שפּראַך יענער נאָענטער, לייבלעכער קרוב, וואָס ער פאַרבינדט און פאַראייניקט מענטש און מענטש פון אַ פאָלק. און אַן אָט דעם קרוב בלייבט מען פרעמד אפילו צווישן די נאָענטסטע מענטשן, אפילו צווישן עלטערן און קינדער, אַ פאַקט, וואָס מיר קאָנען אים זען כמעט אין יעדן יידישן הויז ביי אונז אין אַמעריקע...

ז ש א פ ע: איך בין מיט אייך באַלד מסכים, דייוו. מיינע עלטערן און מיינע קינדער זענען דער בעסטער באַוויז, מיין איך.

ר ב י ש ל ע ז.: זיי, הערמאַן, זענען נאָך ווייט נישט קיין באַווייז.

(צו דייוון) איך מיין אָבער, דייוו, אַז מען קאָן ריידן די ענגלישע שפּראַך און זיין גוטע יידן.

ד י י ו ו: און איך מיין, כדי צו זיין גוטע יידן, מוזן יידן אויך ריידן יידיש, אַחוץ ענגליש. וואָרים יידן, אָפּגעריסן פון דעם יידישן קוואַל, פון זיין פאָלקס־שפּראַך און זיין קולטור, זענען אין מיינע אויגן נישט קיין יידן. בפרט אין דער היינטיקער צייט, ווען די רעליגיע האָט אויפגעהערט צו שפּילן איר אַמאָליקע ראָל. וואָס פאַר אַ יידישן גלויבן האָבן די ריווער־סיידער יידן פון אייער טעמפּל, דאָקטאָר?

ר ב י ש ל ע ז.: די שענסטע יידן זענען אין מיין געמיינדע.

ד י י ו ו: איך קען אָט די שענסטע יידן. מיין משפּחה געהערט אויך צו זיי. וואָס ווייסן זיי פון אמתער יידישקייט? און אַז זיי קומען אַמאָל אין טעמפּל צו הערן דעם קאַנטאָר מיט זיין כאָר פון שיקסעס; צי אַז זיי קומען צו אַן „ענטערטעינמענט״; צי אַז זיי קומען אַמאָל הערן אַ „סערמאָן״ פון אייך, געערטער דאָקטאָר, וועגן דעם, אַז דאָס יידישע פאָלק האָט אַ מיסיע צווישן פעלקער — איז דאָס יידישקייט? . . .

ר ב י ש ל ע ז.: וואָס דען איז ביי אייך יידישקייט — די רעליגיע פון די אָרטאָדאָקסן?

ד י י ו ו: איך רייד נישט פון רעליגיע. זאָל גאָט אַליין פאַר זיך דאגהנען. מען קען זיין דער בעסטער ייד און נישט זיין רעליגיעז איינגאַנצן.

ר ב י ש ל ע ז.: אין דעם צווייפל איך.

ד י י ו ו: און איך צווייפל גאָר ניט אין דעם. איך וואָלט אייך גע־קענט אויסרעכענען אַ צעטל פון גרויסע גייסטער ביי די העכסט קולטורעלע פעלקער, וואָס זיי זענען ניט געווען רעליגיעז, און דאָך זענען זיי געווען די בעסטע קינדער פון זייער פאָלק.

ר ב י ש ל ע ז.: וואָס איז פאַרט ביי אייך יידישקייט?

ד י י ו ו: ביי מיר איז יידישקייט אַן אייגענער יידישער פּנים, אַן אייגענע יידישע נשמה, אַן אייגענע יידישע שפּראַך. ווי אַ מענטש האָט זיין אייגענעם פּנים, זיין אייגענעם קול, אַזוי זאָל מיין פאָלק האָבן זיין אייגענעם פּנים און זיין אייגענעם קול. שפּראַך און קולטור — דאָס איז דער פּנים און קול, און דאָס איז די נשמה פון אַ לעבעדיקן פאָלק!

ר ב י ש ל ע ז.: משונהדיקע געדאַנקען, וואָס זיי קענען נאָר איינ־פאַלן אַ דיכטער. זאָלן די יידן אין אַמעריקע, למשל, זיך אָפּזאָגן פון זייער אַמעריקאַנישער קולטור צוליב זייער יידישן זשאַרגאָן?

ד י י ו ו: ניין, נישט אָפּזאָגן זיך פון דער אַמעריקאַנישער קולטור,

נאָר נישט לאָזן אָפּמעקן זייער אייגענע קולטור. איך וויל נישט באַגיין זעלבסטמאָרד און איך וויל נישט, אַז מיין פאָלק זאָל זעלבסטמאָרד באַגיין! יידן און אַמעריקאַנער, אַנשטאָט אַמעריקאַנישע יידן פון אַ ריווערסייד דרייוו! דאָקטאָר, איך און אַ סך אַנדערע ווי איך, יידישע יונגע־לייט, געבוירענע אין אַמעריקע, אפשר אַ דאַנק אונזערע ניט־יידישע חברים, וואָס זיי האָבן אונז געלאָזט פילן, אַז מיר זענען יידן, — מיר האָבן זיך פאַרטראַכט וועגן דעם שיקזאַל פון די יידן אין אַמעריקע, און מיר האָבן זיך געפרעגט: וואוהין גייט דער ייד אין אַמעריקע? און מיר האָבן זיך געמוזט ענטפערן, אַז ער גייט צום טייפל!...

ר ב י ש ל ע ז.: (שאָקלט דעם קאָפּ) איבערטריבן, מיין פריינט, שטאַרק איבערטריבן.

ד י י ו ו: ניין, דאָקטאָר, גאָרנישט איבערטריבן. ביי זיך אינם האַרצן ווייסט איר עס אויך. וואָס פאַר אַ יידן זענען די, וואָס וואוינען ביי אונז אויף ריווערסייד דרייוו? וואָס פאַר אַ גלויבן האָבן זיי און וואָס פאַר יידישע אידעאַלן? סתם מענטשן זענען זיי אַן אַ באַשטימטן גייסטיקן באַדן, אָן אַ באַשטימטן גייסטיקן פּנים, אָן שום העכערע אידעאַלן. אמת, זיי האָבן אַ סך טעמפּלען, וואוינט אָבער אַ גאָט אין יענע טעמפּלען? ניין, קיין שום גאָט וואוינט דאָרט נישט, נאָר קערפּערס, שווערע אָפּגעפרעסענע קערפּערס, וואָס זיי האָבן זיך איינגעגראָבן מיט אויגן און נעגל און ציין אין דער פעט־קייט פון דער ערד און רייסן זי, און שלינגגען זי, און באַמערקן אַפילו נישט, אַז איבער זיי איז פאַראַן ערגעץ אַ שטיקל הימל!...

ר ב י ש ל ע ז.: דייוו, אייער מוזע פאַרפירט אייך, גלויבט איר נישט. זי דערציילט אייך נישט־געשטויגענע און נישט־געפלויגענע פאַנטאַזיעס. ווען איך קען אייך נישט און ווען איך ווייס נישט, ווי שטאַרק איר האָט ליב אייער פאָלק, וואָלט איך געמיינט, אַז אַן אַנטיסעמיט רעדט דאָס!...

זיי האָבן גענוג אידעאַלן, די יידן פון ריווערסייד דרייוו. זיי שטיצן האָספּי־טעלער, קינדערהיימען, יתומים־היימען. זיי האָבן געשטיצט די יידישע מלחמה קרבנות און נישט בלויז די יידישע אַליין, און די פּאָגראָם־קרבנות אין אייראָפּע האָבן אָט די יידן מיינע פון ריווערסייד דרייוו אויך געשטיצט און זיי שטיצן נאָך היינט מיליאָנען יידן אין אייראָפּע. און דאָס איז דער העכסטער יידישער און מענטשלעכער אידעאַל, מיין פריינט דיכטער!...

ד י י ו ו: דאָקטאָר, וועלן די קינדער פון אָט די יידן, וואָס שטיצן היינט יידישע קרבנות אין אייראָפּע, — וועלן זיי אויך שטיצן יידישע קרבנות, וועלן מיר זאָגן, אין פינף־און־צוואַנציק יאָר שפּעטער? איך זאָג, אַז ניין!...

ר ב י ש ל ע ז.: פאַרוואָס נישט?

ד י י ו ו : ווייל די קינדער פון יידישע עלטערן אויף ריווערסייד דרייוו ווערן אַזוי דערצויגן, אַז זיי ווילן נישט האָבן קיין שום שייכות מיט יידן. אָט וועגן דעם רייד איך. מיך אינטערעסירן די קינדער פון די יידן אין אַמעריקע, ווייל די צוקונפט פון דעם יידישן מהות אין אַמעריקע הענגט אינ־גאַנצן אָפּ פון אונזערע קינדער . . .

ז ש א פ ע : וואָס האָט איר אָבער צו מיין ריווערסייד דרייוו ?

ד י י ו ו : מיסטער זשאַפע, דאָס איז מיינער אויך. איך בין אויך אַ ייד פון ריווערסייד דרייוו. דערפאַר קען איך דאָך אַזוי גוט מיינע יידישע שכנים. פאַר מיר אַליין איז ריווערסייד דרייוו דער סימבאָל פונם אַמעריקאַ־נישן יידנטום אָדער אויסיידנטום. קערפּערלעכע איבונגען, ספּאָרט, גוט־עסן, גוט־שלאָפן, גוטע ביזנעס, שיינע קאַרס, געמאַכטע שמייכלען און מאַנירן און נאָכאַנאַנד קראַצן דאָס יידישע פון דעם פּנים, — דאָס איז ריווערסייד דרייוו !

ז ש א פ ע : (צולאַכט זיך) אַ שיינעם תכלית האָט איר געמאַכט פון מיין ריווערסייד דרייוו, דייוו !

ר ב י ש ל ע ז . : און אייער הילף קעגן דעם, מיין ליבער דיכטער ?

ד י י ו ו : אויפהערן צו וועלן, אַז די אַנדערע זאָלן נישט דערקענען, אַז מיר זענען יידן. אויפהערן צו קראַצן דאָס יידישע פון אונזער פּנים און פון אונזער נשמה. אויפהערן זיך צו שעמען מיט אונזער יידישן אָפּשטאַם. נישטאָ מיט וואָס זיך צו שעמען. אַזעלכע מיוחסים ווי די מענטשן פון די אַנדערע פעלקער זענען מיר. דאָקטאָר, האָט איר אַמאָל געהערט פון אַ גרויסן יידישן שריפטשטעלער שלום־עליכם ?

ר ב י ש ל ע ז . : געהערט און נישט געהערט. עפּעס, דאַכט זיך מיר, האָב איך יאָ געלייענט וועגן אים אָדער פון אים.

ד י י ו ו : אָט דאָס איז דאָך די געשיכטע, וואָס איר קענט נישט אַפילו אַזעלכע גרויסע דיכטער אונזערע. אָבער נישט וועגן דעם וויל איך מיט אייך ריידן. מיר איז נישט לאַנג אויסגעקומען צו לייענען אין די ווערק פון אָט דעם יידישן גרויסן שריפטשטעלער, זיין צוואה, וואָס ער האָט איבער־געלאָזט פאַר זיינע קינדער. שרייבט ער דאָרטן אומגעפער אַזוי : „רעליגיעזע איבערצייגונגען קאָנען מיינע קינדער און קינדס־קינדער האָבן וואָסערע זיי ווילן, נאָר זייער יידישע אָפּשטאַמונג בעט איך זאָלן זיי היטן". אָט דאָס, דאָק־טאָר, וואָס איך מיין. דאָקטאָר, מען זינגט ביי יידן אַ לידל, וואָס גייט אַזוי : „וואָס מיר זענען זענען מיר, נאָר יידן זענען מיר !" אָט דאָס לידל האָט מען געדאַרפט אויסלערנען צו זינגען די יידן פון ריווערסייד דרייוו, איבערהויפּט זייערע קינדער . . .

ר ב י ש ל ע ז . : (לאַכט) מערקווירדיק. אפילו יידישע לידער

האָט ער זיך אויסגעלערנט צו זינגען, אונזער אַמעריקאַנער דיכטער. מיינע יידן וואָלטן עס נישט געקענט . . .

ד י י ו ו: זיי וועלן שוין קענען. די אַנטיסעמיטן וועלן שוין זיי אויסלערנען צו זינגען אַט דאָס לידל . . .

ז ש א פ ע: דייוו, איר מוזט זיך באקאנען מיט מיין פאָטער. ער וועט פון אייך נחת האָבן.

ד י י ו ו: איך קען אים שוין. און אַ פּאָר מאָל גערעדט מיט אים אויך. אַט דער ייד מיט זיין אַלטינקער זענען לעבעדיקע עדות, ווי בויטיק עס איז, אַז יידישע קינדער זאָלן ריידן אויך יידיש. וואו איז ער?

ז ש אָ פ ע: אפשר וועט ער באַלד קומען. איצט לייג איך פּאָר, אַז מיר זאָלן גיין צום בופעט. איר האָט אַזויפיל דעבאַטירט, אַז מיר איז טרוקן געוואָרן אין האַלדז.

(ליאָ און אַדעל קומען אַרונטער פון די טרעפּ ריידנדיק.)

ר ב י ש ל ע ז.: נישט קיין קרומע זאַך. קומט, דייוו, אייער ענטוזיאַזם פאַרדינט אַ גלעזל ווייַן.

ד י י ו ו: יעס, דאָקטאָר, איך גיי מיט אייך. (שרייט אויס פריילעך) ליאָ, פון ראַציאָנאַלן שטאַנדפונקט איז דערלויבט צו דערוואָרימען די עמאָציעס מיט וויין? קום מיט מיט אונז! (אָפּ פריילעך מיט רבי שלעזינגער און זשאַפּע אין טיר רעכטס.)

ל י אָ: דייוו עקספלאָאַטירט שוין צופיל מיין געדולד. (אַדעל צולאַכט זיך) און איך קען זיך גאָר נישט אָפּטשעפּן פון אים. ער לאָזט נישט. איך ווער אַמאָל בייז אויף אים, באַליידיק אים, און עס העלפט נישט. ער וויל זיך נישט באַליידיקן. קומט ווידער צו מיר, שפּאַסט, וויצלט זיך, און מיר בלייבן וויי־טער פריינט. דאכט זיך, קיין צוויי ווייטערע פּאָלוסן ווי איך און ער . . .

אַ ד ע ל: ער האָט אייך ליב.

ל י אָ: ווי דאָן קיכאָט סאַנטשא פּאַנטשאַן. איר ווייסט דאָך, ווער דאָן קיכאָט איז?

אַ ד ע ל: געוויס. פון סערוואַנטעס.

ל י אָ: איז ער דאָס דאָן קיכאָט און איך סאַנטשא פּאַנטשא. אַזוי זאָגט ער. אמת, ער איז טאַקע אַ דאָן קיכאָט. ער שלאָגט זיך אַרום שטענדיק מיט ווינטמילן; איך אָבער בין ניט קיין סאַנטשא פּאַנטשא.

אַ ד ע ל: (מיט אַ שעלמישן שמייכל) אַביסל ענלעך צו סאַנטשא פּאַנטשא זייט איר, ליאָ.

ל י אָ: געפעל איך אייך ניט דערפאַר?

אַ ד ע ל: נײן, פאַרקערט, געפעלט איר מיר דערפאַר. נאַטירלעך, דאָן קיכאָט איז מיר אַ סך סימפאַטישער.

ל י אַ: טהענק יו.

אַ ד ע ל: װעלקאָם.

ל י אַ: (פלוצים) װעלל, איך רעכן, אַז איך װעל גײן אַהײם. גוד־באַי!

אַ ד ע ל: לױפט נישט, האָט אַביסעלע געדולד. פאַרװאָס האָט איר זיך באַלײדיקט?

ל י אַ: איך האָב זיך נישט באַלײדיקט, אָבער, אַז איר רעדט די גאַנצע צײט פון אים.

אַ ד ע ל: איר רעדט דאָך פון אים. איך ענטפער אײך בלױז.

ל י אַ: װעט איר אים מער נישט דערמאָנען?

אַ ד ע ל: פונמײנטװעגן.

ל י אַ: ער איז דאָס נישט װערט.

אַ ד ע ל: (צולאַכט זיך) דערמאָנט איר דאָך אים װידער!

ל י אַ: װײל איך זע, אַז איר טראַכט פון אים.

אַ ד ע ל: טאָר איך פון אים נישט טראַכטן אױך?

ל י אַ: איר טראַכט בעסער פון מיר, אַדעל.

אַ ד ע ל: איך טראַכט פון אײך אױך.

ל י אַ: אױך טױג נישט. טראַכט נאָר פון מיר אַלײן.

אַ ד ע ל: װאָס װעט דאַן זײן?

ל י אַ: דאַן װעט דאָס שענסטע מײדל אױף דער גאַנצער װעלט טראַכטן פון מיר.

אַ ד ע ל: װאָס װעט איך דערפון אַרױסקומען?

ל י אַ: איר װײסט, װאָס איך מײן. איך ליב אײך און איך װיל, אַז איר זאָלט מיך ליבן. איז דאָס קלאָר?

אַ ד ע ל: דאָס װײס איך דאָך שױן לאַנג. און איר װײסט אױך מײן ענטפער. דערװײל בין איך נאָך נישט פאַרליבט אין אײך.

ל י אַ: אין װעמען דען?

אַ ד ע ל: דערװײל אין קײנעם נישט. איך האָב אײך שױן געזאָגט: האָט געדולד, אפשר . . .

ל י אַ: איך האָב גענוג געדולד, אָבער אין דעם פאַל . . . גוט, איך װעל װאַרטן און האָפן. װעט איר ערגעץ גײן מיט מיר די װאָך?

אַ ד ע ל: וואוהין?

ל י אַ: (אַרויסגענומען אַ נאָטיץ־בוך) מאָנטיק — אַ ביזנעס־אַפּאָינטמענט; דינסטיק — אַן אַפּאָינטמענט אין אַטלעטיק קלוב . . . מיט־וואָך — קעלי־מעלי פּאַיט. אפשר ווילט איר זען אַ ריכטיקן פּאַיט אין סטאַדיום?

אַ ד ע ל: אָה, ניין.

ל י אַ: (לייענט ווייטער) דאָנערשטיק — אַ ביזנעס־אַפּאָינטמענט. אָה, פרייטיק איז פריי! ווילט איר גיין פרייטיק צו אַ מוזיקעל שאָו?

אַ ד ע ל: גוט.

(זשאַפּע קומט פון רעכטס.)

ז ש א פּ ע: ליאָ, קומט צום בופעט.

ל י אַ: וועט איר אויך גיין, אַדעל?

אַ ד ע ל: גייט אַליין, און שיקט מיר אַריין דייוון.

ל י אַ: וואָס דאַרפט איר אים?

אַ ד ע ל: איך האָב צוגעזאָגט, אַז איך וועל גיין מיט אים פריי־טיק אין יידישן טעאַטער, וויל איך זיך אָפּזאָגן.

ל י אַ: האָט ער אייך אפשר צוגערעדט צו לערנען יידיש אויך, דער אידיאָט?

אַ ד ע ל: (צולאַכט זיך) זיכער.

ל י אַ: איז דאָס אַ אידיאָט, איז דאָס אַ דאַן קיכאָט! איך שיק אים אַריין צו אייך. (אָפּ.)

(אַדעל זעצט זיך ביי דער פּיאַנאָ און שפּילט. דייוו קומט אַריין.)

ד י י ו ו: אַדעל, וואָס ווילט איר מיר זאָגן?

אַ ד ע ל: (אויפגעהויבן זיך פון דער פּיאַנאָ) איך גיי נישט מיט אייך אין יידישן טעאַטער קומענדיקן פרייטיק.

ד י י ו ו: פאַרוואָס?

אַ ד ע ל: ווייל איך פאַרשטיי נישט די שפּראַך.

ד י י ו ו: איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אַז איך וועל אייך פאַרטייטשן.

אַ ד ע ל: איך האָב צוגעזאָגט ליאָן, צו גיין מיט אים צו אַ מוזיקעל שאָו.

ד י י ו ו: וועט איר שוין מיט אים נישט גיין, וועט איר שוין גיין מיט מיר אין יידישן טעאַטער.

אַ ד ע ל: ניין, דייוו.

ד י י ו ו: יאָ, אַדעל, סיידן . . . לאָזט אַ טאָפּ טאַן אייער קאָפּ. (טאַפּט איר קאָפּ.)

ד י י ו ו: איך וויל זען, צי איז ביי אייך נישט דער קאָפּ פאַרהאַר־טעוועט געוואָרן פון מיין פּריינטס ראַציאָנאַלע רעאַליזאַציעס. (קאָמיש) אַה, אַדעל, איך שווער ביי דער זון, וואָס אונזערע ריעל־עסטעיט לייט קענען זי נישט צושניידן אויף „לאָטס"; איך שווער ביי די ליכטיקע פונקן פון אייערע פייערדיקע אויגן, וואָס האָבן צופלאַמט די עמאָציעס אין האַרצן ביי מיין ראַ־ציאָנאַלן פּריינט, — שווער איך, אַז פּרייטיק גייט איר מיט מיר און נישט מיט אים.

אַ ד ע ל: איך גיי מיט אים, דייוו. (נעמט אים אָן ביי דער האַנט) איך בעט אייך, פאַדערט דאָס נישט פון מיר.

ד י י ו ו: די וואַרימע באַרירונג פון אייער סאַמעטענער האַנט האָט אויפגעוועקט ביי מיר דעם באַוואוסטזיין, אַז איר גייט מיט מיר. און, בכלל, וויל איך נישט, אַז איר זאָלט גיין מיט אים — נישט פּרייטיק און נישט שבת, און נישט זונטיק — קיין טאָג נישט!

אַ ד ע ל: (מיט אַ שמייכל) און אין די אָוונטן?

ד י י ו ו: אוודאי נישט. און איצט רייד איך ערנסט, אַדעל, גאַנץ ערנסט. (קוקט זיך אום) אַדעל . . .

אַ ד ע ל: וואָס, דייוו? (דייוו טוט זי פּלוצים אַ קוש) דייוו, זייט נישט פּרעך!

ד י י ו ו: שיקט אים צום טייפל, אַדעל!

אַ ד ע ל: (צורויטלט) איך בין בייז אויף אייך, דייוו. איר זייט פּרעך. מיט אייער קוש . . .

ד י י ו ו: שלעכט געקושט? וועל איך פּרוואָוון בעסער (קושט זי ווידער.)

אַ ד ע ל: (טוט זיך אַ ריס פון אים) איר זענט אַ משוגענער . . . דאָן קיכאָט! (צולאַכט זיך.)

ד י י ו ו: גייט איר מיט וועמען?

אַ ד ע ל: מיט אייך, מיט אייך!

(זשאפּע, רבי שלעזינגער און ליאָ קומען פון רעכטס. פון די טרעפּ קומען אַרונטער מאַדאַם שלעזינגער, מאַדאַם זשאַפּע און מאָרטימער.)

ד י י ו ו: מאַדאַם שלעזינגער, און אויף מיין וואַלס מיט אייך באַ־שטיי איך נאָך אַלץ.

מ אָ ר ט י מ ע ר: איך וועל פאַר אייך שפּילן אַ וואַלס.

ד י י ו ו: דהאָט'ס דהי באָי. (מאָרטימער זעצט זיך ביי דער פּיאַנאָ, דייוו גייט־צו צו מאַדאַם שלעזינגער און פאַרנויגט זיך.)

מ אַ ד. ש ל ע ז.: (קאָקעטיש) **וועלל, וועלל . . .**

ר ב י ש ל ע ז.: אויב מיין ווייב טאַנצט מיט אַ יונגן, וועל איך טאַנצן מיט נאָך אַ יינגערער, אַדעל! . . .

אַ ד ע ל: (צוגעלאָפן צו אים) **יעס, גרענד־פּאָ!** (נעמט זיין אָרם.)

ל י אַ: (צוגעגאַנגען צו מאַדאַם זשאַפּע) **קען איך האָבן די ערע און דאָס פאַרגעניגן?**

מ אַ ד. ז ש אַ פּ ע: (ליבעסווירדיק) **דאָס איז מיין פאַרגעניגן, ליאַ.** (מאָרטימער שפּילט און זיי אַלע, אויסער זשאַפּען, טאַנצן. ער זיצט און רויכערט אַ סיגאַר.)

(שלמה און רבקה און איזי קומען אַריין דורך דער צענטער־טיר, גייען פאַרביי די טענצער, שלמה טוט אַ קוק אויף דער דעקאָלטירטער מאַדאַם שלעזינגער און גלאָצט אויס די אויגן. זשאַפּע גייט זיי אַנטקעגן מיט אַ פריינטלעכן שמייכל. ער גייט מיט זיי אַריין אין צווייטן צימער, וואו שלמה און רבקה האַלטן זיך אויף. די פּאָרלעך טאַנצן ווייטער.)

ז ש א פּ ע: וואו זייט איר אַזוי לאַנג געווען?

ש ל מ ה: ביי אונזער לאַנדסמאַן. זאָג מיר נאָר, הערשל, אָט די אַלטע נאַקעטע נקבה, וואָס זי טאַנצט דאָרט, איז דאָס די רביצין, וועלכע קומט צו דיר, אָדער איך האָב אַ טעות?

ז ש אַ פּ ע: געוויס. דאָס איז מיין שוויגער, מאַדאַם שלעזינגער.

ש ל מ ה: אַזוי? נו, נו, איז די קשיה פאַרענטפערט! (גייט־צו צו דער שאַפע, נעמט אַרויס פון דאָרט ספרים און לייגט זיי אויפן טיש.)

ר ב ק ה: און אָט די באָבע האָבן זיי ליב, הערשל.

ש ל מ ה (גיט זיך אַ קער צו איר) **רבקה, איך האָב דיר עפּעס אָנ־געזאָגט.**

ר ב ק ה: וואָס, שלמה? (אין צווייטן צימער האָט מען אויפגעהערט טאַנצן.)

ש ל מ ה: (צוגעגאַנגען צו איר און זאָגט איר אויפן אויער) **דערמאָן נישט וועגן דיין ליבע. וואַרף זי אַרויס פאַר הינט. הינט זענען דאָך לע־בעדיקע ברואים און זיי, אָט די קינדער אונזערע, זענען פגרים פאַר אונז . . .**

ז ש אַ פּ ע: דער רב, רבי שלעזינגער, וויל זיך מיט דיר באַקענען. ער איז דאָ. דו האָסט זיך אַלץ נאָכגעפרעגט אויף אים.

ש ל מ ה: איך קען אים. מען האָט מיר שוין דערציילט, וואָס פאַר אַ רב ער איז. טאַקע נישט לאַנג געדעדט וועגן אים מיט מיין לאַנדסמאַן דעם רב. אַזאַ רב, ווי די אַלטע, נאַקעטע נקבה איז אַ רביצין. ניין, הערשל, בעסער, אַז מיר זאָלן זיך נישט באַקענען.

ז ש אַ פ ע: אָבער ער וויל, פאַרוואָס זאָלסטו אים באַליידיקן?

ש ל מ ה: און, פאַרקערט, פאַרוואָס טאַקע נישט זען מיט די אייגענע אויגן דעם ארי שבחבורה — דעם לייב פון דער יידישער קהילה, וואָס ער דאַרף לערנען יידישקייט? און אפשר זאָל איך פרוּוון אַ רעד טאָן אויך מיט אים? הערשל, אָלל־ראַיט. איך וועל אים זען טאַקע.

ז ש א פ ע: גלייך. (אַפּ אין צווייטן צימער, וואו די איבעריקע שטייען אין גרופּן און ריידן.)

מ אַ ד. ז ש א פ ע: (צו רבי שלעזינגער) דו האָסט זיי געזען, פּאַפּאַ? אַזוי ווי פינצטערע שאָטנס דורכגעגאַנגען, ווי כמאַרעס. אַזוי די גאַנצע צייט!...

מ אַ ד. ש ל ע ז.: אַ דאַנק זיי איז הערמאַן גראָב געוואָרן.

ר ב י ש ל ע ז.: איר פאַרשטייט נישט הערמאַנען, ער איז אַ בראַ־ וועד יונג. (ליאַ און אַדעל און דיוו און מאָרטימער גייען אַריין אין טיר צום בופעט.)

ז ש אַ פ ע: (צוגעגאַנגען צו רבי שלעזינגער) מיין פּאַפּאַ וויל זיך מיט אייך באַקענען.

ר ב י ש ל ע ז.: אַה, געוויס, מיט פאַרגעניגן.

מ אַ ד. ז ש א פ ע: ווי אָבער וועסטו ריידן מיט אים, פּאַפּאַ?

ר ב י ש ל ע ז.: דייטש פאַרשטייט יעדער ייד. (אין צווייטן צימער פּאַקט דערווייל שלמה, איזי העלפט אים.)

ש ל מ ה: אָט דעם פּעקל ספרים, רבי יצחק, זייט מוחל, פּאַקט איין אין צווייטן טשאַמאָדאַן.

א י ז י: אָלל־ראַיט.

ש ל מ ה: (קוקט ווי ער פּאַקט) עס איז נישט אַזוי אָלל־ראַיט, רבי יצחק.

א י ז י: האַ?

ש ל מ ה: אָלל־ראַיט, פּאַקט שוין, פּאַקט! אָבער מיט אַ ביסעלע מער דרך־ארץ. וואַרפט נישט אַזוי. הייליקע ספרים. (רבקה גייט־צו צום טשאַמאָדאַן. זשאַפע קומט אַריין מיט רבי שלעזינגער. אין צווייטן צימער האָט מאַדאַם שלעזינגער און מאַדאַם זשאַפע זיך געזעצט און שמועסן צווישן זיך שטיל.)

ר ב י ש ל ע ז.: ברוך אתה בבאך! (דערלאַנגט שלמהן די האַנט מיט אַ פריילעכן שמייכל.)

ש ל מ ה: (נעמט זיין האַנט און קוקט און קוקט אויף אים. מיט אַמאָל צושמייכלט ער זיך) אָלל־ראַיט!

ר ב י ש ל ע ז.: וואָס מיינען זי, הער יאַפּע?

ש ל מ ה: איך מיין... אָלל־ראַיט! באמת טאַקע אַ רב?

ר ב י ש ל ע ז.: (גוטמוטיק) אַה, איך פאַרשטיי זי. מיין אויסזען איז ניכט אידיש־אָרטאָדאָקסיש געבונג, דאָס מאַינען זיי? וויסן זיי אָבער, דאָס דער תלמוד זאָגט: אל תסתכל בקנקן, אלה במה שיש בו...

ש ל מ ה: יאָ, יאָ, די גמרא זאָגט עס טאַקע. איך זאָל נישט קוקן, הייסט עס, אויף דעם קרוג, נאָר אויף וואָס עס איז אין אים. וואָלט איך טאַקע אויך געוועזן אַ בעלן צו וויסן, וואָס איז אין אַזאַ קרוג. המין הסלע הזה נוצא מים — וואָלט איך וועלן וויסן, צי אָט פון דעם שטיין קען מען אַרויסקריגן וואָסער פאַר דער יידישקייט, וואָס זי טריקנט אויס דאָ ביי אייך אין אַמעריקע?

ר ב י ש ל ע ז.: און פיליכט קריגט מען הערויס אויך וויין אויס דיזען שטאַין, הער זשאַפּע.

ש ל מ ה: וויין? אפשר. אָבער נישט פאַר קידוש און הבדלה, נאָר פאַר טרינקען אָן אַ ברכה...

ר ב י ש ל ע ז.: זי פאַרשעמען מיך, הער זשאַפּע. זי וויסען דאָך, וואָס דער תלמוד זאָגט: „המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק עולם הבא", דער וואָס פאַרשעמט איינעם צווייטען,ווירט קיין עולם הבא האָבן...

ש ל מ ה: אויב איך האָב אייך פאַרשעמט, בעט איך טויזנט מאָל מחילה ביי אייך, אָבער איך האָב געהערט... נו, וואָס איז דער חילוק!

ר ב י ש ל ע ז.: וואָס האָבען זי געהערט? נאַין, נאַין, שפּרעכען זיי נאָר הערויס!

ש ל מ ה: איך האָב געהערט, אַז ביי אייך אין טעמפּל דרשהנען אַמאָל גלחים אויך, איז דאָס אמת? האָט נישט קיין פאַראיבל, פאַרוואָס איך פרעג דאָס. איר פאַרשטייט, מיר איז דאָס שטאַרק נוגע. איר זייט אַ זיידע פון מיינע אייניקלעך, און איך זע, אַז אייך דווקא האַלטן זיי פאַר אַ זיידע, האָט איר דאָך, מסתמא, אויף זיי אַ השפּעה...

ר ב י ש ל ע ז.: יאָ, הער זשאַפּע, דאָס איזט וואָר. אין מיינעם טעמפּל פריידיגט אַמאָל איין קריסטלאַכער גייסטלאַכער. און איך פריידיג אויך אַמאָל אין זיינען קירכע. צום ביישפּיל, נעקסטען זאָנטאַג פריידיגט

דער בראַוועה קריסטלאַכער גייסטלאַכער אין מיינעם טעמפּעל און איך אין זיינער קירכע.

ש ל מ ה: (קוקט אים אָן) הייסט עס, איר זייט, חצי רב וחצי גלח, האַלב רב און האַלב גלח? איז דאָך אַלל־ראַיט? זייט איר, הייסט עס, יוצא סיי פאַר דעם יידישן גאָט און סיי פאַר זייער גאָט . . .

ר ב י ש ל ע ז.: איך, הער זשאַפּע, זאָ ווי מיינע קריסטלאַכע קאָ־לעגען, טוען אונזער פליכט. הער זשאַפּע, וויר פּריידיגען ליבע פון פאָלק צום פאָלק. דאַמיט, גלויבע איך, ערפילען וויר אויך אונזער פליכט צום אידישען פאָלק.

ש ל מ ה: יאָ, יאָ, איך פאַרשטיי. איך ווייס, וואָס איר דרשנט דאָרט. איך האָב געהערט וועגן אייערע דרשות. נישטאָ קיין חילוק: ייד, נישט ייד. דער עיקר ליב האָבן! . . . דערווייילע גייט אונטער דער ייד פון אָט די דרשות וועגן ליבע. איר, משמעות, ווילט, אַז דער ייד זאָל שטאַרבן ווי אַ צדיק. (דיוו איז אַריינגעקומען און הערט זיך צו.)

ר ב י ש ל ע ז.: ווי מאַינען זי?

ש ל מ ה: איך מיין . . . איר ווייסט דאָך, מסתמא, אַז איידער אַ צדיק דאַרף נפטר ווערן, קומט פון הימל אַראָפּ אַ מלאך און טוט אים אַ קוש און פליט דערנאָך אַוועק מיט זיין נשמה אין הימל אַריין. אָט אַזוי־אָ ווערט דער צדיק נסתלק בנשיקה, מיט אַ קוש, הייסט עס. איר טוט נאָך, אַפּנים, יענעם גוטן מלאך: מיט ליבע נעמט איר אַוועק די נשמה. אפשר זייט איר אויך גאָר אַ גוטער מלאך?

ר ב י ש ל ע ז.: (לאַכט) נאַין, קיין גוטער מלאך דאָס בין איך ניכט, אַבער איין גוטער יודע דאָס גלויבע איך שאָן.

ז ש אַ פּ ע: פּאַפּאַ, ווען דו וואָלסט געקאָנט רבי שלעזינגער, וואָלסטו אויך געוואוסט, אַז ער איז אַ גוטער ייד.

ש ל מ ה: (מיט אַ ביטערן שמייכל) מילא — אַז איין גוטער ייד זאָגט וועגן צווייטן, אַז ער איז אַ גוטער ייד, איז דאָך מסתמא אַזוי. איר דאַרפט נישט פאַראיבל האָבן, פאַררוואָס איך רייד אַזוי. אפשר איז דאָס באמת אַ העזה. מחמת, מישטיינס געזאָגט, ווער בין איך? כ׳ווייס, עפּעס אַ גריבער ייד, וואָס קען נישט ריידן קיין ענגליש אַלל־ראַיט; וואָס מען דאַרף אים, ווי אַ קליין עופהלע, לערנען, ווי צו זיצן ביי אַ טיש, און וואָס זיין שנור מיט זיינע אייניקלעך שעמען זיך מיט אים! באמת אַ חוצפה צו ריידן אַזוי מיטן ריכטיקן זיידן, מיט אַ זיידן, וואָס דערציט די אייניקלעך לקדושה און מעשים טובים!

ז ש א פּ ע: (אויפגערעגט) פּאַפּאַ!

ש ל מ ה: אַבער הערט אויס, איר זיידע פון מיינע אייניקלעך, איר

זיידע פון מיין דור לעבעדיקע פגרים! איך וועל איצט ריידן, איך מוז! די יסורים, וואָס זיי ברענען אין מיין האַרצן, שרייען, אַז איך זאָל ריידן! איך בין „ווער״! געוועזן „ווער״! יאַפע בין איך, שלמה יאַפע! פרעגט ביי מיינע לאַנדסלייט, וועלן זיי אייך זאָגן, ווער שלמה יאַפע איז געווען. געווען אַן עושר, אָבער עס איז גאָרנישט. דאָס געלט־פאַרמעגן האָבן געקענט צונעמען ביי מיר די פּאַגראָמשטשיקעס, אָבער נישט דעם פאַרמעגן פון מיין יידישער נשמה. נישט דאָס, וואָס איך האָב געירשנט פון מיין פאָטער, דעם אמתן רב, פון מיין זיידן, דעם אמתן רב. און נישט די האָפענונג און נישט דעם גלויבן, אַז ערגעץ איז דאָ ביי מיר אַ יידישער דור, אַרויסגעוואַקסן, פון מיין משפחה. ניין, דאָס האָבן די פּאַגראָמשטשיקעס נישט געקענט אַוועקנעמען ביי מיר! איך האָב זיי געקענט זאָגן: „תן לי הנפש והרכוש קח לך״, נעם צו מיין גאַנץ געלט־פאַרמעגן, לאָז מיר נאָר איבער דעם יידישן נפש. אייך אָבער קען איך דאָס נישט זאָגן, ווייל איר האָט ביי מיר דעם יידישן נפש צוגענומען! . . .

ז ש א פ ע: פּאַפּאַ! גאָט מיינער, וואָס איז דאָס?

ר ב י ש ל ע ז.: הערמאַן, ליוו הים עלאָן. אַי אַנדערסטענד הים וועל. (צו שלמה) הער זשאַפּע, דענקען זיי ניכט, דאָס איך בין שולדיג.

ש ל מ ה: אייער השפעה איז דאָס, איר האָט זיי דערצויגן אַזוי. איר דרשנט, אַז מען דאַרף ליב האָבן אַלעמען. וואו איז די ליבע? פאַרוואָס ווייסן נישט אייערע אייניקלעך, אַז מען דאַרף ליב האָבן אַ יידן? אַ יידישן זיידן, אַ יידישע באָבע? ליב האָבן, כאָטש אַזוי פיל, ווי די קעץ און די הינט אין דעם דאָזיקן הויז! איז די מעשה, אַז פגרים קענען נישט ליב האָבן, און איר האָט זיי געמאַכט פאַר פגרים, איר, זייער זיידע, וואָס ער איז נישט קיין רב און נישט קיין גלח! . . . (טוט זיך אַ קער) נו, נאָך נישט איינגעפּאַקט? פאַרוואָס געדויערט עס אַזוי לאַנג? . . .

ר ב י ש ל ע ז.: (שטייט נאָך אַ ווײַלע. דאַן טוט ער אַ צי מיט די אַקסלען און גייט אַריין אין צווייטן צימער. צו מאַדאַם זשאַפּע) אַ רחמנות. נישט געדאַרפט קומען אַהער! (אָפּ מיט איר און זיין פרוי אין דער טיר צום בופעט.)

ז ש אַ פ ע: פּאַפּאַ, דו ביזט געוועזן זייער גראָב מיט אים . . .

ש ל מ ה: אַך, מיין זון, ווען ביי דיר וואָלט זיך נאָך געצאַפּלט אַ יידיש גליד, וואָלסטו מיר דאָס נישט געזאָגט. הערשל, דעם גרעסטן פּאַגראָם האָב איך דאָ ביי דיר אין הויז איבערגעלעבט . . .

ז ש א פ ע: דו באַרואיק דיך איצט; איך וועל שפּעטער מיט דיר ריידן. קומט דייוו! (אָפּ מיט פאַרשטיקטער אויפרעגונג אין צווייטן צימער. און פון דאָרט אין דער טיר צום בופעט. דייוו גייט אָפּ מיט אים.)

ש ל מ ה: מילא, מיר וועלן באַלד פּטור ווערן פון די פּגרים . . .

ר ב ק ה: (קוקט אויף אים מיט רחמנות) און אַט דער זיידע און אַט די באָבע געפעלן דאָך אונזערע אייניקלעך, שלמה . . .

ש ל מ ה: רבקה, הער אויף. מוטשע נישט מיך און מוטשע נישט זיך!

ר ב ק ה: זיי זענען אונזערע צווייגעלעך, שלמה, אונזער בלוט און פליישׁ . . .

ש ל מ ה: אָפּגעפּאַלענע צווייגן . . . פאַרדאַרטע . . . פּגרים . . . אַ דור פון יידישע פּגרים איז אַרויסגעוואַקסן פון דער פרומער למדנישער משפחה יאַפּע! . . .

ר ב ק ה: יענעם זיידן פאַלן זיי אויפן האַלז, יענע באָבע קושן זיי, און פון אונז אַנטלויפן זיי, ווי פון נישט־גוטע! . . .

ש ל מ ה: איך וועל פון דיר אויך אַנטלויפן, אויב דו וועסט נישט אויפהערן. פּאַק דאָרט בעסער די זאַכן. אַנטלויפן וואָס גיכער פון דאַנען!

ר ב ק ה: וואוהין לויפן מיר, שלמה? קיין אַנדערע קינדער האָבן מיר דאָך נישט אין אַמעריקע!

ש ל מ ה: איך בין אַ כהן, רבקה.

ר ב ק ה: דערפאַר ביזטו דאָך אַזאַ כעסן . . .

ש ל מ ה: דערפאַר טאָר איך נישט זיין, וואו מתים זענען . . .

ר ב ק ה: נישט דאָ געדאַכט, וואָס רעדסטו?

ש ל מ ה: אַי, רבקה, יידענע, רייד נישט, קום! ביי דיר, ווען זיי וואָלטן דיך אַ קוש געטאָן, וואָלט דאָך אַלצדינג שוין רעכט געווען. איי, ווען איך וואָלט געקענט מיט זיי ריידן, וואָלט איך איצט, איידער איך קלייב זיך אַרויס פון דאַנען, זיי דערציילט אַ מעשה. זיי ווייסן דאָך נישט, ווער זייער זיידע איז, ווער זייער עלטער זיידע איז געווען. אפשר, אַז זיי וואָלטן עס געוואוסט . . . (דייוו קומט ווידער אַריין.)

ד י י ו ו: שטער איך אייך נישט, רבי שלמה?

ש ל מ ה: (קוקט אים אָן) דו, דוד? קום אַריין. מיר שטערסטו נישט. אַ חידוש נאָר, וואָס דו שטערסט זיי נישט . . .

ד י י ו ו: איך באַמי זיך זיי צו שטערן. זייט רואיק, אַדעל וועט ביי מיר ווערן אַ יידישע טאָכטער.

ש ל מ ה: האָדל? זי פאַרשטייט דאָך נישט קיין וואָרט יידיש.

ד י י ו ו: איך וועל זי אויסלערנען. איך בין אַ גוטער רבי. איך פאַרזיכער אייך, אַז אין אַ יאָר אַרום וועט זי ריידן מיט איר זיידן.

ר ב ק ה: (טוט זיך אַ כאַפּ) אַי, גוואַלד, יונגער מאַן, איר לאַכט נישט?

ד י י ו ו : ניין, באָבע, איך לאָך נישט.

ר ב ק ה : אויב איר מיינט עס באמת, לערנט אויס די אַנדערע איי־ניקלעך אויך — מרדכילען און טאַטקעלען — איך וויל מיט זיי ריידן. איך וויל זיי נאָר דערציילן, ווי איך בענק נאָך זיי, ווי טייער זיי זענען מיר, אַז איך בין נישט ווייניקער באָבע, ווי יענע, די חצופה, און ער איז נישט ווייניקער זיידע, ווי יענער, מיט דער געשמאַליעטער מאָרדע, ווײ איז מיר!

ד י י ו ו : ווען די אַנדערע קאָן איך איך נישט צוזאָגן.

ש ל מ ה : (כאַפּט אונטער מיט גאַל) די אַנדערע וועלן נאָכטאָן יענעם זיידן זייערן . . .

ד י י ו ו : אומזיסט זייט איר בייז אויף אים. ער איז זייער אַ שיינער מענטש . . .

ש ל מ ה : נו, יאָ, אַ רב, איז ער דאָך, מסתמא, אַ שיינער מענטש!

ד י י ו ו : פאַרוואָס רעדט איר מיט אַזוי פיל האַרץ, רבי שלמה?

ש ל מ ה : מיט האַרץ רייד איך? דוד, הער . . . נישטאָ פאַר וועמען אַרויסצושרייען דעם ווייטיק, שריי צו דער וואַנט! איבערגעלעבט אין דער היים אַ מוראדיקן פּאָגראָם. געבליבן איין טרייסט: דער בן יחיד, דער קדיש, זיין ווייב, זיינע קינדערלעך, אונזערע צוויגעלעך, ווי מיין נאַרישע אַלטע זאָגט. מיר האָבן דאָך אַזוי געבענקט נאָך זיי! טרייסטן מיר זיך: די עטלעכע יאָר וואָס גאָט האָט אונז נאָך געשענקט, וועלן מיר פאַרברענגען מיט אונזער קדיש און מיט זיין ווייב און קינדער. פאַר די אַלע ענוים און יסורים פון דעם פּאָגראָם וועלן מיר, הייסט עס, האָבן דעם נחת, וואָס מיר וועלן, סוף כל סוף, זיין מיט אונזער זון און אונזערע אייניקלעך. איינגעפּאַקט דאָס פּעקל אַלטעביינער און, אַ דאַנק גאָט, דערשלעפּט זיך קוים לעבעדיקע אַהער. געקומען אַהער — אַ זון אַן עושר, אַ הויז אַ פּאַלאַץ, אַ שיינע שנור, שיינע אייניקלעך, אַ ווייכער געלעגער, עסן און טרינקען פון דאָס בעסטע און טייער־סטע; אָבער דער נחת, אויף וועלכן מיר האָבן זייך געריכט, איז נישטאָ. שטום, קאַלט, ווילד־פרעמד. קיין זכר פון זיידע, באָבע, שנור, אייניקלעך! אמת, די שנור איז לכתחילה גוט צו אונז, נאָר הלוואי וואָלט זי בעסער שלעכט געווען! יעדעס מאָל, ווען זי איז גוט צו מיר, וואָלט זי מיך גלייכער אויסגעפּאַטשט! נאָר מילא, היט זי, אַז איך, דאָס קליין עופהלע, זאָל זיך, חלילה, נישט פאַר־פּאַטשקען ביים עסן; לערנט זי מיך, ווי צו האַלטן דאָס לעפל אין האַנט, ווי צו זיצן ביים טיש, — אויך רעכט, זאָל זיין, אַז איך בין מיטאַמאָל אויס אַלטער ייד געוואָרן, לערנט זי דאָס עופהלע „שטאַט"; אָבער די קינדער, די אייניקלעך מיינע, — זייער זיידע בין איך דאָך, האַ? זייער באָבע איז זי דאָך, ניין? — היינט, פאַרוואָס קוקן זיי אויף אונז, ווי מיר וואָלטן עפּעס

רוחות געווען? . . . דאָס האָט ווי געטאָן, ס'האַרק ווי געטאָן; אָבער נאָך ערגער איז, וואָס זיי זענען נישט קיין יידן! וואָס זיי זענען אינגאַנצן אָפּגע־שניטן פון מיר און פון מיין טאַטן און פון מיין זיידן, און פון דעם גאַנצן יידישן פאָלק! וואָרים וואָס איז דער חילוק צווישן זיי און ריכטיקע משומדים? נו, טראָגן זיי נישט קיין צלם, אָבער קיין יידישקייט טראָגן זיי דאָך אויך נישט. קיין יידיש גליד איז דאָך אין זיי נישטאָ. אָט דאָס, מיין פריינט, איז מיין גרעסטער בראָך! געקומען צו מיין יידישן זון, צו מיין קדיש, און גע־טראָפן ביי אים, אינעם רייכן הויז, אַ בית עולם פון יידישע פגרים, פון מיינע פגרים . . .

א י ז י: שוין איינגעפּאַקט!

ד י י ו ו: פאַרוואָס פּאַקט איר זיך?

ר ב ק ה: מיר קלייבן זיך דאָך אַרויס אויף אַן אַנדער דירה.

(טהעדי קומט פלוצים אַריין. רבקה טוט זיך אַ כאַפּ.)

ר ב ק ה: קום אַהער, טאַטקעלע, זעגן זיך מיט דיין באָבן און זיידן! (טהעדי אַנטלויפט אין טיר צום בופעט) אָט אַזוי, ווי איר זעט, אַנטלויפן זיי אַלע פון אונז! אַנטלאָפן, מסתמא, צו יענער באָבען און צו יענעם זיידן, ווי איז מיר!

ש ל מ ה: (טוט זיך אַ ריס) קום אַהער, טאַטקעלע, אַ קאַץ איז דאָ! אַ הונט איז דאָ! (צו רבקהן) איך האָב דאָך דיר געזאָגט, דו זאָלסט זיי לאָזן צורו . . .

ד י י ו ו: איך וועל גיין ברענגען אים צו אייך! (אָפּ אין דער טיר צום בופעט.)

ש ל מ ה: (צו רבקה) נישט זעגענען זיך מיט קיינעם, דו הערסט! מיר געהערן זיך מער נישט אָן מיט זיי, און זיי מיט אונז אודאי נישט!

ר ב ק ה: אָה, ווי איז מיר! (זשאַפּע קומט אַריין האַסטיק.)

ז ש א פ ע: וואָס הער איך, דו מוזווסט אַרויס, פּאַפּאַ?

ש ל מ ה: יאָ, גלייך טאָקע. שוין איינגעפּאַקט זיך. האָב קיין פאַר־איבל נישט, וואָס איך און דיין מאַמע האָבן דיר ביז אַהער דאַקוטשעט . . .

ז ש א פ ע: וואָס הייסט? וואוהין?

ש ל מ ה: וואָס איז דער חילוק, וואוהין? אין אַ יידיש הויז, צו יידן, צו מיין לאַנדסמאַן אברהם־איציקן. מיר וועלן זיין צווישן אייגענע יידן . . .

ז ש אַ פ ע: אָבער אַזוי פּלוצים? אַזוי אומגעריכט? און פאַרוואָס עפּעס גלייך?

ש ל מ ה: איך האָב זיך שוין לאַנג געדאַרפט אַרויסקלייבן פון דאַנען, הערשל. אַ כהן בין איך, און אַ כהן טאָר נישט זיין, וואו מתים זענען . . .

ז ש א פ ע: רו רעדסט שוין ווידער וועגן דעם? מיר זענען לעבע־דיקע, און נאָך וואָס פאַר אַ לעבעדיקע!...

ש ל מ ה: רבי יצחק, זייט איר שוין פאַרטיק?

א י ז י: שור.

ז ש א פ ע: איזי! (טוט אַ וואונק צו אים. איזי גייט־צו צו אים; שטיל) זאָגט זיי דאָרט, אַז זיי זאָלן גוט אַכטונג געבן אויף מיינע אַלטע; איך וועל צאָלן.

א י ז י: אָלל־ראַיט, מיסטער זשאפּע. (אָפּ צוריק צו די פּעקלעך.)

ז ש א פ ע: פאַרשטייסט, פּאַפּאַ, איך וועל דיר זאָגן דעם אמת. נאָ־טירלעך, עס פאַרדריסט מיך, עס טוט מיר וויי. איך וואָלט אוודאי וועלן, אַז דו מיט דער מאַמען זאָלן זיין מיט אונז; אָבער, אַז איר אַליין פילט זיך ביי מיר אומבאַקוועם, האָב איך קיין רעכט נישט... בלייבט איבער די נאַכט דאָ, וועט איר מאָרגן אַרויסציען...

ש ל מ ה: רבי יצחק, זייט מוחל, נעמט צונויף די פּעקלעך...

ז ש א פ ע: מיין שאָופער וועט אייך אָפּפירן אין מיין מאַשין.

ש ל מ ה: אַ דאַנק, אַ דאַנק, מיין זון, מען דאַרף נישט. איך וויל נישט. (לייגט צונויף די פּעקלעך.)

(רבי שלעזינגער, מאַדאַם שלעזינגער, דייוו, ליאַ, אַדעל, מאָרטימער, מאַדאַם זשאַפּע און טהעדי קומען אַריין פון דער בופעט־טיר אין דעם צווייטן צימער.)

מ אַ ד. ז ש א פ ע: (צו איר מוטער) ווען דאָס איז אמת, וואָס דייוו דערציילט, וועט ביי מיר זיין אַ גרויסער יום־טוב.

מ אַ ד. ש ל ע ז.: גערטרוד, ביי מיר אויך. אַניט קען איך שוין נישט קומען מער צו דיר אין הויז, ווייל דיין מאַן... איך דערקען אים גאָר ניט!

ד י י ו ו: אַדעל, קום צו זיי אַריין.

אַ ד ע ל: נו, איך קען נישט, דייוו. פאַרשטייסט דאָך, איך קען נישט. זיי זענען מיר אַזוי פרעמד, איך קען מיר נישט העלפן!...

ל י אַ: ווער וויל איצט טאַנצן?

מ אַ ד. ז ש א פ ע: יאָ, פאַרוואָס טאַנצט מען נישט! דייוו, פאַר־וואָס זייט איר אַזוי שטיל געוואָרן?

ר ב י ש ל ע ז.: (טוט אַ כאַפּ טעדין) טעדי, קום טאַנצן! (כאַפּט אים אַרויף צו זיך אויף די אַקסלען) גערטרוד, שפּיל עפּעס פאַר אונז! (מאַד. זשאפּע זעצט זיך צו דער פּיאַנאָ און שפּילט) אַדעל, אַהער! (אַדעל לויפט־צו

צו רבי שלעזינגער, ער טאַנצט מיט איר און מיט טהעדין אויף די אַקסלען. מאַרטימער טאַנצט מיט מאַדאַם שלעזינגער. ליאַ זעצט זיך און פייפט אונ־טער. דייוו גייט אַריין צו שלמהן אין צימער.)

ש ל מ ה: (געגומען די פעקלעך) **רבקה, נעם דאָס קליין פעקעלע און איר, רבי יצחק, דעם טשעמאָדאַן. נו, מיין זון, אַ דאַנק פאַר אַלץ.**

ז ש א פ ע: **דו טוסט מיר וויי, פּאַפּאַ, וואָס דו ווילסט נישט, אַז מיין מאַשין זאָל אייך אָפּפירן . . .**

ש ל מ ה: (מאַכט זיך ווי ער הערט נישט, ווענדט זיך צו דייוון) **מיט אייך וועל איך זיך זעגענען. זייט געזונט און בלייבט אַ ייד!** (זיי אַלע אַריין אין צימער, וואו מען טאַנצט. דאָס שפּילן און דאָס טאַנצן ווערט שטילער. שלמה און רבקה, באַגלייט פון איזין, גייען דורך, ווי שאָטנס.)

ר ב ק ה: (מורמלט) **און מיט ד ע ם זיידן און מיט ד ע ר באָבן טאַנצן זיי. נישט באַשערט מיר קיין נחת!** (זשאַפּע און דייוו באַגלייטן זיי צו דער צענטער־טיר.)

ז ש אַ פ ע: **אפשר ווילט איר זיך געזעגענען מיט זיי?**

ש ל מ ה: (קוקט אים אָן מיט גאַליקן שפּאָט) **גיב זיי אָפּ אַ גרוס פון אונז. זאָג זיי, ווען זיי וואָלטן געווען יידן, וואָלטן זיי איצט געמאַכט די ברכה „ברוך שפטרנו״; איך בין אָבער אַ ייד און איך מאַך אַן אַנדער ברכה: „ברוך דיין אמת״! . . .** (אָפּ מיט רבקהן און איזין. זשאַפּע בלייבט שטיין מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ.)

ר ב י ש ל ע ז.: (לאָזט אַרונטער טהעדין פון די אַקסלען און גייט־צו צו זשאַפּען) **הערמאַן, פאַרוואָס שטייסטו אַזוי? דו ביזט נישט שולדיק און נישט דיין ווייב און נישט דיינע קינדער; אפילו איך אויך נישט . . .**

ז ש א פ ע: **עס טוט מיר אַזוי וויי פאַר זיי . . . וואָס פאַר אַ שרעק־לעכע טראַגעדיע . . .**

ר ב י ש ל ע ז.: **יאָ, אמת, אַ שרעקלעכע טראַגעדיע; אַ טראַ־געדיע פון גאַנצע יידישע דורות, נישט נאָר פון דיין פאָטער אַליין. כאָטש מיר אַליין זענען זיי פרעמד, קען איך זיי פאַרשטיין און מענטשלעך ליידן פאַר זיי . . .**

ל י אַ: (גייט־צו צו דייוון) **מאַדאַם זשאַפּע איז גערעכט. ווי פּאַסן אַזוינע אין אָט דעם הויז?**

ד י י ו ו: (טוט אַ קוק אויף אים און רעדט אַרויס מיט שפּאָט) **ריווער־סייד דרייוו!** (צו רבי שלעזינגער) **איצט בין איך נאָך מער איבערצייגט, ווי נויטיק איז מיין אַרבעט פאַר די שולן און פאַר דער יידישער שפּראַך! . . .**

פ אָ ר ה אַ נ ג

פאָלקס־ביבליאָטעק

אַרויסגעגעבן דורך דער

שרייבער־סעקציע ביים איקוף

די שרייבער־סעקציע ביים איקוף האָט זיך געשטעלט די אויפגאַבע אַרויסצוגעבן ערנסטע ווערק פאַר די פאָלקס־מאַסן צו צוגענגלעכע פּרייזן.

עס וועלן אין דער „פאָלקס־ביבליאָטעק" פאַרעפנטלעכט ווערן לידער, דערציילונגען, דראַמאַטישע ווערק, קריטיק, קולטור־היסטאָרישע און געשיכטלעכע אָפּהאַנדלונגען.

שוין דערשינען:

א) **נחמן מייזיל** —
דורות און תקופות
אין דער יידישער ליטעראַטור

ב) **לעאָן קאָברין** —
ריווערסייד דרייוו
(דראַמע אין דריי אַקטן).

ג) **ש. אַפּטער** —
דער בונט
און אַנדערע דערציילונגען

—•—

יעדעס ביכל — 25 סענט.

—•—

ס'ווערן געגרייט צום דרוק דורך דער „פאָלקס־ביבליאָטעק" נאָך ווערק.

אַדרעס:

Icuf, 189 Second Ave., New York, N. Y.